

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2025 (36600-VII);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het gemeentefonds voor het jaar 2025 (36600-B);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het provinciefonds voor het jaar 2025 (36600-C).**

De voorzitter:

Aan de orde is de behandeling van de begroting van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voor het komende jaar, 2025. Er hebben zich vijftien sprekers aangemeld. Ik heet ze van harte welkom. Dat geldt ook voor de mensen op de publieke tribune. Uiteraard ook hartelijk welkom aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Digitalisering. We hebben een verdeling gemaakt van het aantal interrupties per begroting. U krijgt zes interrupties in uw eerste termijn onderling en ook weer zes interrupties richting de bewindslieden. Verder hanteren we de gebruikelijke volgorde. Dat betekent dat de grootste oppositiepartij begint. Dan is de grootste coalitiepartij. Als alle coalitiepartijen om de beurt zijn geweest, vervolgen we met kleinere oppositiepartijen.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De voorzitter:

Ik geef als eerste het woord aan mevrouw Chakor. Zij spreekt namens de fractie van GroenLinks-Partij van de Arbeid. Gaat uw gang.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Dank, voorzitter. Goed bestuur is een van de kernbegrippen van dit kabinet. Graag wil ik van de minister weten hoe zij de democratische rechtsstaat en onze instituties gaat beschermen en versterken. De moeizame totstandkoming van deze coalitie ligt ten grondslag aan de rechtstaatverklaring, waarin staat dat de instituties die de rechtsstaat dragen gerespecteerd en beschermd zullen worden. We zien echter dat de grootste partij van deze coalitie de democratische rechtsstaat en instituties, in dit geval de burgemeesters, aanvalt. Dat is zeer zorgelijk. Wat is de reactie van de minister hierop? Hoe gaat de minister de instituties in woord en daad beschermen? Hoe gaat zij om met het met voeten treden van de rechtstaatverklaring? Wanneer wordt er een grens getrokken?

Voorzitter. Burgemeesters hebben elke dag de taak om onder lastige omstandigheden de samenleving bij elkaar te houden, de grondrechten te waarborgen en de openbare orde te bewaren. Gaat de ministers om deze bestuurders heen staan? Graag een reactie.

Voorzitter. De begroting van Binnenlandse Zaken raakt aan heel veel onderwerpen. In de begroting staat dat er gestreefd wordt naar een sterke en weerbare democratische rechtsstaat, het bewaken van grondrechten, goed openbaar bestuur, een dienstbare overheid, digitalisering en het herstel van Groningen. Ook wordt er gesproken over het herstellen van het vertrouwen in de overheid en de politiek en over verbinding met de burger. Dat zijn allemaal lovenswaardige woorden waarmee ik het ook eens ben. Het is eenvoudig om mooie woorden op te schrijven in regeerakkoorden en beleidsnota's, maar daarmee zijn we er nog lang niet. Helaas zie ik in deze begroting weinig concrete acties om deze woorden waar te maken. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de situatie van de gemeentefinanciën. Gemeenten krijgen structureel te weinig middelen om hun taken goed uit te voeren. Dit is niet alleen een probleem voor de gemeentebegroting, maar vooral voor de inwoners van onze gemeenten, die belangrijke voorzieningen kunnen verliezen, door bibliotheken die

moeten sluiten, door wegen die niet worden onderhouden en door woningbouwplannen die stil komen te liggen.

Voorzitter. Wat misschien nog schrijnender is, is het tekort aan middelen voor wettelijke taken als de jeugdzorg. Hierdoor worden wachttijden langer en worden kwetsbare groepen onvoldoende geholpen. Dit is geen goed bestuur. Hoe zit het met de wethouder die aan de inwoners moet vertellen dat het zwembad helaas dicht moet, dat de wachtlijsten in de jeugdzorg oplopen of dat ze geen hulp krijgen? De wethouder is met handen gebonden. Het is de regering die ervoor kiest om gemeenten financieel af te knippen en ze verder het ravijn in te duwen. Het afknippen van gemeenten en ook de mogelijkheden om hun eigen inkomsten te verhogen, zoals gebeurt door het inperken van de onroerendezaakbelasting, getuigt niet van goed bestuur. Ik vraag de minister om uit te leggen hoe zij denkt dat gemeenten hun taken kunnen blijven uitvoeren zonder extra middelen.

Voorzitter. Daarnaast is er het plan om de specifieke uitkering, de SPUK, naar het algemene deel van het Gemeentefonds over te hevelen. Dit lijkt op het eerste gezicht een goede maatregel, omdat gemeenten zo meer ruimte zouden krijgen in de besteding van middelen, maar in werkelijkheid is deze maatregel verre van ideaal, omdat de pot met geld tegelijkertijd met 10% wordt verkleind.

Voorzitter. Dit kabinet lijkt te denken dat door deze overheveling de administratieve lasten zullen afnemen, maar die aanname is niet onderbouwd en niet realistisch. Dat zegt ook de ROB. Dit betekent een verlies van bijna een half miljard euro voor gemeenten, terwijl die nu al kampen met ernstige tekorten. Graag een reactie hierop en ik overweeg ook een motie op dit punt. Om de financiële ademruimte van gemeenten te vergroten, heb ik samen met de SP een amendement ingediend voor 1 miljard euro extra in het komende jaar. Dit is hard nodig om de basisvoorzieningen overeind te houden.

Voorzitter. Ik heb twijfels bij de 22%-bezuiniging op rijksambtenaren. Hoe kun je bijna een kwart van de ambtenaren schrappen zonder van tevoren te weten wat daarvan de gevolgen zijn voor de uitvoering van hun taken, voor de dienstverlening en voor de burgers? Het is volgens de FNV de grootste ingreep sinds lange tijd. Het gaat hier om de bedrijfsvoering, de rechtspositie en werkgelegenheid van mogelijk tienduizenden mensen. Wat mij betreft kun je niet eerst een bezuinigingsbom droppen van een miljard en dan zien wat voor impact dat heeft. Wat vindt de minister van deze bezuinigingsbom en is er contact geweest met de vakbonden hierover? Dan worden ook nog de uitvoeringsorganisaties, de rijksinspecties en de adviesorganen niet ontzien. Ook hier weten we niet wat de impact is. Ook daarop graag een reactie van de minister.

Voorzitter. Dit kabinet hanteert ook een nullijn vanaf 2026 voor rijksambtenaren. Wat betekent dit voor het tekort aan mensen dat we nu al hebben? Ik noem het gevangenispersoneel: we hebben te weinig bewakers om veroordeelde criminelen op te sluiten. Daarbij zou de loonstijging bij het Rijk hoog zijn geweest, maar de verhoging was volgens de FNV niet hoog; het ging om een inflatie-inhaalactie. Graag een uitgebreide reactie van de minister.

Voorzitter. Ik maak een sprongetje naar de NCDR. Mijn fractie wil het belang van het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme benadrukken. De NCDR heeft slechts tot eind 2025 mandaat. Kan de minister duidelijkheid geven hierover? Ook ontvang ik graag een kabinetsreactie op de voortgangsrapportage van de staatscommissie tegen discriminatie en racisme.

Een ander belangrijk aspect van goed bestuur is transparantie. Helaas blijkt uit onderzoek van de Open State Foundation dat dit kabinet hierin tekortschiet. De openbare agenda's van bewindspersonen worden slecht bijgehouden. Dit maakt het moeilijk om te achterhalen welke

invloed de lobby heeft op de besluitvorming. Gisteren kregen we antwoord op de schriftelijke vragen. Er wordt beterschap beloofd, dat is goed. Maar wat schetst mijn verbazing vanmorgen: de openbare agenda van deze minister en van de vier vicepremiers is voor deze week helemaal leeg. Dat kan niet de bedoeling zijn. Graag een reactie ook hierop.

Voorzitter. Het beschermen van onze democratie en het versterken van de rechtsstaat zijn misschien wel de belangrijkste taken van deze minister. Ik zei er in het begin al iets over. In het regeerprogramma staan hierover grote woorden, maar tegelijkertijd zien wij dat het kabinet probeert het parlement buitenspel te zetten door een asielcrisis aan te grijpen. Er is al veel gezegd over de wetgeving die met spoed nodig zou zijn om een asielcrisis tegen te gaan. Dat is niet zomaar een procedurele stap; het ondermijnt het fundament van ons parlementaire stelsel. Afspraken tussen coalitiepartijen mogen nooit voorrang krijgen op de vraag of een maatregel binnen de grenzen van de rechtsstaat valt. Ik wil de minister vragen of zij deze zorgen deelt en hoe zij het belang van het parlement binnen de rechtsstaat waarborgt. Wat doet zij met de uitspraak van de Eerste Kamer?

Voorzitter. Ik eindig met waarmee ik gestart ben: onze lokale bestuurders. Goed bestuur betekent ook dat burgemeesters en wethouders hun werk veilig kunnen uitvoeren en zich daarbij beschermd weten. Helaas zien we een zorgwekkende toename van bedreigingen. In 2021 gaf de helft van de burgemeesters aan te maken te hebben met agressie. Dat aantal is in 2022 toegenomen tot 67%. Dit zijn zorgelijke ontwikkelingen. Lokale bestuurders verdienen onze steun en geen ondermijning van hun gezag. Ik vraag de minister of zij bereid is te onderzoeken hoe wij de lokale bestuurders weerbaarder en veiliger kunnen maken, en hierin ook de rol van parlement en regering mee te nemen. Wat kunnen wij hier, vanuit de Tweede Kamer en de regering, doen om de positie van onze bestuurders te versterken, in plaats van ze te ondermijnen?

Voorzitter. Ik krijg ook signalen dat heel veel raadsleden twijfelen of zij zich weer verkiesbaar stellen voor de verkiezingen in 2026. Dat komt mede door de bezuinigingen op het Gemeentefonds, want raadsleden willen geen citroenen opdienen aan hun inwoners. Kan de minister aangeven of zij die signalen van raadsleden kent en wat zij hieraan zou kunnen doen?

Dank, voorzitter.

De voorzitter:

Hartelijk dank voor uw inbreng. De tweede spreker vanuit de Kamer is de heer Deen. Hij voert het woord namens de fractie van de PVV. Gaat uw gang.

De heer Deen (PVV):

Ja, dank u wel. Voorzitter. Eén keer falen noemen we een incident en herhaaldelijk falen noemen we een patroon. De afgelopen jaren heeft burgemeester Halsema van Amsterdam een patroon van falen laten zien als het ging om het uit de hand lopen van demonstraties, van het "Black Lives Matter"-protest in coronatijd tot de ontluisterende belaging van onder andere Joodse gasten tijdens de opening van het Nationaal Holocaustmuseum in maart van dit jaar.

Voorzitter. Afgelopen maandag 7 oktober was het opnieuw raak bij een herdenkingsbijeenkomst voor de 1.200 onschuldige slachtoffers van de gruwelijke slachtpartij door Hamasterroristen in Israël. Wederom liet de burgemeester gewelddadige pro-Palestijnse activisten dicht bij een herdenking komen. We hebben allemaal de beelden gezien waarop deelnemers van deze herdenking werden uitgescholden en fysiek werden belaagd. Ook ontstond er geduw en getrek toen een betoger een Israëlische vlag wilde afpakken van iemand die gebruik wilde maken van zijn recht om de terreuraanval door Hamas te herdenken.

Had de burgemeester kunnen zien aankomen dat de herdenking gewelddadig verstoord zou gaan worden? Van mijlenver, gezien het feit dat activisten hun plannen voor verstoring ruim van tevoren op internet aankondigden. Op 19 september reeds kopte de website Jonet: "Activisten willen pro-Israëlmanifestatie op 7 oktober verstoren". Ik citeer uit het artikel: "Op Instagram en andere online plekken roept de pro-Palestijnse groep 'The Road To Free Palestine' op om op 7 oktober naar de Dam te komen en om de manifestatie te verstoren." De activisten kwamen dus om onrust te stoken, de boel te ontregelen en de herdenking dwars te zitten. Vervolgens staat er: "Ook lijkt te worden opgeroepen tot geweld richting 'de zionisten' en 'de kolonisator' op de Dam. In het Engels staat er: 'Wij zullen van de Dam een slagveld van de onderdrukten maken' en 'We moeten niet alleen samenkomen, maar we moeten ook confronteren'. Andere woorden als opstand' en 'escaleren' worden eveneens gebruikt." Einde citaat.

De heer **Van Nispen** (SP):

Ik heb toch nu al een interruptie, want ik weet precies waar dit betoog naartoe gaat. De heer Deen gaat zo het ontslag aanvragen van burgemeester Halsema. Dat heeft zijn fractieleider gisteren al aangekondigd, dus dat verhaal kennen we. Ik zou onszelf eigenlijk toewensen dat we de ophef die nu doelbewust wordt gecreëerd, niet laten ontstaan. Ik zou de heer Deen willen vragen om het te hebben over oplossingen voor mensen. Ik roep de PVV op om te starten met het nakomen van de verkiezingsbeloftes die zijn gedaan. Stop met de afbraak van de publieke sector. Stop met de bezuinigingen op zorg, onderwijs en sociale zekerheid, zoals de PVV allemaal heeft beloofd. Stop met de bezuinigingen op gemeentes. Daar zou u de minister op kunnen bevragen. Het zou over het Gemeentefonds kunnen gaan. Dit debat moet gaan over die grove bezuiniging op de gemeentes en het ravijnjaar van 2026. Ik gun de heer Deen zijn eigen inbreng. Hij mag elk voorstel doen dat hij wil. Dat is allemaal prima. Maar het gaat hem om het veroorzaken van ophef. We weten al dat de PVV niks gaat doen voor de gemeentes en om de sociale kaalslag die nu dreigt, te voorkomen. Ik doe dus nogmaals de oproep: ga hier nou geen ophef veroorzaken, maar ga aan de slag en kom de verkiezingsbeloftes na.

De heer **Deen** (PVV):

Dat is een begrijpelijke reactie van de heer Van Nispen, maar ik moet hem toch echt zeggen dat we vorige week nog vier uur lang — volgens mij was het nog meer dan vier uur — met de minister hebben gesproken over het Gemeentefonds, het Provinciefonds en de financiën voor decentrale overheden. Daar hebben we echt ruim de tijd voor gehad. Toen heb ik ook mijn inbreng gedaan aangaande het Gemeentefonds. Het klopt dat daar een bezuiniging van 2,3 miljard plaatsvindt. Ik heb uitgelegd dat er keuzes moeten worden gemaakt. In een coalitie met vier partijen maak je keuzes. Niet alle partijen, alle deelnemers van de coalitie, vinden die even gelukkig. Dat klopt ook. Waar keuzes worden gemaakt, wordt pijn geleden. Dit is één zo'n ding waarbij dat is gebeurd. Het Gemeentefonds is een van de voorbeelden die u schetst waarbij dat is gebeurd. Verder hoor ik de heer Van Nispen gelukkig wel zeggen dat ik over mijn eigen woorden mag gaan, over mijn eigen inbreng. Dat is heel fijn. Dat is goed om te horen, want die ga ik zo ook verder vervolgen.

De heer **Van Nispen** (SP):

Natuurlijk gaat de heer Deen over zijn eigen woorden. Maar wat de heer Deen hier niet bij vertelt, is dat PVV eigenlijk alle verkiezingsbeloftes schendt en er elke week voor kiest, en er vaak ook in slaagt door de reactie van ons allemaal, ook door de reactie van journalisten, die het heerlijk vinden als er ranzige tweets van de heer Wilders verschijnen, die het eigenlijk leuk vinden als hier ophef komt over het voorstel dat de heer Deen nog gaat doen ... Hij gaat het ontslag aanvragen van burgemeester Halsema, dus daar komt ophef over. Daar gaan we het dan allemaal weer over hebben met elkaar en daar gaan we allemaal weer over schrijven, terwijl het moet gaan om de oplossingen voor gewone mensen. Want de heer Deen heeft vorige week geen enkel voorstel gedaan om die bezuinigingen op de gemeentes

tegen te gaan. Dat lijkt technisch, bezuinigingen op gemeentes, maar dat leidt ertoe dat mensen er in inkomen keihard op achteruitgaan en dat de koopkrachtplaatjes van dit kabinet gewoon rechtstreeks de prullenbak in kunnen. Dat leidt tot verschraling van zorg. Dat leidt ertoe dat het zwembad dichtgaat. Zo kan ik nog wel even doorgaan. Dáár zou de heer Deen de minister op moeten bevragen. Dan komt de PVV de verkiezingsbeloftes na. Maar daar is de PVV helemaal niet in geïnteresseerd. Het gaat hier weer om de ophef van de dag, met dank aan de PVV.

De heer **Deen** (PVV):

Ik hoor verder niet echt een vraag. Het zijn meer allemaal mededelingen die de heer Van Nispen doet. Inderdaad, u loopt vooruit op mijn inbreng. Ik wil eigenlijk voorstellen dat ik mijn inbreng eerst wat verder afmaak, want dan worden u misschien ook een aantal zaken duidelijk.

Voorzitter. Nogmaals, aangaande het Gemeentefonds hebben wij geen financiële voorstellen gedaan. Dat klopt. Ik heb wel een aantal andere zaken gemeld tijdens het betreffende commissiedebat. Ik heb onder andere gezegd dat in het hoofdlijnenakkoord 70 keer het woord "gemeente" staat genoemd, en in 99% van de gevallen op een positieve wijze, dus natuurlijk dragen wij de gemeenten een warm hart toe. Er wordt bijvoorbeeld ingezet op de terugkeer die wordt aangescherpt en op meer beschikbare en betaalbare bouwgrond. Er wordt gekeken naar planbatenheffing. Er wordt gekeken om meer samen met gemeenten op buurniveau mensen met geldzorgen te helpen. Dure noodopvanglocaties worden zo snel als mogelijk afgestoten. Ik heb nog een paar voorbeelden genoemd. Gemeenten hebben bijvoorbeeld moeite met vacatures te vullen. Ook daar stelt de overheid zich beschikbaar om de helpende hand te bieden. Op andere vlakken gebeurt er dus wel degelijk iets, ook in het hoofdlijnenakkoord, ook in het regeerprogramma, richting de gemeentes. Is het leuk dat er bezuinigd moet worden? Nee, dat is niet leuk.

De heer **Sneller** (D66):

De heer Van Nispen heeft er natuurlijk helemaal gelijk in dat de PVV nul oplossingen biedt. Dat hebben we vorige week vier uur lang mogen aanhoren en zien. Maar als dat het was, dan was het nog niet zo erg. Het gaat namelijk veel verder. Het patroon dat ik zie, is een aanval op de rechtsstaat en de instituties die de rechtsstaat borgen. Eerst was het tuig van de richel en toen waren wij een nepparlement. Ook is de Hoge Raad een schandvlek voor onze Nederlandse samenleving. Dat wordt hier voortgezet met een aanval op het ambt van de burgemeester. Dat is volgens mij het patroon waar de heer Deen en zijn partij mee bezig zijn. Ik vraag hem wat die rechtsstaatverklaring voor hem nou waard is. Waarom worden elke dag de randen opgezocht en wordt daar ver overheen gegaan?

De heer **Deen** (PVV):

Over de rechtsstaat, de rechtsstatelijkheid en de ondertekening daarvan kom ik straks nog te spreken. Natuurlijk zijn wij het met die woorden eens. Als u mij straks wat tijd geeft om mijn inbreng te vervolgen, dan zult u ook zien dat er wel degelijk rechtsstatelijke oplossingen waren om de problemen die afgelopen maandag ontstonden, het hoofd te bieden. Die waren er wel degelijk en volledig langs de rechtsstatelijke lat.

De heer **Sneller** (D66):

Daar gaat mijn vraag niet over. Het is teleurstellend dat ik geen antwoord krijg op de vraag. Het verwijt over de rechtsstaat gaat niet over de oplossingen voor wat er afgelopen weekend is gebeurd, maar over de manier waarop door de PVV-fractie vanuit de Tweede Kamer wordt gezegd: die burgemeester moet verdwijnen, net als alle andere instituties die het niet eens waren met de PVV op dat moment. Dat is een georganiseerde aanval. Ik vraag de heer Deen om daarop te reageren. Hoe verhoudt zich dat tot de mooie, plechtige woorden in de rechtsstaatverklaring? Breekt hij hier met die rechtsstaatverklaring?

De heer **Deen** (PVV):

Nee hoor, helemaal niet. Dat gaf ik net ook al aan. Het is ook geen aanval op het een of het ander zoals u het schetst. Ik recenseer hier puur een vreselijk gebeuren, een herdenking van een barbaarse slachterij; dat is wat er wordt herdacht. Daar ga ik het over hebben. Ik ga het er ook over hebben dat de burgemeester in onze beleving hier anders mee om had kunnen en, sterker nog, moeten gaan. Er zijn voorbeelden genoeg. Laten we teruggaan naar de sites op stations, kijk naar de vernielingen en alles wat er heeft plaatsgevonden op universiteiten of kijk, erger nog, naar de opening van het Holocaustmuseum. Ik zal straks een foto laten zien om u te herinneren aan die opa die met zijn kleinkind, een klein meisje, door een haag van Jodenhaat naar de opening van het museum liep. Daar ga ik het over hebben.

De heer **Sneller** (D66):

Als de heer Deen hier het voorstel van zijn fractievoorzitter wil terugtrekken, dan kan hij dat ook gewoon normaal doen. Dit zijn allemaal verwijzingen en afleidingsmanoeuvres waar het Openbaar Ministerie naar moet kijken en waar we debatten over kunnen hebben. De conclusie die de PVV-fractie trekt, is: de burgemeester moet worden ontslagen en wel door deze minister. Dat is niet hoe we het hier doen. U zegt dat het geen aanval is, maar de burgemeesters zelf zeggen dat voor het Genootschap van Burgemeesters artikel 5 geldt. De heer Deen weet wat dat betekent. Daarin staat: een aanval op één is een aanval op allen. Dat is hoe zij dit ervaren. De heer Deen speelt de verontwaardiging dat het geen aanval is, maar dat koopt natuurlijk niemand. Ik vraag voor de laatste keer, omdat we maar zes interrupties hebben, voorzitter, of hij het voorstel terugtrekt óf zegt: er is ons gewoon helemaal niks gelegen aan die rechtsstaatverklaring. Het is een van de twee, alstublieft.

De heer **Deen** (PVV):

Wat ik straks aan de minister ga vragen — ik vind het knap dat de heer Sneller daar al op vooruitloopt, omdat hij waarschijnlijk precies weet wat ik allemaal ga zeggen — is of zij, langs die rechtsstatelijke lat, het pad wil bewandelen van het koninklijk besluit dat tot ontslag van een burgemeester kan leiden. Veel rechtsstatelijker krijg je het niet. Er zijn twee opties. Die hebben we zelf met z'n allen samengesteld, meneer Sneller. U loopt nu weg; dat vind ik jammer. Dat vind ik heel jammer, want veel rechtsstatelijker krijg je het niet. Eén mogelijkheid is dat via een gemeenteraad een procedure wordt ingesteld middels een motie van wantrouwen. Nou, die heb ik nog niet gezien. Komt die nog? Wie weet. Vervolgens moet middels een heel traject met de commissaris van de Koning een ontslagprocedure worden voorbereid. Een andere optie is de volgende. Dat is het tweede spoor en dat is waar ik straks op wil inzetten. Ik wil ook aan de minister vragen om die weg te bewandelen. Dat is middels een koninklijk besluit. Dat heb ik niet verzonnen. Dat heb ik niet in de wet gezet. Dat staat in de wet, dus dat is rechtsstatelijk.

De heer **Sneller** (D66):

U hoeft mij niet uit te leggen hoe de Gemeentewet luidt. Ik heb 'm voor u meegenomen. Maar niet alles wat kan, moet. En niet alles wat wettelijk een mogelijkheid is, is bedoeld om op die manier in een rechtsstaat gebruikt te worden. Als u dat wel doet, dan ondermijnt u die rechtsstaat en is het aan de coalitiepartners die met u die rechtsstaatverklaring hebben ondertekend, om op te staan en te zeggen: nee, zo gaan we dit niet doen, want dat was niet de bedoeling van de rechtsstaatverklaring.

De heer **Deen** (PVV):

Het is wel mooi dat de heer Sneller daaraan refereert, want daar kom ik straks ook nog even op. Je hoeft niet altijd terug te vallen op alles wat mag ook doen. Er zijn altijd andere keuzes. Daar kom ik zo nog op, dank u wel.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Als mensen op willen komen voor de rechten van Palestijnen, op willen staan voor een vrij

Palestina, dan is dat hun goed recht, op welke dag dan ook en wanneer ze maar willen. De PVV houdt hier een betoog op basis van totale onwaarheden. Voor de gebeurtenissen bij het Holocaustmuseum is geen enkele vervolging ingezet. Dat is een totale onwaarheid. We hoorden vanuit de PVV dat het zo zou zijn dat politieagenten Joodse objecten niet zouden willen beschermen. Dat wordt ontkend door de korpschef: fakenieuws. Op basis van fakenieuws dingen zeggen als "mensen die met een Palestijnse vlag lopen, moeten maar het land uitgeknikkerd worden en een burgemeester die toestaat dat mensen opkomen voor de rechten van de Palestijnen, moet ontslagen worden", is toch een rechtsstaat onwaardig? Ik zou willen vragen waarom de PVV zo ver zou willen gaan om van Nederland een soort pro-Israëliëse dictatuur te maken. Iedereen die gebruikmaakt van het recht om op te staan voor de rechten van de Palestijnen maar het land uitknikkeren, burgemeesters die dat toestaan ontslaan, demonstraties die in het leven worden geroepen om op te komen voor de Palestijnen neer willen slaan: dat is wat de PVV wil. Dat is een enge, pro-Israëliëse repressiestaat en heeft niks te maken met de rechtsstaat.

De heer **Deen** (PVV):

Volgens de rechtsstaat — laat ik me in dit geval beperken tot het demonstratierecht — heeft de heer Van Baarle volkomen gelijk. Iedereen mag demonstreren. Dat is geoorloofd. En dat is maar goed ook. Dat is maar goed ook. En er zijn een aantal zaken die daaraan vastzitten, die een burgemeester zou kunnen hanteren. Op het moment dat bijvoorbeeld iets dreigt te ontsporen of van tevoren al wordt aangegeven dat iets gaat ontsporen, kun je op je klompen aanvoelen wat er gaat gebeuren. Dan hoeft het niet altijd rechtsstatelijk te zijn. Ik vraag het u. Er is ook nog zoiets als moreel besef, een moreel kompas. Dit is misschien niet strafrechtelijk, dat die opa hier loopt met dat kleine kind door een haag van Jodenhaat. Misschien niet. Maar is het moreel verwerpelijk? Ja, dat vind ik wel. Moet je daar iets aan doen? Als dat kan en die mogelijkheid er is: ja, ik vind van wel. Dat is wat ik tegen de heer Van Baarle hierover wil zeggen.

De heer **Van Baarle** (DENK):

De PVV grossiert weer in het verspreiden van fakenieuws en het verspreiden van onwaarheden. Noem mij één geval van iemand die demonstreerde bij de opening van het Holocaustmuseum die vervolgd is voor antisemitisme. Die is er niet. Er is niemand vervolgd. Ik noem die politieagenten, waarvan de PVV zei dat die Joodse objecten niet zouden willen beveiligen. Als dat zo zou zijn, vind ik dat ook niet goed. Laat dat duidelijk zijn. Maar dat wordt ontkend door de korpschef. Als je dan op basis van dingen die gewoon niet waar zijn zegt "op voorhand moeten we demonstraties gaan verbieden omdat die pro-Palestijnen en pro-Palestina zijn", dan is de PVV hier een pro-Israëliëse dictatuur aan het invoeren. Ik vraag de PVV: dat is toch niet in lijn met die rechtsstaatverklaring? Dat is toch niet in lijn met waar we als Nederland, als democratie, voor staan? Dan bent u alleen maar een land aan het inrichten waar mensen verplicht de propaganda van Netanyahu moeten napraten. Als ze dat niet doen, moeten ze volgens de PVV het land uitgezet worden of hun mond houden. Dat is niet een land waar we naartoe moeten.

De heer **Deen** (PVV):

Nogmaals, dat is hier compleet niet aan de orde. Dat niemand is vervolgd tijdens de opening van het Holocaustmuseum, zegt mij niets. Dat daar dingen zijn gebeurd die moreel verwerpelijk zijn, die wij als partij moreel verwerpelijk vinden, maar u blijkbaar niet: dat kan. Daar kunnen we van mening over verschillen. Ik sta er niet voor om demonstraties te verbieden of op inhoud te beoordelen, zo van "die wel", en "die niet". Helemaal niet. Waarom zou je een demonstratie willen terwijl je van tevoren al weet dat die dreigt te ontsporen, waarbij je dat op je klompen kunt aanvoelen? Daar sta ik voor. Eén wedervraag: waarom zou je dat willen, meneer Van Baarle? Je kan er toch met een normaal moreel besef niet bij dat je daarvoor gaat zijn als je van tevoren weet dat iets ontspoord, dat je daar niet op gaat handelen? En dat gebeurt niet. Dat heeft deze burgemeester afgelopen maandag wederom niet gedaan. En dat is waar het mij om gaat.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Als de PVV hier zegt dat je demonstraties niet door zou moeten laten gaan omdat je dat van tevoren op je klompen zou kunnen aanvoelen, alleen maar omdat bij die demonstraties mensen opkomen voor de rechten van Palestijnen, dan wil de PVV dus wél aan de voorkant censuur toepassen. Dan wil de PVV dus wél die demonstraties aan de voorkant op inhoud beoordelen en verbieden, alleen maar omdat de PVV niet wil dat die mensen opkomen voor de rechten van Palestijnen. Als de PVV zo ver gaat dat zij demonstraties wil verbieden omdat daarbij Palestijnse vlaggen worden getoond, als zij burgemeesters de laan uit wil sturen omdat zij dat toestaan en mensen het land uit wil zetten omdat ze met een Palestijnse vlag lopen, dan constateer ik dat wij afglijden naar fascisme. Dan glijden we af naar een dictatuur. Het is echt schaamteloos dat de minister van Binnenlandse Zaken en coalitiepartijen hier gewoon zitten en toestaan dat Nederland afglijdt naar een extreemrechtse dictatuur. Stop hiermee! Stop met deze glijdende schaal naar een extreemrechtse dictatuur. Dit moet gestopt worden.

De heer **Deen** (PVV):

Kijk, de heer Van Baarle wil een bepaalde weg bewandelen. Ik heb nu twee keer gezegd dat wij om de inhoud geen demonstraties zouden willen verbieden. We hebben trouwens helemaal niet gezegd dat we demonstraties willen verbieden. Mevrouw Halsema zegt dat ze dat niet kan — gisteren werd dat tijdens het nieuws meerdere malen gezegd — maar dat is niet waar. Er zijn wel degelijk manieren om demonstraties te verbieden, maar daar zijn we helemaal niet op uit. Waar een demonstratie ook over gaat, of het nou een pro-Palestinademonstratie, een pro-Israëldemonstratie of wat voor demonstratie dan ook is, dat maakt niet uit. Als je van tevoren weet dat die gaat ontsporen, dat haat naar boven komt en dat angst wordt gecreëerd en agressie wordt getoond, als je van tevoren weet dat mensen, in dit geval vanaf het centraal station wederom door die haag van ellende moeten lopen om bij een herdenking te komen, als je dat allemaal van tevoren weet, dan zeggen wij: doe daar wat aan. Laat dan in dit geval — en dat is waar ik naartoe wil — die herdenking met rust. Gun de Joodse medemens deze herdenking. Het is moreel verwerpelijk dat je juist op die dag een pro-Palestinademonstratie houdt. Ja, dat vinden wij; dat klopt. Maar het mag; daar zul je ons niet over horen. Maar doe het lekker op het Museumplein, maar niet en route richting Dam. Dat is heel vervelend.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Zo kennen we de PVV, denk ik. Zij haalt van allerlei trucjes uit haar trukendoos en komt met afleidingsmanoeuvres. Vandaag behandelen we hier de begroting van Binnenlandse Zaken. We hebben het over mensen. We hebben het over gemeenten, die het ravijn in worden geduwd. We hebben het over 150.000 kinderen die in armoede leven. De PVV wil dat niet verminderen, maar zegt daarover heel trots: we stabiliseren dat, we laten het lekker zoals het is. De PVV heeft geen oplossingen. En elke keer als ze geen oplossingen hebben voor de problemen van de mensen in Nederland, dan komen ze met een trucje uit hun trukendoos, een afleidingsmanoeuvre. Want u weet heel goed dat u niet gaat over het ontslaan van een minister of het aannemen van een minister. Ik wil dat u teruggaat naar de inhoud: wat gaat u doen, concreet doen, om gemeentes te ondersteunen? Wat gaat u doen om 150.000 kinderen die in armoede leven, te helpen? Daar hoor ik u graag over en daar bevraag ik u op.

De heer **Deen** (PVV):

Dat mag. Wat een mooie emotie van mevrouw Chakor. Het komt er echt heel rustig uit allemaal. Nogmaals, u gaat niet over mijn inbreng. Dat zou u wel willen, maar dat gaat u niet. Dus tijdens de begroting, deze begroting van Binnenlandse Zaken, bepaal ik waar ik het over heb, en u kunt ...

De **voorzitter**:

Graag via de voorzitter.

De heer **Deen** (PVV):

Ja. Mevrouw Chakor kan wederom het Gemeentefonds aanhalen en het commissiedebat dat we hierover hebben gevoerd. Ik heb dat net ook tegen de heer Van Nispen gezegd: daarin hebben we uitgebreid de tijd genomen om daar van alles over te zeggen. Ik houd me vandaag onder andere bezig — ik ben net pas begonnen, hoor; ik ben nog niet op een kwart — met mijn inbreng, die ik gebaseerd heb op de actualiteit, op zaken die gebeuren, op zaken die in onze ogen beter hadden gekund. Dat is waar ik me mee bezig ga houden, want onder Binnenlandse Zaken vallen ook de kopjes "burgemeester", "gemeente", "commissaris van de Koning", "provincie". Dat is waar we hier vandaag voor staan. We kunnen het niet over alle twintig onderwerpen hebben; daar hebben we het over in de diverse commissiedebatten. Wat we hier bespreken, tja, daar plukken we wat uit. Dat heeft u zojuist ook gedaan en dat is uw goed recht. En dat is wat ik hier aan inbreng ga hebben. Die bepaal ik helemaal zelf.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

De heer Deen had het over mijn emotie. Dat klopt. Emotie, dat gaat om de mensen in Nederland die aan het wachten zijn op oplossingen. Kinderen die soms gaan slapen met een lege maag. Voorzieningen bij gemeenten die sluiten. Gemeenten weten inderdaad niet wat ze straks aan hun inwoners gaan vertellen: gaat er een zwembad dicht, gaat er een bibliotheek dicht? Gaat er met allerlei maatregelen bezuinigd worden, wat valt wel weg, wat valt niet weg? Het is allemaal "nee" wat ze aan hun inwoners moeten gaan verkopen. Ook aan mensen die op u hebben gestemd. En ik denk dat u met de antwoorden die u hier geeft, geen antwoord geeft of oplossingen. U heeft voor de mensen in Nederland ...

De **voorzitter**:

Ook via de voorzitter, graag.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Dan zegt u dus eigenlijk tegen mensen in Nederland: u heeft gewoon gestemd op een partij die valse beloftes heeft; een partij die constant komt met allerlei trucjes en afleidingsmanoeuvres om het niet te hebben over de inhoud. Dat is wat u doet. En dat is gewoon ontzettend jammer voor al die duizenden mensen, miljoenen mensen, die in de kou staan. En u láát ze in de kou staan. Dat reken ik u aan, maar ik reken dat ook de coalitiepartijen aan.

De **voorzitter**:

"De heer Deen laat ze in de kou staan". Ik roep iedereen op om toch meer via de voorzitter te spreken. Dat gebruik hebben we, omdat het anders te veel persoonlijke aanvallen dreigen te worden. Dat geldt echt voor iedereen. Ik geef de heer Deen nu het woord.

De heer **Deen** (PVV):

Ja, dank u, voorzitter. Tja, de woorden van mevrouw Chakor over dat soort bezuinigingen en over armoede, over kinderen, dat gaat mij ook allemaal heel erg aan het hart. Dat heb ik in diverse debatten ook verteld. Ik weet niet wat mevrouw Chakor nu wil zeggen ...

De **voorzitter**:

U vervolgt uw betoog.

De heer **Deen** (PVV):

Oké. Ik heb dat diverse malen aangehaald. Alleen is het zo in een democratische rechtsstaat, waar afspraken worden gemaakt met vier partijen ... Aan die afspraken zul je je moeten houden, als je te maken krijgt met een financiële situatie, gedeeltelijk uit een erfenis van vorige kabinetten, gedeeltelijk ook niet. Er is namelijk geen onbeperkt geld. Dus als je een coalitie maakt van vier partijen, zul je keuzes moeten maken. Ja, dat klopt, en dat weet mevrouw Chakor ook. Of die keuzes altijd leuk zijn? Nee, die zijn niet altijd leuk. Moeten ze

gemaakt worden? Ja, als je onderdeel bent van een kabinet, van een coalitie, dan zal dat moeten. Het is niet anders.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Dit weekend deed de partijleider van de heer Deen een oproep om de mensen die stonden te demonstreren het land uit te zetten en om ook burgemeester Halsema het land uit te zetten. Mijn vraag is: staat de heer Deen daarachter?

De heer **Deen** (PVV):

Dank u wel voor deze opmerking, maar dan moet u wel feitelijk benoemen wat daar geschreven is. Mijn partijleider heeft in een tweet gezegd: "Het land uit met dat tuig. En Halsema mag mee". Dat is er gezegd. U vertaalt het een beetje op uw eigen manier en dan lijkt het allemaal wat heftiger. Dat is het niet. Ik sta hier ook niet om tweets van mijn partijleider te recenseren. Ik sta hier uit mijn eigen naam de inbreng te verzorgen voor Binnenlandse Zaken. Zo meteen zal ik inderdaad aan de minister voorleggen of zij de weg van het koninklijk besluit wil bewandelen om in dit geval het ontslag van mevrouw Halsema te regelen. Laat ik het zo maar even zeggen. Dat klopt. Wat de tweet van de heer Wilders, mijn partijleider, betreft: ik heb die hersteld naar de woorden zoals ze echt opgeschreven zijn, niet zoals u het interpreteert. Dat is ook een feit. Maar ga ik dat allemaal hier recenseren? Nee, dat doe ik niet.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Het lijkt mij niet heel gek dat je de woordvoerder van een partij die maar één lid heeft daarop bevraagt. Dus we hebben allemaal de tweet verkeerd gelezen. Er stond eigenlijk niet: die mensen moeten het land uit en de burgemeester moet het land uit. Er stond: de burgemeester moet ontslagen worden. Een vervolgvraag hierover. Een heel aantal burgemeesters in Nederland heeft gezegd: wij steunen burgemeester Halsema. In een wat summier vorm, waar ik ook nog wel wat kritische vragen over heb, hebben de minister en ook premier Schoof ongeveer woorden van die strekking gebruikt: wij staan achter burgemeester Halsema; wij staan voor onze burgemeesters. Moeten al die burgemeesters, misschien ook de minister en premier, ook ontslagen worden?

De heer **Deen** (PVV):

Nee, daar zie ik geen aanleiding toe. Waarom? Eerlijk gezegd heb ik nog geen reactie gezien of gelezen van de minister. Eerlijk gezegd is er ook nog geen reactie tot mij gekomen van de heer Schoof. Ik heb wel een aantal reacties gezien van een aantal in de media prominent aanwezige burgemeesters, die aangegeven hebben achter mevrouw Halsema te staan. Eerlijk gezegd juich ik dat toe. Dat vind ik prachtig. Als je als beroepsgroep achter elkaar staat, is dat toch mooi? Het zijn er wel een beetje weinig, moet ik dan zeggen. Ik heb er enkelen gezien, misschien vijf of zo. Er zijn volgens mij veel meer burgemeesters in dit land die zich niet hierover hebben uitgesproken, of op een andere wijze. Maar ik begrijp dat u dat aanhaalt. Dat een aantal burgemeesters achter mevrouw Halsema staat, vind ik eigenlijk mooi.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Het is mooi dat de heer Deen dat mooi vindt. Maar de reden dat burgemeesters dat aangeven en ook artikel 5 aanhalen, is omdat je als burgemeester logischerwijs zegt: ik heb een bepaald ambt te vervullen; ik heb een rol in de rechtsstaat van Nederland. Daarom heeft premier Schoof gisteren tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen in de Eerste Kamer ook aangegeven, wellicht op een summier manier, dat hij achter de burgemeesters staat. Het gaat niet om de persoon Halsema maar om burgemeester Halsema. Het gaat om alle burgemeesters in Nederland. Als de PVV hier één burgemeester recenseert en haar ontslag aanvraagt, en een soort rare obsessie met burgemeester Halsema heeft, is dat een bedreiging voor alle burgemeesters. De vraag die ik dan nog aan de heer Deen heb, is: gaat het om een beetje sneue obsessie met burgemeester Halsema? Want ik heb collega Deen

hier vaker over deze burgemeester horen spreken. Of gaat het om het idee dat de burgemeester alleen keuzes mag maken die de PVV welgevallig zijn?

De heer **Deen** (PVV):

Op beide vragen moet ik nee antwoorden. Ik heb gelukkig geen obsessie met mevrouw Halsema. Dat ze vaak dingen verkeerd doet, klopt wel. Daarom heb je het er toch wat vaker over. Wij bewandelen alleen maar de weg van de rechtsstaat door het op deze manier aan de orde te brengen. Ik kan er niet veel anders over zeggen. Ik laat het hierbij.

De **voorzitter**:

Dan vervolgt u uw betoog.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Nee, ik zie dat de heer Deen met z'n mond vol tanden staat. Dat lijkt me goed.

De **voorzitter**:

De heer Deen vervolgt zijn betoog.

De heer **Deen** (PVV):

Dank u wel, voorzitter. Het was inderdaad: "Het land uit met dat tuig. En Halsema mag mee." Dat zeg ik nog even ter verduidelijking voor de mensen thuis.

Voorzitter. Ondanks alle informatie, alle bekende informatie die er vooraf was en alle seinen die wezen op een verstoring van deze herdenking, liet burgemeester Halsema opnieuw een pro-Palestijnse demonstratie volledig escaleren. Had ze anders kunnen en moeten handelen? Ja. Een burgemeester heeft het recht een demonstratie te verbieden of te verplaatsen, wanneer er wanordelijkheden dreigen. Er zijn ook voorbeelden van andere burgemeesters die deze instrumenten eerder hebben ingezet vanwege een dreiging. De kans op wanordelijkheden was afgelopen maandag enorm, niet alleen omdat ze luid en duidelijk waren aangekondigd, maar ook op basis van eerder uit de hand gelopen tegendemonstraties door Hamasactivisten. Naast de schandalige verstoring van de Holocaustherdenking eerder dit jaar en de volledig uit de hand gelopen bezetting en vernieling van de UvA-gebouwen, was er bijvoorbeeld eind mei ook een pro-Israëlmanifestatie op de Dam, waarbij anti-Israëldemonstranten met een megafoon probeerden om de bijeenkomst te verstoren. Tientallen activisten werden daarbij opgepakt, onder meer voor bedreiging en het afsteken van vuurwerk. Dit zijn geen incidenten meer; dit is een patroon. Het is herhaaldelijk falen van burgemeester Halsema als het gaat om het beschermen van de burgers, al dan niet van Joodse afkomst, tegen gewelddadig activisme.

Er is na meer dan een jaar van falen op falen ook niet echt zicht op verbetering. "Mevrouw Halsema toont geen zelflerend vermogen", kopte De Telegraaf gisteren. Dat onderschrijven wij volledig. En wie faalt en geen zelflerend vermogen heeft, moet de laan uitgestuurd worden. We hebben tot op dit moment nog geen signaal daartoe vanuit de gemeenteraad vernomen. Ik heb daar nog geen motie van wantrouwen gezien.

Dan is er nog één andere rechtsstatelijke oplossing, één andere weg die wij kunnen bewandelen. Ingevolge artikel 61b, eerste lid, van de Gemeentewet kan de burgemeester te allen tijde bij koninklijk besluit op voordracht van de minister worden ontslagen. Mijn vraag aan de minister is of zij het patroon van falen van burgemeester Halsema erkent. Zo nee, kan zij dan uitgebreid reflecteren op: waarom niet? Verder is mijn verzoek aan de minister om onmiddellijk gebruik te maken van haar recht om een verzoek tot ontslag van deze burgemeester in te dienen. En mocht ze daar niet toe bereid zijn, dan hoor ik ook daarop graag een uitgebreide motivatie.

Maar ik vraag haar met klem om alles in het werk te stellen om het door burgemeester Halsema gefaciliteerde gewelddadige antisemitisme snel onder controle te brengen. Vertr...

De voorzitter:

Meneer Deen, wat u net zei, kan niet. U beschuldigt de burgemeester van het faciliteren van antisemitisme. Dat is een ambt dat bekleed wordt in de hoofdstad van Nederland. De betrokkene kan zich hier niet verdedigen. Zij legt in eerste instantie verantwoording af in de gemeenteraad van Amsterdam. Ik vraag u dus om uw woorden terug te nemen. En als u dat niet doet, ga ik u schorsen voor dit debat.

De heer Deen (PVV):

Prima, voorzitter, dan neem ik dat zinnetje terug. Het is wel belangrijk dat het vertrouwen van de burger, Joods en niet-Joods, in het gezag en de rechtsstaat heel snel hersteld moet worden. Dat was het onderwerp burgemeester Halsema.

Dat brengt me op een ander belangrijke onderwerp, voorzitter. Ik wil graag een en ander opmerken over het streven van deze regering tot het herstel van vertrouwen en verbinding met de burger. Hoe gaat de minister praktisch vormgeven aan het beter betrekken van burgers bij besluitvorming? We horen dit al jaren, maar hoe zorgt deze minister ervoor dat dit niet weer gaat verzanden in een Haagse papieren werkelijkheid? Er bestaan al heel veel initiatieven rondom burgerparticipatie, bijvoorbeeld op gemeentelijk niveau, maar dit betreft vaak relatief kleine, hoewel voor de burger belangrijke, zaken. Ik probeer het niet te bagatelliseren, maar het gaat dan over geveltuintjes en afvalproblemen. Maar invloed en inspraak bij grotere zaken, zoals besluiten in wetgeving, blijkt in veel gevallen een wassen neus. Nederland is ook een complexe samenleving met veel stakeholders, die vaak veel beter zijn georganiseerd dan de gewone burger. Verder is ook aangetoond dat vooral de blanke, hoogopgeleide, stedelijke, vaak linkse burger de weg goed weet te vinden. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat ook andere groepen, zoals praktisch opgeleiden, betrokken worden? Is de minister het ermee eens dat een dwangwet als de Spreidingswet, die zelfs de lokale volksvertegenwoordiging volledig buitenspel zet, juist ingaat tegen dit streven om de burger meer invloed en daarmee meer vertrouwen te geven? Welke groepen burgers gaat de minister zoal betrekken? Hoe staat het met de diversiteit van groepen? Wat de PVV betreft heeft iedere organisatie die de gewone burger effectief wil bereiken bovenal populistische noden. Beschikt de minister over voldoende populistische? Zo nee, hoe is zij van plan om deze personen met die waardevolle achtergrond te gaan werven?

Voorzitter, ik heb nog 20 seconden en dit is pas mijn eerste termijn.

De voorzitter:

U krijgt nog een interruptie van de heer Erkens.

De heer Erkens (VVD):

Ik twijfelde over een interruptie. Het begint ondertussen wel vermoeiend te worden om steeds te zien dat er een stukje rood vlees in de arena wordt gegooid. Dan valt eerst een dag lang de pers erover. Dan gaan alle talkshows erover. Op social media vliegt het gierend uit de bocht. Dan gaan alle partijen interrumpen. En dan hebben we het vandaag weer over één onderwerp, een stukje ophef, met elkaar. Dat begint wel vermoeiend te worden. Ik hoop dat de PVV als grootste partij de kans die de kiezer ons gegeven heeft met een rechtse meerderheid in dit parlement, om de instroom omlaag te brengen, om de lasten op werkende mensen te verlagen, om rechts beleid voor elkaar te krijgen, serieuzer neemt dan met dit soort voorstellen te komen. Wij gaan als Kamer namelijk geen burgemeesters naar huis sturen. Dat gaan we gewoon niet doen. Wij gaan dat voorstel niet steunen. Je mag ergens kritiek op hebben, maar wij blijven wel gewoon bij onze rol hier. We blijven taakvast. Ik vraag de heer Deen dan ook, via de voorzitter, of hij bereid is dit voorstel in te trekken, want het gaat het ook niet halen.

De heer **Deen** (PVV):

Dank u wel, meneer Erkens, voor deze interruptie. Ik zit hier tien minuten lang een voorstel te verdedigen, dus dan ga ik dat niet op uw verzoek intrekken. Nee, dat gaat niet gebeuren. Ik vind dat we het hier echt over kunnen hebben. Ik vind dat we echt over morele ontsporing kunnen spreken. Ik vind dat wij hier in deze Kamer, in het hart van de Nederlandse democratie, bijna verplicht zijn om daar iets aan te doen. De heer Erkens ziet dat anders; dat mag. Op veel vlakken gaan we inderdaad de schouders eronder zetten. Met name op punten als migratie en asiel, die de heer Erkens zojuist noemde, moet veel gebeuren. Dat gaan we ook doen. Maar dat neemt niet weg dat wij hier, als zoiets gebeurt als afgelopen maandag, wel iets van vinden. Dat doen we binnen de mogelijkheden die we hebben. Ik wijk niet af van iets wat rechtsstatelijk niet zou kunnen, dus daar blijf ik bij. Ik wil u het volgende toch nog even in herinnering brengen. Wat daar gebeurd is op 7 oktober, is echt een slachting geweest: verkrachtingen, verbrandingen, gijzelaars. Op die dag stonden andere groepen juichend op straat. Ik stel eigenlijk maar één vraag in mijn inbreng. Waarom was het nodig om die groep, die stond te juichen bij die slachting, op een paar honderd meter afstand van deze vreedzame herdenking toe te laten? Waarom? Ik vind dat ik daar als Kamerlid iets over mag zeggen in dit huis. De heer Erkens gaat ons voorstel niet steunen, hoor ik. Dat vind ik jammer, want op basis van wat ik zojuist geschetst heb, zou iedereen in deze zaal mijn voorstel moeten steunen.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Het PVV-proefballonnetje is leeggelopen. Het klonk ook zoals het klinkt als je een ballonnetje leeg laat lopen. Dat klinkt als een snerpend geluid en daarna is er niks over. Ik vind het wel ongemakkelijk, hoor. Dit debat gaat over de begroting van Binnenlandse Zaken. Dat betekent zo veel voor zo veel gemeenten, voor onze democratie. Ik vind het wel ongemakkelijk om mee te maken dat de inbreng van de PVV, onze grootste partij, tot de laatste twee minuten — u heeft veel spreektijd, zeg ik als lid van een kleine partij — alleen maar over de burgemeester van Amsterdam gaat. Het is een keuze, het staat u vrij, maar het is wel een heel bijzondere keuze. En waarom? De burgemeester van Amsterdam en al die andere burgemeesters geven aan dat zij voor het al dan niet toestaan van manifestaties gehouden zijn aan de wet. Zij proberen die wet zo goed mogelijk uit te voeren. Ik ben het helemaal eens met de geachte spreker dat iedereen die de wet overtreedt, aangepakt moet worden. Keihard. Daar vinden we elkaar helemaal in. Als een burgemeester zegt "ik kan gezien de wet niet anders", kun je proberen de wet aan te passen. We zitten hier ook als medewetgevende macht, dus de PVV kan voorstellen doen om de wet aan te passen. Maar nee, de makkelijke weg moet weer gekozen worden: we schuiven iemand aan de kant en kiezen voor ophef. Het slaat nergens op, het ondermijnt de rechtsstaat en het is een leeggelopen proefballon. Ik daag de heer Deen uit om met concrete voorstellen te komen. Wat zou u anders willen zien dan het vertrek van een burgemeester, terwijl een volgende weer de wet uit gaat voeren?

De heer **Deen** (PVV):

Een proefballon? Dat is het niet. Ik laat hier geen proefballon op. Ik houd hier een betoog waar ik volledig achter sta. Zoals ik net al tegen de heer Erkens zei, had ik verwacht dat meerdere Kamerleden zich achter mijn betoog zouden scharen. Weet u? U refereert ... Pardon, ik moet "mevrouw Bikker" zeggen. Mevrouw Bikker refereert aan wat mevrouw Halsema gister in het nieuws zei: dat ze niet anders kan, dat ze te maken heeft met de wet en met het demonstratierecht. Dat noem ik toch een beetje je verschuilen achter deze wet, en dat mag. "Er waren een paar kleine incidentjes, maar verder is er niet zo veel gebeurd. Ik heb niet hoeven optreden. Het verliep allemaal heel vreedzaam. Ja, er zijn wel 328 man gearresteerd, maar er was eigenlijk niets aan de hand." Als dat je samenvatting van het gebeuren van afgelopen maandag is, bagatelliseer je wat hier gebeurd is.

Mevrouw Halsema zei dat er geen andere optie was en dat hoor ik u nu eigenlijk ook een beetje zeggen, mevrouw Bikker: er was geen andere optie. Maar die opties waren er wel. De

artikelen 2 en 5 van de Wet openbare manifestaties geven handvatten om een demonstratie te verbieden als je redelijkerwijs kunt verwachten dat de openbare orde en veiligheid in het geding komen. Er zijn ook voorbeelden van burgemeesters die volgens dit item in de wet hebben gehandeld. Een burgemeester heeft feitelijk maar één portefeuille en dat is veiligheid en openbare orde. Dat heeft in dit geval niet goed uitpakkt.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

We kunnen hier van alles van vinden en dat doe ik ook, want ik stond gisteren niet voor niets bij het vragenuur, waar ik duidelijk heb aangegeven wat de positie van de ChristenUnie is. Maar wat ik behoorlijk waardeloos vind, is dat wij hier nu doen alsof het functioneringsgesprek van de burgemeester van Amsterdam het thema van deze begroting is. Alsjeblieft niet! Binnenlandse Zaken gaat over de rechtsstaat. De PVV heeft in het afgelopen halfuur of in de afgelopen drie kwartier — hoelang is het? — honderd keer de naam van de burgemeester van Amsterdam genoemd en heeft nul keer iets gezegd over wat het voor zo veel gemeenten betekent dat er nog steeds een gapend gat is, dat de zwembaden dichtgaan, dat de bibliotheken sluiten, dat het regionaal openbaar vervoer nog steeds voor geen meter is geregeld. De PVV kiest er telkens voor om wel een proefballonnetje op te laten. Gisteren is er in de Eerste Kamer natuurlijk van alles gebeurd rond die noodwet wat niet lekker voor u was en dan gaat u proberen de aandacht daarvan af te leiden door het weer eens even over iemand persoonlijk te hebben. Dat is een populistische stijl en daarmee bouw je ons land voor geen meter op. Ik kijk nog steeds uit naar een constructief voorstel van de PVV waar ons land en de mensen van opknappen, een voorstel dat zwembaden openhoudt en het regionaal openbaar vervoer regelt. Als u daarmee aan de slag gaat, kunt u mij vinden, maar leeglopende proefballonnetjes klinken erg slecht.

De voorzitter:

De vraag is of de heer Deen daarmee aan de slag gaat.

De heer **Deen** (PVV):

Ik onderstreep veel van wat mevrouw Bikker zegt. Natuurlijk, dat zijn allemaal belangrijke zaken, maar we hebben hier een beperkte spreektijd om een aantal zaken te kunnen aanstippen. Ik heb ervoor gekozen om deze zaak aan te stippen. Ik hoop dat mevrouw Bikker straks wellicht met andere zaken op de proppen komt. Zij had het over populistisch gepraat. Ik heb de minister er net om verzocht in het tweede deel van mijn betoog. Vaak krijgt het begrip "populist" een bepaalde negatieve bijklank, terwijl het, als je gewoon naar de simpele vertaling uit het Latijn kijkt, gewoon betekent dat je dicht bij het volk staat. Dat vind ik prachtig. Populistisch politiek bedrijven is hoe het zou moeten. Ik zou zeggen: we zouden meer populisten in de Kamer moeten hebben om het gevoel van de samenleving hier op de juiste wijze te kunnen uiten. Dat zou ik heel fijn vinden. Dat is eigenlijk ook waar ik toe opgeroepen heb in het tweede deel van mijn termijn, want het ging niet alleen maar over de burgemeester. Nee, het ging ook over burgerparticipatie in deze vorm. Het was weliswaar een klein stukje; dat klopt. Ik heb een keuze gemaakt in de verdeling; dat is waar. Maar goed, weet u: in de Kamer krijgt het woord "populist" vaak een negatief stempel. Het wordt vaak negatief op een Kamerlid gedrukt. Ik vind dat helemaal niet negatief. Wat u in uw interruptie richting mij heeft gezegd, zie ik dus eigenlijk als een compliment. Dank daarvoor.

De voorzitter:

Dank voor uw inbreng. De volgende spreker van de zijde van de Kamer is de heer Sneller. Hij voert het woord namens de fractie van D66. Gaat uw gang.

De heer **Sneller** (D66):

Dank, voorzitter. Allereerst wil ik de minister veel sterkte wensen, want zij heeft een grote verantwoordelijkheid op haar schouders genomen: de verantwoordelijkheid voor het bewaken van de grondrechten en onze democratie, maar ook het realiseren van een van de kernbeloftes van haar partij; goed bestuur. Morgen is dit kabinet 100 dagen onderweg. In die

tijd hebben we al veel meegemaakt wat met goed fatsoen niet als goed bestuur te bestempelen is.

Ten aanzien van misbruik van het staatsnoodrecht. Ook als de daadwerkelijke inzet op het laatste moment voorkomen wordt, is er al veel schade aan onze instituties aangericht. Hoe is het mogelijk dat deze minister daar, zelfs tot twee keer toe, mee heeft ingestemd?

Ten aanzien van de openbaarheid van agenda's. De meest basale afspraken over transparantie worden niet nagekomen, en dat in de meest relevante periode van deze kabinetsperiode, die van het opstellen van het regeerprogramma.

Ten aanzien van de samenwerking met medeoverheden. Gemeenten en provincies worden grof gekort, verrast en in de steek gelaten.

Ten aanzien van meer afstand tussen Kamer en kabinet. Dat streven is inmiddels verworden tot het mantra: dat is zo afgesproken en afspraak is afspraak.

Ten aanzien van bezuinigingen op de rijksoverheid. We waren net bezig de schade aan de te grove ingrepen te herstellen en zijn nog volop bezig met lessen trekken uit recente schandalen en parlementaire-enquête-rapporten, of deze coalitie vervalt alweer in oude fouten. Waar is de lerende overheid?

Alle departementen hebben inmiddels de verplichting om fors te bezuinigen. Ze hebben ook de vrijheid om rücksichtslos te snijden, zonder dat er een plan onder ligt. De belofte was: minder overheid en strikte keuzes in kerntaken. Inmiddels is de praktijk echter: geen keuzes, en snijden in budget voor programma's en projecten en in de uitvoering is ook allemaal prima. En dat terwijl de Roemernorm voor externe inhuur in de verste verte nog niet in zicht is. Het lijkt een spelletje Jenga met een blinddoek om. Iedereen weet hoe dat afloopt; het duurt niet lang of de boel stort in elkaar. Graag een uitgebreide reflectie van de minister hierop.

In deze chaos zal het namelijk nog ingewikkeld worden om de ambitieuze agenda van deze minister te realiseren. Die agenda is er: constitutionele toetsing, een nieuw kiesstelsel, het lobbyregister, aanpassing van de Algemene wet bestuursrecht, hardheden opsporen en wegwerken, de Wet op de rijksinspecties, een terugzendrecht voor de Eerste Kamer, tweede lezingen van Grondwetsherzieningen in verenigde vergaderingen, de Wet op de politieke partijen, het lobbyverbod regelen, het draaideurverbod en de afkoelperiode. Dit zijn allemaal zaken die onder eerdere kabinetten zijn ingezet. Ik moedig de minister aan: wees op deze punten als Femke Bol. U heeft het stokje van de eerste drie lopers gekregen en het is echt tijd voor de eindsprint. Als steuntje in de rug voor die eindsprint heb ik in ieder geval alvast een amendement ingediend om ProDemos ook de komende jaren extra geld te geven om jongeren in de regio te bereiken. Ik reken op steun. Maar haar eigen partij won ook veel zetels met de belofte van goed bestuur. Daarom vraag ik aan haar ook welke nieuwe ideeën zij nog toevoegt aan de reeks die eigenlijk al eerder in gang was gezet.

Voorzitter. Niets over ons zonder ons. Het is een mooi democratisch principe waar een van mijn voormalig fractiegenoten vaak in de fractie aan refereerde. Maar we schieten ernstig tekort in de naleving ervan wat betreft toekomstige generaties, terwijl zij misschien wel het meest zullen ervaren wat de gevolgen zijn van onze keuzes. Gelukkig zijn er over de hele wereld landen bezig om hun perspectief, hun belangen beter te betrekken bij besluitvorming. Ook in Nederland zijn er maatschappelijke initiatieven om dat te doen. Nederland heeft zich recent gecommitteerd aan de VN-verklaring over toekomstige generaties, die oproept om daar serieus werk van te maken. Om aan die oproep invulling te geven, stel ik voor dat we een ombudsman voor toekomstige generaties instellen. Ik hoor graag een reactie van de minister.

Politieke partijen zijn dragende organisaties onder onze democratie. Ze zijn poortwachters van de selectie van ideeën en mensen voor politieke macht en ze vervullen een belangrijke werking voor wat ze in Duitsland, waar dit goed geregeld is, zo mooi "Willensbildung von unten nach oben" noemen. Politieke partijen geven mensen, burgers, de mogelijkheid om politiek betrokken te zijn en voor hun ideeën en kritiek een weg te vinden naar het centrum van de macht. Daarom is het belangrijk dat die belangrijkste democratische organisaties zelf ook volgens de principes van de democratie georganiseerd zijn. Is de minister daarom bereid om minimale vereisten aan die interne partijdemocratie op te nemen in de nieuwe wet politieke partijen, die zij voor het einde van het jaar naar de Kamer zal sturen?

Voorzitter, ten slotte. Deze minister heeft een grote verantwoordelijkheid op zich genomen voor het bewaken van de rechtsstatelijke spelregels en grenzen. We zagen het net al in de interruptiedebatten: met deze coalitie, en dan specifiek met de coalitiepartners uit het lege vak, is dat eigenlijk bijna niet te doen. Op het vlak van democratisering en het versterken van de democratische rechtsstaat kan zij in D66 echt een partner vinden, maar ook een tegenstander, als dat nodig blijkt.

Dank u wel.

De voorzitter:

Hartelijk dank voor uw inbreng, meneer Sneller. De heer Erkens gaat nu het woord voeren. Hij doet dat namens de fractie van de VVD.

De heer Erkens (VVD):

Voorzitter. We zien in de meeste westerse landen dat het vertrouwen in overheid en politiek afneemt. Dat ligt aan veel zaken, maar onder andere aan het feit dat veel mensen het gevoel hebben dat de overheid er niet meer voor hen is. De hardwerkende Nederlander, die steeds meer belasting betaalt, krijgt daar steeds minder voor terug. Ze lopen tegen een overheid aan die zo bureaucratisch is geworden, dat ze de overheid steeds vaker tegenover zich vinden in plaats van naast hen. Ze zien ook een politiek die steeds minder in staat is om hun problemen op te lossen en die heel veel met zichzelf bezig is. Een politiek die in 2022 meer dan 5.000 moties indiende. Een politiek die tot diep in de nacht ruzie maakt. Een politiek die met het verleden bezig is en niet met de toekomst. Dat is niet de politiek die wij willen.

De VVD is er in het verleden uiteraard soms ook zelf onderdeel van geweest. Die zelfreflectie hebben wij, en hopelijk de andere partijen in deze Kamer ook. De VVD vecht daarom nu voor een politiek en een overheid die ook werken voor hardwerkend Nederland.

Ons parlement is steeds minder in staat om de problemen van onze tijd op te lossen. Daadkracht en inhoud maken tot spijt van de VVD steeds vaker plaats voor debatten die over onszelf gaan. We hebben daarvan net ook deels een voorbeeld gezien. Democratische vernieuwing is daarom noodzakelijk, maar dat betekent niet dat we zaken complexer moeten maken. Integendeel, we moeten er juist voor zorgen dat de politiek gemakkelijker tot goede besluiten kan komen. We zien onder andere dat het parlement steeds meer versnipperd raakt, waardoor debatten tot diep in de nacht doorgaan, met steeds kortere spreektijden en ook minder tijd voor inhoud. De VVD hecht sterk aan het systeem van evenredige vertegenwoordiging, maar ziet ook dat met name in de vorige Kamer, maar ook nu, het aantal partijen wel heel groot is; misschien te groot om als parlement daadkrachtig te kunnen opereren.

Ik zie dat er interrupties zijn, voorzitter. Ik kan ook door?

De voorzitter:

Ja, gaat u door, tot dat de interrumpanten echt bij de microfoon staan.

De heer **Erkens** (VVD):
Ik zie ze daar al wachten.

De **voorzitter**:
Ja, ja.

De heer **Erkens** (VVD):
Versnippering zorgt er immers ook voor dat Kamerleden minder diepgaand een onderwerp kunnen beetpakken en het zorgt voor een grotere profileringsdrang tussen alle partijen om in dat geluid van die hele drukke Kamer op te vallen. Een beperkte kiesdrempel is daarom wenselijk bij de Kamerverkiezingen. Dat is wellicht niet populair in dit huis, maar wel noodzakelijk volgens de VVD. Hiermee voorkomen we ook verdere versplintering in dit parlement. Een kiesdrempel komt voor in bijna elk Europees land. Hoe kijkt het kabinet hiernaar, vraag ik de minister. Hoe kijkt het kabinet specifiek naar het voorstel om een kiesdrempel van 2% in te voeren? Dat is een eerste kleine stap, die veel bestaande partijen niet raakt, maar wel een stap tegen verdere versplintering.

De heer **Flach** (SGP):
Ik kon me niet meer inhouden, dus ik sta hier al na een paar minuten. Ik begin met een kort citaat van de SGP-leider uit 1967: "Het ontstaan van splinterpartijen is een gevolg van onbevredigend beleid van groter partijen. Ter bestrijding van die kwaal moet je de oorzaken wegnemen en niet de gevolgen." Wat ik de heer Erkens hier hoor doen, is eigenlijk zijn pijlen richten op kleine partijen, omdat er veel gedoe zou zijn tussen partijen. Wat ik waarneem en wat heel Nederland waarneemt, is dat er vooral heel veel gedoe is tussen grote partijen. Ik denk dat de heer Erkens met dit voorstel — laten we het een proefballonnetje noemen dat voor de zoveelste keer is opgeblazen — de aandacht afleidt van het echte probleem. Zou het niet veel beter zijn, vraag ik de heer Erkens, om die grote partijen, die nu elke dag in talkshows en in nieuwsuitzendingen over elkaar heen buitelen, gewoon een mediadiet te geven? Dat zou volgens mij veel effectiever zijn dan een kiesdrempel.

De heer **Erkens** (VVD):
Ik heb ook niet beweerd dat het de schuld is van kleine partijen. Laat ik daarin heel duidelijk zijn. Ik ben begonnen met een stukje zelfreflectie over het parlement, over hoe partijen zelf daarin opereren en hoe wij politiek bedrijven met elkaar. Ik vind ook dat wij als VVD daarin net zoals alle andere partijen in dit parlement, zelfreflectie moeten tonen. In de rest van mijn inbreng ga ik nog in op de overheid en op hoe die beter kan functioneren. Maar ik zie ook dat wij in deze termijn van de Kamer, in de huidige zitting, met veertien partijen zitten. In de vorige periode waren dat er meer dan twintig. Je merkte wel dat de debatten steeds langer duurden, met steeds kortere spreektijden en een maximering van interrupties, waardoor je het echte debat met het kabinet op inhoudelijke zaken veel minder kon voeren.

Mijn voorstel is daarom ook 2%. Niet hoger dan 2%. Een drempel hoger dan 2% zou namelijk ook veel bestaande partijen raken, zoals die van de heer Flach, die ik juist wel een hele grote meerwaarde vind hebben in ons democratische systeem. Het is een dijk die je optrekt voor verdere versplintering, zodat je de volgende keer niet weer zes partijen met één zetel erbij krijgt, maar er juist voor zorgt dat nieuwe bewegingen misschien ook de samenwerking met elkaar gaan opzoeken, zodat we niet met uiteindelijk 15, 20 of 25 partijen in dit parlement zitten. Het is dus een deel van een oplossing, maar het is niet de enige oplossing. Zeker niet.

De heer **Flach** (SGP):
De heer Erkens zegt dat hij de kleine partijen niet de schuld geeft, maar in de oplossing doet hij dat wel, en eigenlijk ook in zijn hele betoog. Dat betekent nogal wat. Met die kiesdrempel zou heel veel veelkleurigheid uit dit parlement verdwijnen. Dan was de SGP er nooit geweest. De ChristenUnie was er nooit geweest. De PPR, een van de voorlopers van

GroenLinks, was er nooit geweest. De BBB, mevrouw Caroline van der Plas, is ook alleen begonnen in deze Kamer. Zelfs D66 zou in 2006 uit de Kamer verdwenen zijn. Dat kan toch niet de bedoeling zijn en het kan toch zeker ook niet de oplossing zijn van de door u op zich terecht geschetste problemen?

De heer **Erkens** (VVD):

Nee, maar verdere versplintering zal er ook voor zorgen dat het parlement minder daadkrachtig wordt. Daarom presenteer ik mijn voorstel ook ter voorkoming van verdere versplintering in de toekomst. Het zal weinig bestaande partijen treffen, die inderdaad heel veel kleur brengen naar dit parlement. Daaronder valt uw partij, meneer Flach, maar ook die van collega Bikker, die aan de interruptiemicrofoon staat te wachten. Ik wil ook niet dat we in de toekomst naar steeds meer partijen toegaan in dit parlement, omdat die versnippering ervoor zorgt dat we inderdaad nog minder met de inhoud bezig zijn. U vraagt terecht of ik daarmee kleine partijen de schuld geef. Nee, dat doe ik niet, maar we kunnen volgens mij ook niet ontkennen dat als we hier met 25 partijen zouden zitten, de spreektijden nog korter zouden worden, dat we nog meer met elkaar bezig zouden zijn, dat er nog meer concurrentie zou zijn om media-aandacht te krijgen. Dat is wel een gevolg van meer partijen hebben.

De heer **Flach** (SGP):

Ik ben niet voor niets met het citaat begonnen. Het ligt bij de grote partijen om ervoor te zorgen dat kleine partijen niet nodig zijn, dat er zo veel tevredenheid is onder burgers dat er geen nieuwe partijen nodig zijn. De naam van uw partij, de naam van de partij van de heer Erkens, is Volkspartij voor Vrijheid en Democratie. Ik krijg bij dit voorstel toch veel meer het gevoel van gestolde macht: een drempel opwerpen tegen nieuwe toetreders. Dat zouden we niet moeten willen want Nederlanders horen bij de top vijf van gelukkigste Europeanen, en dat komt ook doordat we allemaal een beetje inleveren, doordat er een poldermodel is, doordat we allemaal een beetje mopperen. Dat leidt ertoe dat we tot de top vijf van gelukkigste Europeanen behoren. Daar hoort ook onze evenredige vertegenwoordiging bij, tot in de kleinste partijen toe. Is de heer Erkens dat met mij eens?

De heer **Erkens** (VVD):

De evenredige vertegenwoordiging is een principe dat wij ook belangrijk vinden. Vandaar dat het voorstel gaat om 2% van de stemmen en geen hogere drempel, zoals heel veel andere Europese landen die trouwens wel hebben. Het is niet zo gek. De meeste Europese landen hebben een kiesdrempel. En u heeft wel gelijk: de grote partijen moeten ook voldoende mensen aanspreken in dit land. Mark Rutte zei vaak dat de VVD de laatste brede volkspartij van dit land is. Dat proberen we de komende periode ook te blijven. Ik zal die oproep hier ook aan anderen willen doen. Maar het voorstel dat wij doen is inderdaad 2% als kiesdrempel. Daarmee willen we voorkomen dat de versplintering in de toekomst doorzet en er tegelijkertijd voor zorgen dat het kleurrijke geluid dat we nu in onze Kamer hebben, niet wegvalt. Dat is de balans die wij met ons voorstel proberen te bereiken.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Onlangs werd weer bekend hoeveel werk alle Kamerleden verzetten. Collega Pieter Grinwis, een van de Kamerleden van toevallig mijn fractie, bleek even veel werk te verzetten als twaalf PVV-collega's. Ik denk dat we dat ook hadden kunnen zeggen van mevrouw Van der Plas ten opzichte van een aantal grote fractieleden, als we het jaar daarvoor hadden gekeken naar wat zij aan werk heeft verzet. Kiest de VVD er nu werkelijk voor om tegen fracties met kwalitatief sterke Kamerleden, zoals de SGP, de BBB zoals zij voorheen was en mijn fractie zoals zij nu is, te zeggen: eigenlijk staat jullie voortbestaan bij iedere verkiezing op het randje van de afgrond? En mogen grote partijen er dan weer twee of drie stilzittende Kamerleden aan toevoegen? Want dat is wel het effect.

De heer **Erkens** (VVD):

Nee, daarom doe ik het voorstel van 2%, zodat het niet de partijen raakt die de Kamer kleur

geven. Dat zijn heel gewaardeerde collega's van mij. De heer Flach, die net interrumpeerde, was volgens mij de nummer twee in de top drie. Ik heb alleen maar respect voor al het werk dat de Kamerleden verzetten. Het gaat mij erom dat we de komende jaren een verdere versplintering van het parlement voorkomen. Dat risico is er gewoon; dat hebben we in de vorige periode gezien. Het werd in de vorige periode op heel veel momenten echt onwerkbaar. Vandaar dat wij dit voorstel doen. Ik probeer een balans te vinden tussen inderdaad de kleurrijkheid in het parlement behouden — partijen zoals die van u en de SGP worden ook niet getroffen door het voorstel — en voorkomen dat er in de volgende ronde zes of zeven partijen met één zetel bij komen, omdat het dan wel gewoon weer chaotischer gaat worden in deze Kamer. Dat is ons standpunt hierin.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Ja, maar toch even. Ook als we kijken naar alle bevindingen van politicologen op dit punt van de evenredige vertegenwoordiging, zien we dat burgers zich in het Nederlandse model, dat wij al kennen vanaf de grondlegging door Thorbecke, juist altijd vertegenwoordigd weten. In andere landen weten honderdduizenden kiezers zich niet vertegenwoordigd omdat zij hun geluid niet kunnen laten horen in de Kamer, wat soms ook leidt tot veel heftigere bewegingen, verschuivingen, in het electoraat en daarmee ook in de Kamer. De keuze voor stabiliteit maak je dus niet aan deze kant. De heer Erkens draait aan de verkeerde knop. Ik snap heel goed dat de VVD wil werken aan een stabiel en beter bestuurbaar land. Daar vinden we elkaar in. Maar laten we het dan hebben over de echte problemen op dat punt, zoals: kunnen partijen stevige bestuurders leveren en zijn partijen ledenpartijen, met een goede democratie? Misschien zou u in plaats van de 2%-drempel een tweeledendrempel moeten voorstellen. Dan komt er in ieder geval iemand aan de inhoud toe bij een club. Dat zijn volgens mij voorstellen waarmee je werkt aan de bestuurbaarheid en de stevigheid van onze democratie. Laten we elkaar daarin vinden, in plaats van kleine partijen die hier al decennialang goed werk doen eigenlijk opnieuw aan de rand van de afgrond zetten en ons niet bezighouden met de inhoud.

De heer **Erkens** (VVD):

Zoals ik al aangaf, wil ik kleine partijen die kleur in het parlement brengen niet naar de rand van de afgrond duwen. Vandaar dat het voorstel 2% is. Dat is ten minste drie zetels. Heel veel partijen hier halen dat ook gewoon. Je hebt ook in de toekomst nog steeds meer dan tien partijen in dit parlement. Maar ik wil ook voorkomen dat het in de toekomst verder versnipperd. Er zijn trouwens ook politicologen die hier wel voordeel in zien. Er was onlangs nog een stuk van de heer Van den Berg van het Montesquieu Instituut en de heer Van den Akker, ook een politicoloog, waarin zij opriepen tot een kiesdrempel op nationaal niveau, omdat men die versplintering in de weg ziet staan van een daadkrachtig parlement. We moeten met elkaar de balans vinden. We moeten niet alle voordelen weggooiden van ons mooie systeem zoals we het hebben, maar we moeten ook met elkaar kijken naar verbeteringen. Ik ben het met u eens: dit is niet de magische oplossing die alles in één keer oplost. Ik denk dat dit een stapje kan zijn, maar we gaan zeker ook het debat met elkaar voeren over heel veel andere zaken.

De **voorzitter**:

De heer Erkens was het met mevrouw Bikker eens.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik sluit me graag aan bij de woorden van de SGP en de ChristenUnie. Wat hier gesteld wordt, is helemaal waar. Een heleboel mensen zouden met een kiesdrempel gewoon niet meer vertegenwoordigd zijn. De heer Erkens zegt: ik wil niet dat er zes partijen met één zetel bij komen. Maar stel dat die erbij komen, dan hebben we het over, laten we zeggen, gemiddeld 70.000 stemmen per zetel. Dan praat je over bijna een half miljoen mensen die zich gewoon niet meer vertegenwoordigd voelen. De VVD is de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie. A: volkspartij. B: vrijheid. C: democratie. Wat is er volkspartij, vrijheid en

democratie aan om ervoor te zorgen dat heel veel mensen in Nederland zich na een verkiezing niet meer vertegenwoordigd voelen in dit parlement?

De heer **Erkens** (VVD):

Volgens mij moet een democratie ook daadkrachtig kunnen functioneren. Ik heb daarbij gezegd: dat zit niet alleen bij kleine partijen, maar ook bij grote partijen en hoe wij met elkaar politiek bedrijven. Maar het is natuurlijk niet zo dat als je een kiesdrempel van 2% hebt, er geen nieuwe bewegingen meer in het parlement kunnen komen. De partij van de heer Omtzigt, NSC, kwam in één keer met twintig zetels het parlement in. Zij hebben de kiesdrempel natuurlijk meteen gehaald. Het zorgt er wel voor dat er bij nieuwe bewegingen misschien een prikkel komt om wat meer de samenwerking te zoeken en tot een grotere beweging in het parlement te komen. Ik vind niet dat je uiteindelijk met 30 partijen hier in het parlement moet gaan zitten. Wij hebben daar gewoon echt een ander standpunt over. Ik denk dat het systeem dan namelijk volledig vastloopt.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Nou, dat systeem loopt helemaal niet vast. Het levende bewijs daarvan staat voor de heer Erkens; dat ben ik. Ik kwam hier met één zetel. Als ik hier niet met één zetel had kunnen komen, dan hadden wij nooit de grootste kunnen worden in alle provincies. Dan hadden we geen zestien zetels gehad in de Eerste Kamer. Dan hadden we niet deelgenomen in alle waterschapsbesturen. Dan was de BBB niet in tien van de twaalf provincies met gedeputeerden vertegenwoordigd. Dat was gewoon allemaal niet gebeurd. Dan hadden wij nooit zeven zetels gehad. Dan hadden wij nooit in een coalitie kunnen deelnemen en het gezonde verstand daar een beetje proberen te laten regeren, wat hard nodig is af en toe. Dat had nooit gekund zonder die ene zetel.

Met een kiesdrempel ga je ervoor zorgen dat partijen dit nooit meer kunnen bereiken, nog even los van het feit dat het risico bestaat dat zittende partijen hier ook gaan verdwijnen. Want stel dat er nieuwe verkiezingen zouden komen ... Ik ga daar niet van uit; ja, wel over drieënhalve jaar. Het sentiment in Nederland is nu, en dat zie je ook in peilingen, dat mensen zeggen: als dat gebeurt, dan gaan we de PVV nog groter maken. Ja? Dat is dan wat je krijgt. Dat zal ten koste gaan van bijvoorbeeld een partij als Volt of JA21. De diversiteit in het parlement gaat dus gewoon verdwijnen. Zeker in een tijd als deze vind ik het heel onverstandig om nu met die kiesdrempel van 2% te komen. De heer Erkens gaat zich, met de VVD, heel erg in de voet schieten daarmee.

De heer **Erkens** (VVD):

Voorzitter. Dat is de uitdaging bij een onderwerp als de kiesdrempel. Het wordt natuurlijk heel snel getrokken naar: wat zou er gebeuren als die partij het niet gehaald had of een andere partij in de toekomst wegvalt? Het gaat hier om een maatregel die voor- en nadelen kent. Inderdaad, de drempel om toe te treden tot het parlement wordt hoger. Het betekent ook dat er minder versnippering in het parlement is, waardoor de bestaande partijen inderdaad misschien met een minder groot aantal hier zullen zitten. Dat is de afweging die we in dit dossier maken met elkaar. Wij leggen deze maatregel nu voor. Ik kan u ook al vertellen dat ik daar morgen een motie over zal indienen die vraagt om een wetsvoorstel uit te werken, juist omdat je dit zorgvuldig met elkaar moet bespreken. Dit moet je er inderdaad niet ineens op een achternamiddag doorheen jassen, want het is inderdaad een ingrijpende verandering van ons bestel. Maar ik vind tegelijkertijd niet dat je door de bestaande politieke situatie moet wegblijven van een maatregel die je intrinsiek wel noodzakelijk vindt om de democratie toekomstbestendiger te maken. Ik denk dat mevrouw Van der Plas en ik daarover gewoon van mening verschillen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Het mooie aan Nederland is onze democratie. Ik heb het echt fantastisch gevonden ... Dat zeg ik niet zozeer omdat ik in 2021 ben gekozen en in de Tweede Kamer ben gekomen. Er

waren namelijk meer nieuwe partijen. We hadden BIJ1, JA21, Volt: vier nieuwe partijen kwamen in de Tweede Kamer. Dat gebeurde omdat er iets veranderde in de samenleving. Mensen hadden behoefte aan een ander geluid en hadden geen vertrouwen meer in de gevestigde partijen. Het mooie is juist dat dat hier kan gebeuren. Werkelijk iedereen in Nederland kan hier in de Tweede Kamer komen. Sommige mensen zullen zeggen dat dat niet wenselijk omdat ze niet willen dat iedereen daar komt te zitten, maar het is wel mooi. Ik ben eigenlijk gewoon een burgermeisje dat hier in de Tweede Kamer heeft kunnen komen. Dat kon met die ene zetel. Van daaruit bouw je verder en wil je gewoon dingen bereiken voor het land. Ik hoop dat wij ook ooit ons 75-jarig bestaan kunnen vieren, en dat zullen wij ook doen. Dit jaar bestaan wij overigens vijf jaar, op 1 november. Dat is het mooie van de democratie. Je gaat daaraan knabbelen door een kiesdrempel in te voeren. Eigenlijk zeg je dan gewoon tegen een aantal kiezers in Nederland: luister, u kunt lekker op die partijen stemmen, maar uw stem wordt zo meteen niks waard, want die partijen komen niet in het parlement; uw stem gaat eigenlijk gewoon verloren. Ik vind dat gewoon niet wenselijk.

De heer **Erkens** (VVD):

Volgens mij verschillen we hierover gewoon van mening; dat kan. Ik denk dat een aantal partijen hier aan de interruptiemicrofoon met mij over dit onderwerp van mening verschillen. Nogmaals, het is een drempel van 2%. Dat betekent niet dat er geen nieuwe partijen in de Kamer kunnen komen. Ik noem de Provinciale Statenverkiezingen. Ik had zeker het vertrouwen dat mevrouw Van der Plas hier ook met haar beweging zou komen. Zij zat op een maatschappelijk sentiment dat onvoldoende vertolkt werd. Alleen, de drempel is dan in de toekomst 2% in plaats van 0,67%. Dat is het verschil dat ontstaat met dit voorstel. Dat zorgt er inderdaad voor dat de drempel tot toetreding iets hoger wordt, maar het zorgt er ook voor dat we verdere versplintering van het parlement voorkomen, waar ik ook een zorg in zie. Dat is de moeilijke balans die je met dit voorstel moet proberen te bereiken. Ik snap de zorg dus wel, maar toch maken wij een net iets andere afweging hierin.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ik heb toch het idee dat dit ook weer een soort proefballonetje of afleidingsmanoeuvre is om het niet te hebben over waar het om gaat. Over de kiesdrempel zijn er inderdaad wat zorgen geuit. Ik vind het zorgelijker dat de VVD met een motie komt terwijl de impact en het effect van de kiesdrempel nog niet helemaal helder zijn. Het lijkt mij goed om het in de goede volgorde te doen en het gesprek aan te gaan over wat dit betekent en welk effect dit heeft, zodat je daarmee recht doet aan partijen die dan gaan verdwijnen. Dat hoort ook bij onze democratie.

Maar ik wil teruggaan naar de vraag die ik wil stellen. Die gaat over de rechtsstaatverklaring, waar de coalitiepartijen hun handtekening onder hebben gezet. Ik wil daar even uit citeren. Onder punt 7 van de coalitieafspraken staat: "Partijen vinden het van belang een open, feitelijk en fel debat te kunnen voeren, maar houden elkaar en anderen daarbij heel. (...) Men zal bijdragen aan een bestuurscultuur die een constructieve bijdrage levert aan het landsbestuur en aan een positief bestuurlijk klimaat. De instituties die de rechtsstaat dragen zullen gerespecteerd en beschermd worden." Vooral dat laatste is ontzettend belangrijk. Ik vraag aan de VVD wat de rechtsstaatverklaring, waar iedereen zijn handtekening onder heeft gezet, waard is. Wanneer trekt de VVD een grens als het gaat om coalitiepartijen die andere sprongetjes maken of die gewoon maling hebben aan onze rechtsstaat en onze democratie?

De heer **Erkens** (VVD):

Die rechtsstaatverklaring is voor ons heel belangrijk. Ik heb net ook een interruptie gepleegd op de PVV op dit punt. Ik heb gezegd wat ik ervan vind. Ik blijf gewoon bij de stellingname van net. Ik kan die woorden gaan herhalen — misschien heeft mevrouw Chakor niet geluisterd toen ik die uitgesproken heb, want dit leek een voorbereide interruptie te zijn — maar wij gaan in ieder geval geen voorstellen steunen om burgemeesters vanaf hier naar huis te sturen. Ik heb de PVV opgeroepen om die verantwoordelijkheid als grootste partij

meer te pakken. Daar wil ik het bij laten. Anders gaan we de hele dag met elkaar over dat stukje rood vlees debatteren, terwijl er — dat zegt u terecht — heel veel inhoudelijke onderwerpen op de agenda staan. Dat is mijn antwoord daarop.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Mevrouw Chakor heeft zeker zitten luisteren. Ik heb ook gehoord dat u dat aangaf aan het einde van het debat. Ik heb u, maar ook andere partijen, de afgelopen dagen ontzettend stil gevonden. Ik vraag u, de andere coalitiepartijen en deze minister om als hoeders van de rechtsstaat op te staan op het moment dat er zaken plaatsvinden die het daglicht niet kunnen verdragen. Dus daar spreek ik u op aan. Ik spreek u ook aan op de rechtsstaatverklaring, die u heeft ondertekend. U neemt die onder de arm mee ...

De **voorzitter**:

Nee, niet ik maar de heer Erkens.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

... en elke keer als er iets gebeurt, gooit u die voor de neus van de ander. Het is mijn taak om dat hier aan te geven.

De heer **Erkens** (VVD):

Dat zal ik meenemen. Ik heb daar inderdaad net een interruptie over gepleegd. Ik heb die partij daarop aangesproken. Ik wil wel voorkomen dat u inderdaad de hele dag achter elk stuk rood vlees aanloopt. Ik heb nog een aantal andere inhoudelijke punten, die zo ook langskomen, waarop we hopelijk het debat met elkaar kunnen aangaan. Er staat namelijk veel meer op de agenda.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Als het gaat over de meerwaarde van kleine fracties in het parlement, kan Volt natuurlijk niet aan de interruptiemicrofoon ontbreken. Wat mij nou zo verwondert aan dit voorstel, is het volgende. De VVD zegt eigenlijk terecht: "We hebben al een kiesdrempel. We hebben al veel stemmen nodig om hier überhaupt te komen. Het enige voorstel wat wij doen, is om die te verhogen." Als je zo'n kiesdrempel een serieus middel vindt, dan kan ik daar nog wel een eind in meegaan. Tegelijkertijd legt VVD-collega Erkens hier op tafel dat we het niet over stukjes rood vlees moeten hebben. Maar er wordt nu een voorstel gedaan dat wel een beetje op een stuk rood vlees lijkt. Alle politicologen zijn het erover eens dat die 2% in dit Nederlandse parlement niet zo veel zou doen. Zij zeggen dat je naar 5% of naar 8% moet. Het zou niet zo veel uitmaken als we voor een drempel van 2% zouden kiezen. Politicologen zeggen ook dat als je het moeilijker wilt maken om het parlement in te komen, je andere dingen kunt doen. Je kunt zeggen dat er een hoger aantal handtekeningen voor een partij moet komen om überhaupt mee te mogen doen aan verkiezingen. Je kunt ook zeggen dat je als parlement meer in blokvorming moet gaan werken. Dat zou de bestuurbaarheid misschien nog wel meer ten goede komen. Mijn concrete vraag over dit voorstel is: "Waarom kiest de VVD nou voor die 2%? Waarom gaat de VVD niet mee in het voorstel van de meerderheid van de experts om naar 5% te gaan?"

De heer **Erkens** (VVD):

Ik vind het wel fijn dat mevrouw Koekkoek uiteindelijk zegt: de meerderheid van de experts. Er zijn namelijk ook experts die hebben gezegd dat een kiesdrempel wél wenselijk is. Sommigen geven aan dat die hoger moet zijn. Ik vind zelf dat een hogere kiesdrempel meer afbreuk doet aan het principe van de evenredige vertegenwoordiging. Zoals ik net zei, zitten er voor- en nadelen aan een kiesdrempel in ons systeem. Ik vind een kiesdrempel van 2% recht doen aan de kleur die het parlement nu heeft. Het raakt heel veel fracties namelijk ook niet. Tegelijkertijd werp je wel een dijk met elkaar op om toekomstige verdere versplintering te voorkomen. Daarom heb ik die balans dus zo gevonden. Als partijen binnenkort andere voorstellen doen, zoals een voorstel voor het aantal handtekeningen voor inschrijving, dan

ga ik daar ook heel serieus naar kijken. Dit is namelijk niet dé magische oplossing waarmee je alle problemen oplost.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Precies. Ik denk dat we het daarover eens zijn. Het wordt een beetje gepresenteerd als een oplossing voor bestuurbaarheid. Ik denk dat als je dit als luisteraar zit te volgen, je denkt: ik kan versplintering en bestuurbaarheid wel aan elkaar koppelen. Het is natuurlijk niet één oplossing voor één probleem. Het is een mogelijke verkenningroute. Als ik dit zo mag interpreteren, dan kan ik de VVD prima volgen. Maar dan is het eigenlijk niet zo'n heel groots voorstel. Dan kom ik wel een beetje terug op de vraag: welk probleem wordt met dit voorstel nou opgelost? Of kijk ik hier inderdaad naar nog een proefballonnetje of een stuk rood vlees van de VVD zelf?

De heer **Erkens** (VVD):

Nee hoor. Wij vinden gewoon intrinsiek dat een kiesdrempel van 2% wenselijk is. Daarom doe ik dit voorstel vandaag ook. Ik zal morgen een motie indienen die het kabinet vraagt om een wetsvoorstel uit te werken en dat de Kamer te doen toekomen, samen met een aantal andere voorstellen uit het regeerprogramma voor ons kiesstelsel. Als die motie een meerderheid haalt, dan kunnen we als Kamer zorgvuldig het debat erover hebben. Of deze motie een meerderheid haalt, weet je ook niet in deze Kamer, gezien de hoeveelheid collega's aan de microfoon. We gaan dit in ieder geval niet op deze achternamiddag met elkaar invoeren. Maar ik zou wel willen dat we een besluit nemen dat als we dit wenselijk vinden, het kabinet een voorstel uitwerkt. Dan kunnen wij er een hele lange beraadslaging over hebben wat de voor- en nadelen ervan zijn, wat de juiste hoogte is en welke andere flankerende beleidsmaatregelen nog nodig zijn, om te voorkomen dat dit parlement in de toekomst minder daadkrachtig is.

De heer **Flach** (SGP):

Ik vind het toch wel bijzonder dat collega Erkens zegt dat we het niet over een stukje rood vlees moeten hebben. Hij gooit dat stukje rood vlees zelf de arena in. Het gaat om een stukje rood vlees dat het bestaansrecht van zeven partijen hier in de Kamer op het spel zet. Het lijkt me dus belangrijk genoeg om daar toch even bij stil te staan. Voor 2% heb je ongeveer 200.000 stemmen nodig. Er zijn op dit moment zeven partijen die op of rond die drempel zitten. Dat zou in theorie kunnen betekenen dat je ongeveer 1,2 miljoen kiezers hebt die straks hun stem hebben uitgebracht en zich niet vertegenwoordigd zien in de Kamer. Ik zeg tegen de heer Erkens dat dat echt iets anders is dan "er zitten voor- en nadelen aan dit voorstel". Dit zijn niet zomaar nadelen. Dit is gewoon de democratische legitimiteit die je van binnenuit uitholt. Ik zou toch echt een dringende oproep richting de heer Erkens willen doen. Als u het probleem signaleert dat we te veel met elkaar bezig zijn, ga dan eens als coalitiepartijen een paar dagen op de hei zitten en spreek elkaar goed aan. Stop met dat gedoe via talkshows en mediakanalen. Doe dat in plaats van een 50 jaar oud idee afstoffen en dat hier als een nieuw idee neerleggen.

De heer **Erkens** (VVD):

Ja, we kunnen natuurlijk nu elk idee dat een partij inbrengt als een stuk rood vlees kenmerken. Dat kan. Dat vind ik een leuke debattruc. Dat kunnen we met elkaar gaan doen. Dat kan ik bij andere collega's ook gewoon doen dadelijk. Maar de essentie blijft gewoon als volgt. Dit geldt trouwens niet alleen voor een parlement. Als je met elkaar probeert een probleem op te lossen of tot een antwoord te komen, dan gaat dat makkelijker als er 10, 12 of 13 mensen aan tafel zitten dan wanneer dat er 20 of 25 zijn. Grotere groepen maken besluitvorming gewoon lastiger. Dat zie je in alle organisatiekundige onderzoeken die daaronder liggen ook. Hetzelfde geldt voor een parlement. We hebben hierover gewoon een ander standpunt en dat kan.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Ik wil het niet over rood vlees hebben. Ik wil het hebben over een van de hoofdmenu's van dit debat, wat ons betreft. Dat zijn onze decentrale overheden. Ik hoor heel mooie woorden van de VVD, waar ik echt wel blij van word. Ik hoor de VVD over zelfreflectie en ik hoor: we willen het probleem gaan oplossen, koopkracht verstevigen en de samenwerking zoeken. Ik heb een vraag over het zoeken van die samenwerking. We hebben die rondetafel gehad waarbij wethouders hun zorgen hebben uitgesproken over de financiële positie. Ik heb bij de financiële beschouwingen ook gezegd dat een heel goede wethouder van de VVD haarfijn uitlegde waar ze tegen aan gingen lopen en welke problemen er ontstonden als we dit niet met elkaar oplossen. Ik wil vragen aan deze woordvoerder van de VVD om samen te werken in de Kamer om de financiële problemen van de decentrale overheden te gaan oplossen. Is de VVD daartoe bereid?

De heer **Erkens** (VVD):

Twee dingen daarop. Volgens mij moeten we inderdaad met elkaar voorkomen dat de lokale voorzieningen een kaalslag krijgen. Dat vinden wij ook. Dat heeft mijn collega-woordvoerder Wendy van Eijk vorige week in het debat ook aangegeven. Volgens mij komt het kabinet begin volgend jaar met een eerste inschatting van hoe je dat zou kunnen doen. Dan kunnen we het debat verder met elkaar oppakken en het inhoudelijke debat met elkaar aangaan.

Dan het tweede. Ik vind het ook van belang om te zeggen dat alleen een zak geld neerzetten ook niet per se de oplossing van het probleem is. Er zijn gemeentes die de financiële situatie wel op orde hebben. Die hebben daar moeilijke keuzes voor gemaakt. Er is een tweede groep gemeentes die wat mij betreft ook gewoon de broekriem zou kunnen aanhalen. Ik heb zelf pas een aantal voorbeelden meegekregen van het wat linksere college in Utrecht. Ja, sorry, maar ik vind ook niet dat wij alle leuke lokale linkse beleidsplannetjes met nationaal belastinggeld moeten gaan ondersteunen. De derde groep bestaat uit gemeentes die buiten hun schuld klem komen te zitten op het gebied van de lokale voorzieningen. Volgens mij is dat de groep waarbij je de samenwerking met elkaar moet zoeken. Dus ja, als we begin volgend jaar daar samen naar kunnen kijken aan de hand van wat het kabinet naar ons stuurt, dan willen wij volgens mij hetzelfde.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Ik voel een klein beetje toenadering. Daar ben ik blij om. Ik ben echt wel op zoek naar die samenwerking omdat ik het oprecht wil oplossen. Maar waarom dan pas het debat voeren? We hebben al zo veel rapporten, brieven en verhalen van wethouders. Dan kunnen we met elkaar discussiëren over welke taken gemeenten moeten uitvoeren en hoeveel geld erbij moet. Ik vind dat we dat gesprek ook moeten voeren. Maar waarom zouden we weer wachten? Waarom moeten we ze weer in onzekerheid laten? Er komen verkiezingen aan. We zien gewoon dat wethouders en raadsleden zich afvragen "ga ik hier nog wel instappen?", omdat zij op de markt mogen uitleggen waarom de koopkracht naar beneden gaat. Doen we ze niet ontzettend tekort door weer alles voor ons uit te schuiven?

De heer **Erkens** (VVD):

Volgens mij moet je niet continu alles voor je uitschuiven, maar heeft het kabinet toegezegd om met meer informatie erover te komen. Het gaat wat mij betreft om die derde groep die ik beschreef: gemeentes die buiten hun schuld lokale basisvoorzieningen zien verdwijnen. Als we dat helder hebben met elkaar, weten we hoe groot de opgave is en wat de mogelijke oplossingen zijn. Tegelijkertijd zie ik hier heel grote amendementen. Ik heb er een aantal zien langskomen. Die gooien gewoon een zak geld ertegenaan. Maar ik vind ook dat sommige gemeentes echt mogen nadenken of ze wel de juiste dingen met het geld doen. Er gaat tijd overheen om dat zorgvuldig te doen. Ik snap wat mevrouw Van Dijk van het CDA zegt. Het is frustrerend dat het soms langer duurt, maar dat is wel hoe de besluitvorming gaat in dit huis.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Tot slot. Er ligt bijvoorbeeld een heel concreet onderzoek over sportaccommodaties. Dat gaat over wat we nodig zouden hebben in Nederland aan lokale sportaccommodaties om onze sportverenigingen op orde te houden. Dat ligt er al twee jaar. We zouden nu kunnen besluiten om in ieder geval dat alvast te gaan doen, daarover zekerheid te bieden en daar alvast geld aan te hangen, heel concreet, heel duidelijk en feitelijk volledig onderbouwd. Is de VVD daar dan toe bereid?

De heer **Erkens** (VVD):

Bij voorstellen kijk ik ook altijd naar de dekking die daaraan vastzit. Dat is vaak de discussie die je met elkaar hebt, maar volgens mij delen het CDA en de VVD dat het noodzakelijk is om te voorkomen dat vanaf 2026 een kaalslag op de lokale voorzieningen plaatsvindt. De komende maanden gaat het inderdaad om de verdere invulling daarvan en de toenadering die mevrouw Van Dijk zocht. Ik hoop dat we elkaar daarin de komende maanden kunnen gaan vinden.

De heer **Van Nispen** (SP):

De heer Erkens begon zijn betoog heel mooi. Hij zei namelijk dat veel mensen het gevoel hebben dat de overheid er niet voor hen is, dat de politiek problemen vaak niet oplost en dat mensen steeds minder waar krijgen voor hun belastinggeld. Wat ik vervolgens een beetje mis, is de reflectie van de VVD, die daar toch vrij veel jaren regeringsverantwoordelijkheid voor heeft gedragen. Maar goed, laten we het daar niet over hebben. Ik wil door op hetzelfde thema als mevrouw Van Dijk. We hebben dat rondetafelgesprek gehad en we hebben het debat met de minister gehad. Wat daaruit bleek, was dat er vooralsnog geen voorstellen komen, niet van de coalitiepartijen en niet van de regering, om die sociale kaalslag, die écht dreigt, te voorkomen. De heer Erkens kan zeggen dat hij die wil voorkomen, maar als we willen voorkomen dat de zwembaden dichtgaan, dat de kinderboerderijen dichtgaan, dat de zorg voor mensen verschaalt, dat de inkomensondersteuning erop achteruitgaat ... Natuurlijk zijn er verschillen tussen de gemeentes. Er zijn ook gemeentes waarbij ik denk: daar en daar kan het wel een beetje minder. Maar dat is lokale democratie. Grosso modo is het beeld dat de gemeentes het water aan de lippen staat. Dat weet de heer Erkens, denk ik, ook wel. Het vooruitschuiven van dit probleem zal op een gegeven moment tot een giga ramp leiden, echt een sociale ramp. Al die VVD-wethouders en VVD-raadsleden die ook aankloppen: dat zou toch te denken moeten geven? Ik wil de heer Erkens dus echt uitdagen. Kom ook in dit debat met voorstellen, want als we daarmee wachten en dat tegen de Voorjaarsnota aan gaan zetten, dan is het te laat. Dan gaat het ravijnjaar van 2026 dat dreigt — volgens mij zijn er volgend jaar ook al problemen — er komen. Ik wil dus ook in dit debat van de VVD voorstellen horen om die enorme kaalslag en de afbraak van voorzieningen te voorkomen, juist voor de mensen in het land.

De heer **Erkens** (VVD):

Volgens mij willen we dat met elkaar voorkomen in deze Kamer. Vorige week hebben we van het kabinet gehoord dat het begin volgend jaar inderdaad met meer informatie en met voorstellen op dat vlak komt. Dat is nog op tijd voor 2026. Dat hoor ik de heer Van Nispen ook zeggen, maar het mag er inderdaad niet toe leiden dat we het dan wéér een halfjaar voor ons uit gaan schuiven, want dan krijg je precies het probleem dat hij beschrijft. Ik wacht die voorstellen van het kabinet af, en dan gaan we daarover verder met elkaar het debat aan.

De **voorzitter**:

De heer Erkens vervolgt zijn betoog. Hij was pas tweeënhalve minuut op weg. Hij gaat dus iets langer spreken.

De heer **Erkens** (VVD):

Ja, voorzitter. Dan de slagvaardige en sterke overheid. Onze overheid is groter dan ooit,

maar zij is tegelijkertijd minder effectief geworden. Onze overheid voelt vaak gedateerd aan en moet mee met de tijd. Dat betekent: een overheid die zaken minder complex maakt door eenvoudiger wet- en regelgeving, een overheid die vertrouwen geeft aan de samenleving en die weer zuurstof durft te geven aan mooie initiatieven, een overheid met kennis van zaken die niet vervalt in ons voorschrijven hoe wij ons leven moeten leiden, maar die gericht de juiste maatregelen neemt om de problemen in dit land op te lossen. De overheid kan daarom ook gewoon kleiner worden. Want een kleinere overheid betekent niet een zwakke overheid. Andere landen — Estland in de Baltische staten, maar ook in Singapore bijvoorbeeld — laten zien dat een kleinere overheid soms veel sterker kan zijn dan de overheid die wij hier in Nederland hebben, die best groot geworden is.

Wij steunen dan ook de voorgenomen korting op het ambtenarenapparaat. Dat is een goede eerste stap. De balans is wel zoekgeraakt, zeg ik tegen mijn collega's. Meer dan 50% van de ambtenaren op ministeries is niet bezig met beleid en niet met uitvoering. Het aantal beleidsambtenaren is enorm gegroeid. Dat er meer beleidsambtenaren zijn, zorgt er ook voor dat er meer beleid is. Zo simpel is het. Dat meer mensen niet met beleid en uitvoering bezig zijn, zorgt ook voor meer afstemmingsmeetings, meer vergaderingen en ga zo door, en voor meer met jezelf bezig zijn. Die bezuiniging biedt dus een belangrijke kans. Het betekent ook dat we niet zoals in het verleden de kaasschaaf moeten toepassen. De heer Sneller sprak daar volgens mij net ook al over. Ik las op RTL dat volgend jaar wordt bezuinigd op de broodjeslunch. Dat was voor mij een invulling van het eerste jaar waarin besparingen op het apparaat gerealiseerd moesten worden. Volgens mij ontbreekt dus wel nog een visie waaruit blijkt hoe de overheid dan ook toekomstbestendig, wendbaar en kundig kan worden. Die richting is wel nodig bij deze bezuinigingsopgave. Geen kille sanering, maar een modernisering van de overheid naar sterk en wendbaar. Graag hoor ik van het kabinet hoe het hiernaar kijkt.

Zelf zal ik de komende maanden een initiatiefnota op dit vlak verder uitwerken en, naar ik hoop, met de collega's meer in detail bespreken. Het is een belangrijk thema voor mijn fractie. Maar ik vraag ook een reactie van de minister op de volgende zaken. Ten eerste: we willen dat er meer macht gaat naar de uitvoering om zelf besluiten te nemen. Hoe kijkt het kabinet daarnaar? Dat zet ambtenaren trouwens ook meer in hun kracht om burgers te kunnen helpen die met een probleem naar hen toe komen. Ten tweede: er moet een betere aansluiting van beleid op uitvoering komen. Is het kabinet bereid om die ervaring in de uitvoering van het betreffende beleidsgebied ook een verplicht onderdeel te maken van het carrièrepad? Dit kan bijvoorbeeld ook door nieuwe ambtenaren een paar maanden mee te laten lopen in de uitvoering voordat ze aan de slag gaan in nieuwe functies. En ten derde zien we graag dat de overheid meer inzet op experts binnen de overheid en minder de focus legt op generalisten. Is het kabinet bereid om de beloningsstructuur ook aan te passen om dat beter te borgen, en die goede experts die bij de overheid zitten daar ook langer te houden? Is het kabinet bereid om ook bij de ABD, de Algemene Bestuursdienst, meer te sturen op expertise en ervaring in de praktijk in plaats van het rouleren van topambtenaren tussen ministeries? Er zijn eerste stappen gezet, maar volgens mij is er nog meer mogelijk. En is het kabinet bereid om in zijn wervingsbeleid breder te selecteren? Dus minder te focussen op organisatorische sensitiviteit of generalistische profielen, en meer op die vakinhoudelijke experts, wat ik zojuist noemde, maar ook op dataspecialisten en IT-experts? En ten vierde willen we dat de verkokering afneemt door bij de bredere vraagstukken ook breder over de grenzen van de ministeries heen te gaan werken. Hoe gaat het kabinet dit vormgeven? En als laatste willen we ook dat het kabinet kijkt naar hoe technologie ingezet kan worden om die arbeidsproductiviteit te vergroten binnen de overheid. Veel interne taken kunnen immers geautomatiseerd worden, zoals in veel bedrijven al gebeurt. Dat speelt mensen vrij om in die uitvoering aan de slag te gaan. En als laatste, voorzitter, hoor ik ook graag van het kabinet hoe het voorkomt dat de besparingen in de uitvoering gerealiseerd worden in plaats van in het bredere apparaat eromheen, waar volgens mij natuurlijk vooral potentie zit om die overheid verder te moderniseren.

Voorzitter. Resteert mij te zeggen dat wij ons inzetten voor een politiek en voor een overheid die werkt voor hardwerkend Nederland. Ik nodig de collega's dan ook uit om met heel veel suggesties in dit debat te komen, zodat we lekker op de inhoud kunnen ingaan met elkaar.

De heer **Flach** (SGP):

Voorzitter. Dat wil ik graag nog even doen. Als SGP kunnen wij dat betoog voor een kleinere, slagvaardigere overheid van harte volgen. Ik zou zeggen dat dat broodnodig is; na vier kabinetten-Rutte was de overheid inderdaad behoorlijk uit haar voegen gegroeid, zeg ik even heel flauw tegen de heer Erkens. Tegelijkertijd vind ik wel dat we ook zorgvuldig moeten omgaan met onze ambtenaren. Er zitten toppers op alle ministeries, en die zijn dagelijks bezig om het kabinet te ondersteunen bij het vele werk dat wij van hen vragen vanuit de Kamer. Dus als ik dan een oproep hoor om inderdaad te snijden in het overheidsapparaat, dan vind ik ook dat we met een aantal vingers naar onszelf zouden moeten wijzen. Wat moeten wij nou als Kamer doen in het stellen van de vele vragen, de moties, weet ik het allemaal? Dat overbelast het ambtenarenapparaat denk ik ook. Maar daarvoor heb ik geen voorstellen gehoord van de heer Erkens. Zou hij daarover nog wat willen zeggen?

De heer **Erkens** (VVD):

Het klopt, volgens mij moeten we ook waardering uitspreken voor de mensen die voor het Rijk werken. Het zijn gemotiveerde individuen die echt hun best doen om Nederland elke dag een stukje beter te maken. Daarom zei ik ook dat het geen kille sanering moet worden waarin we om de dag met een botte bijl door de ministeries heen gaan. Er moet een visie onder liggen voor hoe die overheid in de toekomst kleiner, maar ook sterker kan worden. Ik heb een aantal suggesties gedaan op dat vlak. Maar ik ben het met de heer Flach eens: als wij met elkaar meer dan 5.000 moties in een jaar indienen, dan vergt het inderdaad ook een bepaalde zelfdiscipline om te voorkomen dat er steeds meer beleidsambtenaren aangenomen moeten worden die al die moties moeten gaan uitvoeren. Dus het zit op dat vlak, maar het zit volgens mij ook op het vlak van in hoeverre wij als Kamer op details gaan meebesturen. Daar hebben we ook wel een handje van gehad de laatste jaren, dus dat zal mijn fractie in ieder geval ook meenemen in hoe wij debatten ingaan. Laten wij proberen om elkaar daar scherp op te houden, en de collega's ook, zo zou ik tegen de heer Flach willen zeggen.

De **voorzitter**:

Dank voor uw inbreng. Dan is nu het woord aan de heer Buijsse, ook namens de VVD, die over andere onderwerpen — vermoed ik zo — gaat spreken dan zijn collega Erkens. Ga uw gang.

De heer **Buijsse** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Hardwerkende Nederlanders verlangen dat zij geen hinder ervaren als het gaat om de basisvoorzieningen van de overheid, of dat nou gaat om het eenvoudig verlengen van je paspoort, de zekerheid dat je veilig de weg op kunt om naar het werk te rijden of dat de politie uitgerust haar werk kan doen om de orde te handhaven. We willen al met al dat onze vitale infrastructuur op orde is, en veilig.

Voor wat betreft de veiligheid van onze vitale infrastructuur zien we helaas te vaak dat we te maken hebben met storingen in ons systeem: "computer says no". Zo slagen bijvoorbeeld criminelen er met hacks in om in onze systemen in te breken en er met de gegevens vandoor te gaan. Naast dat veel inwoners er hinder door ervaren, staat hiermee ook onze nationale veiligheid op het spel. Wat als de Russen of de Chinezen echt zouden doorpakken? Het meest recente voorval, van de hack die plaatsvond bij de politie, laat onze kwetsbaarheid zien. De VVD is hier erg bezorgd over en heeft hier al vragen over gesteld. We wachten de reactie van het kabinet af.

Het doel van de VVD is om te komen tot een breed gedragen bewustzijn van de risico's voor onze vitale infrastructuur wanneer dit soort hacks of storingen zich voordoen. Gezien de recente incidenten heeft de VVD het beeld dat het Rijk, met al zijn departementen en de decentrale overheden verdeeld over het hele land, deze risico's nog onvoldoende in beeld heeft, om maar niet te spreken over de vraag of we deugdelijk voorbereid zijn wanneer terroristen het echt gemunt zouden hebben op ons land. Deelt de staatssecretaris onze constatering dat we te maken hebben met te veel incidenten en dat we nog niet goed genoeg zijn voorbereid? Dat is de vraag.

Voor de VVD is het belangrijk om niet alleen vanuit Nederland te werken aan de bescherming van onze vitale infrastructuur, maar om juist ook met onze Europese partners op te trekken. Kan de staatssecretaris daarom aangeven wat de stand van zaken is wat betreft de implementatie van de Cybersecuritywet, de zogenaamde NIS2-richtlijn? Dit is wetgeving waarmee wij ons samen met andere landen in Europa beter willen weren tegen risico's uit de digitale wereld. Hoe wil hij dit departementoverschrijdend goed organiseren? Hoe werkt de staatssecretaris bijvoorbeeld samen met het ministerie van JenV en het ministerie van EZ? Maakt de staatssecretaris keuzes in het gewicht waarmee bepaalde delen van de rijksoverheid meer of minder dienen te werken aan cybersecurity? Welke criteria hanteert de staatssecretaris hierbij? En ten slotte, hoe betreft de staatssecretaris de veiligheidsdiensten, de wetenschap en het bedrijfsleven bij de voorbereidingen van de cyberwet? Kan hij bijvoorbeeld de rol van het Cyclotronplatform, dat volgens het regeerprogramma in 2027 gerealiseerd zal worden, hierbij nader toelichten? De vraag van de VVD hierbij is of er samengewerkt wordt met ethische hackers, die binnen de juridische kaders eraan kunnen bijdragen om onze vitale infrastructuur veiliger te maken.

Voorzitter, afrondend. De VVD wil dat onze inwoners zich bezig kunnen houden met de voor hen belangrijke dingen in het leven. Dat vraagt van de overheid dat wij onze vitale infrastructuur op orde hebben en veilig hebben georganiseerd. Dank u wel.

De voorzitter:

Hartelijk dank voor uw inbreng. Dan geef ik het woord aan mevrouw Inge van Dijk, namens het CDA. In het kader van het managen van verwachtingen: daarna gaan we schorsen voor de lunch.

Mevrouw Inge van Dijk (CDA):

Voorzitter. Het CDA gelooft in de kracht van de samenleving, in het versterken van de gemeenschapsverbanden, omdat de beste ideeën vaak uit de samenleving zelf komen en omzien naar elkaar gedaan wordt in gemeenschappen. Dit kabinet kijkt met een heel andere bril naar de samenleving. Dat blijkt uit de begroting van ons moederdepartement. Dat geeft me dan ook een naar gevoel. Zeker, er staan voorstellen in die onze democratie en rechtsstaat zullen versterken, zoals de versterking van de positie en de ondersteuning van de Kamer, en voorstellen om desinformatie tegen te gaan en rechtsbescherming te versterken. En ja, dat is een goede zaak. Ook is het een goede zaak dat door het vorige kabinet opgetuigde programma's, zoals Elke regio telt!, de Regio Deals, maar ook het programma om vol in te zetten op leefbaarheid, worden doorgezet.

Dat nare gevoel zit 'm in de grote kloof tussen de papieren werkelijkheid van mooie taal over het belang van het versterken van onze rechtsstaat en de praktijk. Want democratie en rechtsstatelijkheid draaien in de kern niet om wat je opschrijft, welke regels je maakt en of je wel of geen constitutioneel hof hebt. Democratie gaat om acties en normen die de waarden en principes van democratie ondersteunen. Het is de manier waarop we ons gedragen om een eerlijke en rechtvaardige samenleving te bevorderen.

Voorzitter. Een hele belangrijke schakel hierin is onze lokale democratie, de overheid die het dichtste bij mensen staat. Zij zorgen dat huizen gebouwd worden, groen en wegen

onderhouden worden, armoederegelingen uitgevoerd worden, mensen begeleid worden naar werk en uitkeringen, scholen gehuisvest worden, sportvelden bespeelbaar blijven, voorzieningen in wijken open kunnen blijven, en zo kan ik nog wel even doorgaan. Deze overheid zit in de problemen. Dan hebben wij maar één ding te doen: ze helpen.

Ik wil beginnen bij onze lokale politici. Welke rol ze ook hebben, ze hebben te maken met toenemende druk vanuit de lokale samenleving. Dat mondt steeds vaker uit in een sfeer van intimidatie. Ons gedrag hier in de Kamer draagt daar helaas ook aan bij. Er zijn steeds minder reacties op burgemeestersvacatures, veel wethouders haken voortijdig af en het vinden van voldoende raadsleden is vaak heel erg lastig.

Voorzitter. Ik heb twee vragen hierover. Hoe zorgen we er allereerst voor dat de ondersteuning van raadsleden in ieder geval financieel altijd goed geregeld is voor gemeenten? Want gemeenten in financiële nood gaan immers ook vaak daarop bezuinigen, ook als signaal naar buiten dat ze zelf bereid zijn in te leveren, maar waardoor de gemeenschap zichzelf uiteindelijk echt tekortdoet. Ten tweede hebben we het al vaker gehad over de Wet op de politieke partijen en de financiering van lokale partijen. Ondanks mooie toezeggingen, zullen lokale partijen het ook in 2025 weer zonder budget moeten doen, in tegenstelling tot landelijke lokale partijen. Dat is oneerlijk. Daarom stellen wij per amendement voor om per 2025 al lokale partijen te subsidiëren, zodat zij kunnen investeren in hun partij, in opmaat naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2026.

Voorzitter. Dit kabinet kijkt naar gemeenten en provincies om problemen op te lossen, maar beperkt ondertussen hun beleidsruimte. Gemeenten staan daarnaast voor een ravijnjaar. Toch kiest dit kabinet ervoor om 10% te bezuinigen op de specifieke uitkeringen. Graag hoor ik een reflectie van de minister op de conclusie van de Raad voor het Openbaar Bestuur, dat deze budgetkorting "niet onderbouwd en niet realistisch" noemt. Ze geven aan dat er geen verantwoording plaatsvindt, terwijl dit een democratische noodzaak is. Ze constateren ook dat de verantwoordelijkheid van goed bestuur wordt afgeschoven op andere overheden. Gaat de minister van BZK zich wel houden aan de wet en dragend motiveren welke taken het Rijk dus terugneemt met deze budgetkorting?

De heer **Erkens** (VVD):

Ik gaf net al aan: laten we lekker met elkaar over de inhoud gaan praten.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Dat doe ik, hè!

De heer **Erkens** (VVD):

Bij dezen heb ik dus een heel inhoudelijke vraag voor mevrouw Van Dijk. De subsidie voor de decentrale politieke partijen staat ingepland voor 2026, maar naar mijn weten is dat ook omdat de Wet op de politieke partijen alle randvoorwaarden gaat borgen, zoals transparantie over de financiële situatie en de manier waarop een partij georganiseerd is. Bent u niet bang dat als we het geld naar voren trekken zonder dat we die wet met elkaar behandeld hebben, het risico op misbruik of wat dan ook groter wordt? We hebben die waarborgen namelijk nog niet met elkaar vastgelegd in de wet.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Deze discussie zijn we nu al twee of drie jaar aan het voeren. Wij hebben altijd gezegd: transparant, maar ook geld erbij. Dat is ook meerdere keren toegezegd. We hebben ook meerdere voorstellen gedaan, ook vorig jaar weer, om het aan elkaar te koppelen met een soort noodprocedure, zodat we ze toch geld konden doen toekomen. Maar we staan hier nu weer en er is weer geen geld. Volgend jaar zijn die lokale verkiezingen. Wij vinden dat ook de lokale partijen zich stevig moeten kunnen voorbereiden. Ja, wij vinden transparantie ook belangrijk, maar we vragen er nu al drie jaar naar. En al drie jaar worden er toezeggingen

gedaan dat het gaat komen, maar het wordt iedere keer naar achteren geschoven. Op een gegeven moment moeten we dan ook met elkaar zeggen: nu is het genoeg geweest. Wij vinden die transparantie ook belangrijk, maar dan stel ik nu, net als vorig jaar, voor om een noodprocedure te maken. Dat kan namelijk. De VNG geeft dat ook aan: we kunnen prima een procedure bedenken om die transparantie in de tussentijd ook te behouden.

De heer **Erkens** (VVD):

Maar dan constateer ik wel dat je dan het risico voor lief neemt dat die randvoorwaarden onvoldoende geborgd zijn, want de wet wordt pas volgend jaar in de Kamer behandeld, terwijl we het geld dan naar voren halen. Het kan zijn dat het CDA bereid is om dat risico te nemen. Dat is voor mij ook een afweging, maar dat wil ik dan expliciet horen van mevrouw Van Dijk.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Nou, dat ga ik u absoluut niet zeggen. Wij roepen namelijk al drie jaar: breng die wet nou eens naar de Kamer. Die wet ligt namelijk al jaren op de plank. Het feit dat de VVD deze vraag nu aan mij stelt, laat zien dat ze het eigenlijk voor lief nemen dat de lokale democratie weer verder ontkracht wordt. We geven die lokale partijen namelijk gewoon geen eerlijke kans. We praten al drie jaar over transparantie. Wij vinden allemaal dat die transparantie er moet komen. Er liggen voorstellen om die transparantie te organiseren met een tussentijdse procedure. Maar het antwoord is iedere keer: nee. Dit kan gewoon. Als de VVD zegt dat ze graag meedoen met een amendement als daar ook een bepaling in komt dat er iets over de transparantie geregeld moet worden, dan ben ik daar gaarne toe bereid. Want het doel moet volgens mij zijn: zorgen dat die lokale partijen ook de ondersteuning krijgen die ze al jaren vragen en die we ze al jaren niet geven.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van Dijk vervolgt haar betoog.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Voorzitter. Ik heb tijdens de AFB een motie ingediend om voor de Voorjaarsnota in beeld te brengen in hoeverre artikel 2 Financiële-verhoudingswet en artikel 108, derde lid Gemeentewet zijn toegepast voor alle overgedragen medebewindstaken. De minister van Financiën zei "het is onuitvoerbaar" om dit te onderbouwen. Daarmee zegt hij eigenlijk: ik heb geen idee of we de wet richting onze decentrale overheden naleven. Ik vraag het daarom maar aan deze minister. In hoeverre is hier dan sprake van goed bestuur? Ik heb deze motie nu aangehouden, maar ik wil het overzicht wel graag hebben. Dat wil ik niet om te kunnen zeggen "zie je wel", maar omdat ik denk dat er een andere manier van samenwerken nodig is tussen de grote rijksoverheid en al die decentrale overheden. Daarvoor is het van belang om een transparante, eerlijke discussie te kunnen voeren over taken en bijbehorende middelen. Is het voor de minister wel uitvoerbaar als ik de motie beperk tot de tien meest recent overgedragen medebewindstaken, vraag ik haar.

Voorzitter. Ik sprak over de papieren werkelijkheid van dit kabinet. Ze zwaaien trots met positieve koopkrachtplaatjes. Maar om begrotingen nog een beetje sluitend te krijgen, zijn gemeenten genoodzaakt de parkeertarieven en ozb te verhogen, wordt gekeken naar de leges, riool- en afvalstoffenheffingen en worden subsidies aan verenigingen geschrapt waardoor contributies stijgen, enzovoort. Dit is direct van invloed op de koopkracht van mensen. Het eerlijke verhaal is dat we gewoon dag kunnen zeggen tegen positieve koopkrachtplaatjes. Gemeenten mogen de kastanjes daarvoor uit het vuur halen. Dat is cynische politiek.

Daarnaast valt op dat bij het begrotingsartikel Openbaar bestuur en democratie, waaronder alle maatregelen op het gebied van goed bestuur vallen, nog geen enkele onderverdeling is gemaakt. De Staatscommissie rechtsstaat, opgericht naar aanleiding van een verzoek van

onder anderen de heer Omtzigt, zag dit als een groot gebrek. Waarom kiest de minister voor het politieke trucje om dit pas na het debat onder te verdelen, zodat de Kamer hier vandaag niet in samenhang over kan debatteren?

Tot slot. Het is een minipuntje in de begroting, maar er is een subsidie met hele mooie resultaten in de samenleving, die gekort gaat worden. Ondanks een Kamerbreed aangenomen motie vorig jaar om de subsidieverhoging voor de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen structureel te maken, wordt deze gekort. Een goed, leefbaar Nederland kan niet zonder vitaal platteland. Daarom is het van belang dat vrijwilligers die zich inzetten voor hun dorp, dicht bij huis de ondersteuning vinden die ze nodig hebben. Deze instantie ondersteunt dus veel van deze lokale burgerinitiatieven en ruim 4.000 dorps- en dorpshuisorganisaties. Ze vragen eenmalig €350.000 extra om een jaar langer te kunnen bouwen aan het robuuster maken van hun initiatief. Dat lijkt het CDA een heel goed idee.

Dank je wel.

De **voorzitter**:
Hartelijk dank.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**:
Zoals ik al aankondigde, gaan we nu schorsen. Dat doen we tot 14.00 uur. Dan gaan we niet meteen door met deze begroting, want we hebben eerst nog een tweeminutendebat over de JBZ-Raad. Daarna vervolgen we de eerste termijn van deze begrotingsbehandeling.

De vergadering wordt van 13.28 uur tot 14.00 uur geschorst.

Begroting Binnenlandse Zaken 2025

Begroting Binnenlandse Zaken 2025

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2025 (36600-VII);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het gemeentefonds voor het jaar 2025 (36600-B);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het provinciefonds voor het jaar 2025 (36600-C).**

De **voorzitter**:
Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de begroting Binnenlandse Zaken. We waren ongeveer halverwege de eerste termijn van de zijde van de Kamer.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De voorzitter:

Ik ga nu het woord geven aan mevrouw Palmen, die het woord voert namens Nieuw Sociaal Contract.

Mevrouw Palmen (NSC):

Voorzitter, dank u wel. Uiteraard heb ik mijn bijdrage voorbereid en keurig op papier gezet, maar de actualiteit van vandaag maakt dat ik mij toch geroepen voel om nu een statement te maken. Wij staan voor de democratische rechtsstaat en met name ons lokaal bestuur verdient ook rechtsbescherming. Deze aanval op de burgemeesters raakt mij, raakt mij diep in het hart en raakt ook het hart van de democratische rechtsstaat. Wij zijn het hier uitdrukkelijk niet mee eens. Nieuw Sociaal Contract zal dan ook op het moment dat hierover een motie wordt ingediend, in volle overtuiging tegenstemmen.

Voorzitter. Eerst de mens ...

De voorzitter:

Een ogenblik, u krijgt nog een interruptie van de heer Sneller.

Mevrouw Palmen (NSC):

Dat is snel.

De heer Sneller (D66):

Nou, collega Palmen begint er zelf mee en over, dus dit lijkt me dan ook het moment om daar een vraag over te stellen. Dit is eigenlijk wat de heer Erkens ook zei: als er een voorstel ligt, zullen wij tegenstemmen. Maar de vragen die wij stelden aan collega Deen, die vertrokken is, gingen natuurlijk ook over de relatie met de rechtsstaatverklaring. "Wij zullen tegen moties stemmen" was volgens mij niet de achtergrond van en de gedachte achter de rechtsstaatverklaring. Wat is die rechtsstaatverklaring voor mevrouw Palmen waard als haar coalitiepartners gewoon dit soort voorstellen doen en zij dan tegen een motie mag stemmen? Dat was namelijk altijd al zo.

Mevrouw Palmen (NSC):

U stelt een heel relevante vraag, want de rechtsstaatparagraaf was ook onderdeel van het hoofdlijnenakkoord. Daar hebben wij hard voor gestreden. Ik ben heel blij om te zien dat die rechtsstaatparagraaf ook is opgenomen in het regeerprogramma. Sterker nog, in de regeringsverklaring heeft onze minister-president uitdrukkelijk aangegeven te staan voor de rechtsstaat. Dat vind ik ontzettend belangrijk. Wij zullen als Kamer moeten controleren of ons kabinet en onze regeringsleider dat gaan naleven. Daarom vind ik het uiteraard ook belangrijk om het aan te geven op het moment dat ik zie dat andere leden van onze democratische rechtsstaat er anders over denken. Dat heb ik zojuist ook gedaan. Ik weet dat ik u daarbij aan mijn zijde zal vinden.

De voorzitter:

Dit wordt uw laatste interruptie, meneer Sneller.

De heer Sneller (D66):

U bent streng doch rechtvaardig, zeggen we dan, ook al vinden we dat niet. Ja, dat moeten we uitspreken, maar dat kunnen we hier allemaal. Dat kunnen we vanuit de oppositie doen; dat kan je altijd doen. De rechtsstaatverklaring was niet iets waar alleen het kabinet zich aan moest houden. Ook de fracties van PVV, VVD, NSC en BBB zouden zich daaraan houden. Dat staat er expliciet in. We zien alleen dat het niet gebeurt. Mevrouw Palmen noemt het zelf in haar statement vooraf "een aanval op de democratische rechtsstaat". Het treft haar in het hart. Het is een aanval op de burgemeesters, die instituties zijn in onze rechtsstaat. Dan is het toch te mager om te zeggen: wij zullen tegen een motie stemmen en ik zal er iets van

zeggen? Daar ben ik overigens blij mee, want tot nu toe bleef het heel erg stil, maar dat is toch te mager?

Mevrouw **Palmen** (NSC):

Ik val misschien een beetje in herhaling, maar we zullen onze rol moeten pakken hierin. Wij moeten blijven toezien op de naleving en de democratische rechtsstaat. Ik hoop dat we dat met elkaar kunnen blijven doen.

De heer **Van Nispen** (SP):

Ik vind het heel goed dat mevrouw Palmen begon met dit inleidende statement. Dat is toch een beetje een aanval van NSC op de PVV, die een aanval op de rechtsstaat pleegde. Zo beschouw ik het dan maar. Maar die rechtsstaatverklaring is natuurlijk meer dan papier. Mijn vraag wordt er toch eentje uit de categorie: hoe vinden jullie zelf dat het gaat in de coalitie? Als we zien dat er een aanval op de rechtsstaat plaatsvindt — dat zijn de woorden van mevrouw Palmen zelf — en dat er nog steeds nagedacht wordt over een onmenselijke noodwet, waarmee het parlement omzeild zou gaan worden, dan is de vraag: hoe vinden jullie zelf dat het gaat met die rechtsstaatverklaring? Kan de PVV inderdaad werkelijk alles blijven afdwingen wat ze willen en blijven zeggen wat ze willen? Wanneer is de grens voor NSC bereikt? Hoe vindt mevrouw Palmen zelf dat het gaat?

Mevrouw **Palmen** (NSC):

Dank aan de heer Van Nispen voor zijn vraag. Nieuw Sociaal Contract staat natuurlijk ook voor de handtekening onder het hoofdlijnenakkoord, want ook dat hoort bij de democratische rechtsstaat en goed bestuur. Ik ben blij dat u aangeeft dat de rechtsstaatparagraaf ook in het hoofdlijnenakkoord staat. Dat is voor ons heel belangrijk geweest. Nu dit specifieke voorstel voorligt, zullen wij de processtappen moeten afwachten. Het is nu aan het kabinet om hier iets van te vinden en het is in eerste instantie natuurlijk specifiek aan de minister van Asiel en Migratie om te komen met een dragende motivering. Dat wachten we even af.

De heer **Van Baarle** (DENK):

De kernvraag is toch wel hoelang NSC nog doorgaat met een politieke samenwerking en het steunen van een kabinet waarin normaal gemaakt wordt wat niet normaal is. We zien elke keer weer voorbeelden van situaties waarin de PVV over de schreef gaat. Nu is het het wegsturen van een burgemeester. Daarvoor was het een tweet waarin stond dat mensen die voor de rechten van Palestijnen opkomen maar het land uitgezet moeten worden. We kennen de uitspraken van PVV-bewindspersonen, die doelbewust de omvolkingstheorie verspreiden, want dat doet de PVV al jarenlang. Dus kom er bij mij niet mee aan dat dat een verspreking was of een term die verkeerd gebruikt is. NSC blijft maar in deze combinatie. NSC blijft er maar bij staan en zeggen: als er een voorstel komt, stemmen wij tegen. Maar gaandeweg wordt dit normaal gemaakt. Gaandeweg is het blijkaar normaal dat in een coalitie een politieke partij dit soort drek de ether in kan slingeren. Hoelang gaat NSC nog normaal maken wat niet normaal is? Wanneer stopt NSC daarmee?

Mevrouw **Palmen** (NSC):

Ja, ik begrijp uit de woorden van meneer Van Baarle zijn gepassioneerde zorg over de democratische rechtsstaat. Daarin vindt hij ons zeker aan zijn zijde. Maar wij moeten wel het proces doorlopen. Wij staan voor onze handtekening en volgen de processtappen daar waar zij gezet zijn. In eerste instantie is dat aan het kabinet.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Ik heb het hier niet over processtappen. Ik heb het hier over een politieke partij die een burgemeester eruit wil knikkeren, omdat een burgemeester iets doet wat die partij niet zint. Ik heb het hier over een politieke partij die mensen het land uit wil gooien, omdat die mensen met een Palestijnse vlag rondlopen. Ik heb het over een politieke partij waarvan een bewindspersoon aangaf achter de "minder, minder, minder"-uitspraak te staan, waar de heer

Wilders voor veroordeeld is. Ik heb het over een politieke partij waarvan ministers in het kabinet zitten die de meest verschrikkelijke dingen gezegd hebben. Dáár vraag ik de mening van NSC over. NSC blijft in deze combinatie zitten en zorgt ervoor dat dit normaal wordt. Wat kan de heer Wilders volgende week weer tweeten? Wat voor verschrikkelijks kan de heer Wilders er volgende week weer uit gooien terwijl NSC toch blijft vasthouden aan deze combinatie? Ziet mevrouw Palmen niet dat zij normaal aan het maken is wat niet normaal is?

Mevrouw **Palmes** (NSC):

Over het punt van de tweets, tegenwoordig X: wij maken geen beleid op social media. Laten we het debat hier in de Kamer voeren. Ik denk dat dat heel erg belangrijk is. Laten we ook tijd inruimen om te praten over de dingen die ook heel erg belangrijk zijn, want we zijn nu weer alle aandacht aan het verschuiven, terwijl ik heel graag met u zou willen praten over de andere zaken die ik met u zou willen bespreken.

De voorzitter:

Dit wordt uw laatste interruptie.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Dit is ontzettend belangrijk. "Minder, minder, minder Marokkanen" is wat de staatssecretaris in dit kabinet nog onderschreef. Dat raakte het leven van mensen. Mensen voelen zich daardoor geen onderdeel van dit land, omdat iemand uit de regering zegt dat er minder moet zijn van iemand op basis van afkomst. Dat is belangrijk. Dan kunnen we niet naar processen verwijzen. Dan kunnen we niet zeggen: het zijn maar tweetjes. Mensen het land uit willen gooien, burgemeesters maar weg willen sturen: NSC is een weg aan het begaan die je niet in mag slaan. Dat doet NSC door dit normaal te maken, dit te accepteren en het elke keer maar weer bij pro-forma-uitingen te houden. Je kan niet accepteren dat mensen in het kabinet en in deze coalitie hier met een dubbel gezicht zitten, door aan de ene kant pro forma een rechtsstaatverklaring te ondertekenen, maar aan de andere kant te laten zien dat achter dat masker nog steeds racisme zit, nog steeds discriminatie zit en nog steeds onrechtstatelijkheid zit. Waarom blijft NSC dat accepteren? Stop hiermee. Stop met het inslaan van deze weg.

Mevrouw **Palmes** (NSC):

Dank u wel voor uw toelichting hierop. Wat dat betreft denk ik dat het heel verstandig is om de verantwoordelijkheid primair neer te leggen waar die hoort.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ik ben er een beetje stil van. Ik ben stil, omdat ik weet dat dit Kamerlid zich altijd keihard inzet voor onze grondrechten en onze weerbare democratische rechtsstaat. Ik hoor nu toch wel woorden en ik zie ook daden die daar niet van getuigen. Ik ben daar stil van. Ik wil u vragen naar de rechtsstaatverklaring. Ik hoop niet dat u zich in stilte waant. U zegt: we hebben die ondertekend; we hebben daar onze handtekening achter gezet. Wat is deze verklaring dan waard? Wat is deze waard op het moment dat coalitiepartijen daar gewoon — excuseer mijn woorden, voorzitter — maling aan hebben? Wat is dat dan waard? En wanneer trekt dit Kamerlid, die de grondrechten en de rechtsstaat hoog in het vaandel heeft staan, een grens? Is die grens al bereikt, ja of nee?

Mevrouw **Palmes** (NSC):

Ik zou graag van mevrouw Chakor willen weten waar zij nu specifiek op doelt. Doelt u op het statement richting de burgemeester, of bedoelt u dit in het algemeen?

De voorzitter:

Het is niet echt de bedoeling om wedervragen te stellen.

Mevrouw **Palmen** (NSC):
O, sorry.

De **voorzitter**:

Sorry, maar anders gaan debatten nog veel langer duren. U komt nu aan uw laatste interruptie toe, mevrouw Chakor. Ik weet niet of mevrouw Palmen nog meer wil antwoorden op uw vraag. Niet? Dan is het aan u om uw laatste interruptie te plegen.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Voorzitter, ik heb een ordevoorstel; ik weet niet of dat hier past. Ik stel een vraag. Volgens mij is mijn vraag helder. Ik geef ook de vrijheid aan mevrouw Palmen om te bepalen wat ze antwoordt, maar we weten heel goed waar we het nu vandaag over hebben. Ik wil daar gewoon antwoord op. Ik vind het wel vervelend als dat afgaat van mijn interrupties. Er wordt namelijk gewoon geen antwoord gegeven op mijn vraag, terwijl het een heldere vraag is. Ik heb twee simpele vragen gesteld. Ik wil daar gewoon antwoord op hebben.

Mevrouw **Palmen** (NSC):

Nu moet ik dus gaan gokken wat de vraag precies is. Dat vind ik heel erg vervelend. U gaat over uw vragen en ik over mijn antwoorden, maar ik wil wel antwoord geven op de juiste vragen.

De **voorzitter**:

Herhaal dan nog even uw vraag, want nu gaat het alleen nog maar langer duren. Mevrouw Chakor herhaalt nog even haar vraag.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Dan herhaal ik inderdaad mijn vraag. U had het over de handtekening onder de rechtsstaatverklaring. Wat is deze rechtsstaatverklaring waard als leden van de coalitiepartijen daar schijt aan hebben en daar niks mee doen? Wanneer trekt u een streep? Dat was mijn vraag.

Mevrouw **Palmen** (NSC):

Zoals ik al aangegeven heb vinden wij de rechtsstaatparagraaf heel erg belangrijk. Wij zijn ook blij dat die in het hoofdlijnenakkoord terecht is gekomen en later ook in het regeerprogramma. Daar zal op moeten worden toegezien, ieder vanuit zijn eigen rol. Wij zien daar ook op toe. U heeft mij zojuist horen zeggen dat wij het niet eens zijn met de aanval op de burgemeesters, omdat juist onze lokale democratische rechtsstaat ook rechtsbescherming verdient.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Ik denk dat het heel goed is dat collega Palmen dit duidelijk aangeeft. Ik heb haar zojuist, toen dit speelde, een beetje gemist bij de interruptiemicrofoon. Maar wat ze nu zegt, is heel duidelijk en normerend. Ik sta hier met een zelfde soort zoektocht. Ik geloof dat iedereen een rol heeft in het beschermen van de rechtsstaat. Ik heb daar straks ook kritische vragen over aan de minister. Juist het parlement, het hoogste orgaan, heeft een duidelijke rol in het normeren. Collega Inge van Dijk zei net best mooi dat je een rechtsstaat levend moet houden door je uit te spreken, door je open te stellen. Er gebeuren heel veel rare dingen. Het laatste rare ding dat hier gebeurd is, is dat de grootste coalitiepartij voorstelt om een burgemeester te ontslaan. Maar dat is niet het enige. Dat is het laatste, meest recente in een heel rijtje hele ondermijnende, antirechtsstatelijke voorstellen en uitingen. Daarin moet het parlement normeren. Daarin zoek ik ook bij collega Palmen waar het waardenkader of het wegingskader ligt. Dat zou niet alleen mij heel erg helpen, maar ik denk dat het ook belangrijk is om te laten zien dat het parlement tanden heeft en waar nodig normeert.

De voorzitter:

Dit was de laatste interruptie van mevrouw Koekkoek.

Mevrouw Palmen (NSC):

Hoe de rechtsstaatparagraaf precies moet worden uitgelegd — dat staat ook in het hoofdlijnenakkoord en in het regeerprogramma — blijft een afweging van de concrete situatie die zich voordoet. Het spijt me om het te zeggen, maar ook dat ligt op dit moment primair bij onze kabinetsleden en bij de minister-president.

De voorzitter:

Mevrouw Palmen vervolgt haar betoog.

Mevrouw Palmen (NSC):

Voorzitter. Eerst de mens, dan de regels en daarna de organisatie. De overheid is vanaf midden jaren negentig van de vorige eeuw zichzelf gaan zien als koekjesfabriek, met heel veel verschillende smaken. Managers moesten managen zonder inhoudelijke kennis, ambtenaren werden dienstverleners en burgers klanten op de lopende beschikkingenband. Daarbij gold niet "de klant is koning", maar "de klant is de klos". De burger moest zijn eigen weg maar zien te vinden in alle onheil. Het toeslagenschandaal. Groningen. En nu ook weer de WIA. De kaken van de overheid kunnen mensen verpletteren. Iedereen kan slachtoffer worden. Goed bestuur is ook dat je opkomt voor deze mensen. En dat doen wij. Op het menu staat niet voor niets: duidelijke plannen. Ik noem er vier. Grondrechten van burgers worden weer beschermd door het oprichten van een grondwettelijk hof en toetsen aan de Grondwet. Misstanden worden sneller gemeld en opgelost door een nieuwe klokkenluiderswet. De regio wordt beter verbonden met Den Haag door het kiesstelsel te veranderen. Oneerlijke wetten, waardoor burgers in de knel komen, worden opgespoord, simpeler gemaakt en aangepakt. Mijn vraag aan de minister is: wat is de stand van zaken van deze plannen? We hebben haast en willen doorpakken.

Maar dit is niet genoeg. Wij moeten en kunnen meer doen, en dan met name op het gebied van dienstbaarheid en gelijkheid. Dat zijn twee punten waarop de overheid faliekant tekort is geschoten. Ten eerste dienstbaarheid. In Nederland geven wij financiële ondersteuning aan kwetsbare mensen. Alleen, het probleem is dat deze mensen daar geen gebruik van maken. Niet omdat ze niet willen of omdat ze het niet weten, maar ook heel vaak omdat ze het niet meer durven. Voor veel mensen in de bijstand bestaan bijvoorbeeld maar liefst 25 verschillende regelingen. Afhankelijk zijn van inkomensondersteuning is een dagtaak gebleken. Nieuw Sociaal Contract wil dat veranderen door financiële ondersteuning actief toe te kennen aan deze groep. Wij willen dat ze meer bestaanszekerheid hebben. En dat kan. De overheid heeft deze gegevens van de meest kwetsbare mensen om wie het gaat.

Twee uitgangspunten hierbij zijn de volgende. Gebruik de informatie die al bekend is en vaststaat en deel deze gegevens om mensen te helpen in hun bestaanszekerheid. Het tweede belangrijke uitgangspunt: bied zekerheid. Mensen willen niet meer bang zijn voor allerlei terugbetalingen aan het einde van het jaar. Mensen willen zekerheid hebben over hun inkomen. Wij willen ook toeslagenzekerheid hebben. Een suggestie. Zorg bijvoorbeeld dat bij de inkomstenbelasting mensen al kunnen aanvinken dat zij toeslagen willen aanvragen. Ik dring er bij de minister echt op aan om werk te maken van die bestaanszekerheid. De motie-Mohandis/Palmen is alreeds aangenomen. Die ging over het meer geautomatiseerd toekennen van rechten. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat regelingen actief worden toegekend? Een belangrijke randvoorwaarde voor succes is dat het ministerie van Binnenlandse Zaken juist die goede coördinerende rol heeft.

Het tweede thema dat ik wil bespreken is gelijkheid, of beter gezegd: uniformiteit. In de rechtsstaat is rechtsbescherming door en tegen de overheid heel belangrijk. Soms is de overheid niet eerlijk en zelfs onrechtvaardig. Als mensen in de knel komen, moet de overheid

soms extra helpen. Denk aan het toeslagenschandaal, Groningers en, recent, de WIA-fouten. De herstelregelingen functioneren nu niet. Om mensen te compenseren worden door de verschillende ministeries allerlei hapsnapregels gemaakt die niet onderling afgestemd zijn. Na een jarenlang traject krijgt een meerderjarig kind in de toeslagenaffaire bijvoorbeeld €10.000, terwijl slachtoffers van geweld in de jeugdzorg het moeten doen met €5.000. Er is geen duidelijkheid. Herstel is heel duur en mensen staan voor de tweede keer in de kou. Dat moet anders. Daarom komt Nieuw Sociaal Contract met een initiatiefwetsvoorstel om al die verschillende herstelregelingen veel meer hetzelfde te laten zijn. Dan duurt herstel niet meer zo lang, zijn de kosten lager en is herstel effectiever.

Uniforme herstelregelingen moeten een wettelijke verankering gaan vinden in de Algemene wet bestuursrecht. Op 18 november aanstaande zal Nieuw Sociaal Contract een top organiseren. Wij kijken hier enorm naar uit. Vanzelfsprekend nodigen wij hiervoor zeker ervaringsdeskundigen uit, om juist van hen te horen en te leren aan welke voorwaarden een dergelijke regeling moet voldoen.

Nadat in april de Nieuw Sociaal Contract-motie over uniforme herstelregelingen ...

De voorzitter:

Ik wil u toch even onderbreken, want mevrouw Van Dijk wil interrumpen.

Mevrouw Inge van Dijk (CDA):

Ik wil mevrouw Palmen ook wel even het blokje laten afmaken, want mijn vraag gaat over het herstel.

De voorzitter:

Dan vraag ik mevrouw Palmen om door te gaan.

Mevrouw Palmen (NSC):

Nadat in april de Nieuw Sociaal Contract-motie over uniforme herstelregelingen is aangenomen, zou ik nu graag een toezegging van de minister willen om dit gezamenlijk verder op te pakken en voortvarend uit te voeren.

Tot slot, voorzitter. De overheid moet mensen niet tegenwerken, maar helpen. Eerst de mens, dan pas de regel en pas als laatste de organisatie.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel voor uw inbreng, Mevrouw Inge van Dijk.

Mevrouw Inge van Dijk (CDA):

Ik weet dat mevrouw Palmen betrokken is bij de hersteloperatie en dat zij daar ook zeker een mening over heeft. Een van de discussies die vaak gevoerd worden, is: beleg herstel nou alsjeblieft niet bij de organisatie die het veroorzaakt heeft. Ik was dus eigenlijk wel een beetje teleurgesteld dat ik in het debat over de WIA, toen ik daar vragen over stelde, daar eigenlijk helemaal geen respons op kreeg. Ik vroeg me af of Nieuw Sociaal Contract het met ons eens is dat we in die kaderwet ook een dergelijk principe moeten opnemen.

Mevrouw Palmen (NSC):

Dank u wel voor uw verhelderende vraag, mevrouw Van Dijk. Daarom gaf ik net aan dat ik echt van mening ben dat de verankering van die wet moet plaatsvinden in de Algemene wet bestuursrecht onder de coördinatie van het minister van Binnenlandse Zaken. Dan is er sprake van een coördinerende taak en laat je de problemen niet oplossen waar ze zijn ontstaan.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Dan snap ik het antwoord misschien niet helemaal. Betekent dat eigenlijk dat Nieuw Sociaal Contract het met ons eens is dat we herstel per definitie niet moeten laten plaatsvinden door de organisaties die het hebben veroorzaakt? We hebben gezien wat dat doet bij de toeslagenaffaire. We zagen ouders die het gewoon heel spannend vonden om bij die Belastingdienst naar binnen te lopen en om herstel te vragen, omdat dat de organisatie is die hen zo veel pijn had gedaan.

Mevrouw **Palmen** (NSC):

Ja, dat snap ik. Ik denk ook dat het heel belangrijk is om een onderscheid te maken. Is er een beschikkingsfout geweest en kunnen we die nog herstellen? En in hoeverre gaan we door naar een volgende fase, als vast is komen te staan dat de overheid in dit geval onrechtmatig heeft gehandeld? Want dan ga je dus echt praten over schadecompensatie. Dat zijn weer andere vraagstukken. Maar dit zijn hele terechte opmerkingen, die we zeker mee moeten nemen in dit initiatief.

De **voorzitter**:

Uw laatste interruptie.

Mevrouw **Inge van Dijk** (CDA):

Ja, ten slotte, voorzitter. Ik hoor weer heel erg een procesantwoord. Ik zou het zo mooi vinden als we gewoon met elkaar de principe-uitspraak kunnen doen dat de organisatie die het leed heeft veroorzaakt, dat niet gaat oplossen. We zien namelijk gewoon in de praktijk hoe moeilijk het is voor mensen om in een volgende fase terecht te komen, namelijk die van herstel.

Mevrouw **Palmen** (NSC):

De Algemene wet bestuursrecht en de coördinatie van Binnenlandse Zaken lijken me daar mooie invullingen voor.

De **voorzitter**:

Mevrouw Chakor, uw laatste interruptie.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Mevrouw Palmén had het over bestaanszekerheid en zekerheid voor mensen. Daar ben ik zeker voor, maar we hebben hier natuurlijk ook het debat over de situatie met betrekking tot de gemeentefinanciën. Gemeentes willen zekerheid. Zij staan voor een diep ravijn en worden daar gewoon keihard in geduwd. Zekerheid willen we ook voor 150.000 kinderen, maar ook voor alle voorzieningen die op de helling staan. Mijn vraag aan mevrouw Palmén is dan ook of zij bereid is om de bezuinigingen waarmee de gemeentes te kampen hebben, terug te draaien en gewoon te laten verdwijnen en juist zekerheid te bieden aan heel veel Nederlanders die nu in onzekerheid leven.

Mevrouw **Palmen** (NSC):

Dank aan mevrouw Chakor. Ik begrijp dat mevrouw Chakor zich zorgen maakt over de decentrale overheid. Die zorgen deel ik absoluut, maar wij kijken vanuit Nieuw Sociaal Contract naar meerdere oplossingsvarianten en ook wat meer naar de structurelere kant, niet alleen naar de financiële kant maar ook naar de takenkant en de eigen beschikkingsmacht van de gemeentes. Ik denk dat het heel erg belangrijk is om daar zorgvuldig naar te kijken. Dit proces loopt nog. Vorige week was hier nog een specifiek debat over. Ik heb begrepen dat er begin 2025 vanuit Binnenlandse Zaken een voorstel komt met een uitwerking van de diverse modaliteiten. Dat lijkt me een prima moment om het debat verder te voeren.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Op dat punt heb ik iets meer haast, maar daarover later. Ik wil collega Palmen complimenteren voor haar duidelijkheid aan het begin van haar bijdrage. Die duidelijkheid is belangrijk: normeren doet ertoe. Er moet ook worden uitgelegd dat je kritiek mag hebben, maar dat instituties niet kapot moeten worden gemaakt. Ik ben dus heel blij dat NSC dat zo duidelijk uitspreekt. Gelukkig hadden we het ook over de inhoud van deze begroting, want er staat nogal wat op het spel. Deze minister heeft deze periode het nodige te doen. Het is juist goed om daarin aan te moedigen. In dat verband zou ik op een specifiek punt heel graag samen met de NSC-fractie willen optrekken. Dat gaat over de bescherming van de gegevens van onze kinderen, de privacy. We hebben een Autoriteit Persoonsgegevens. Deze Kamer heeft eerder met steun van nagenoeg ons allen, behalve de PVV, uitgesproken dat er ook een kinderautoriteit persoonsgegevens zou moeten komen, zoals we ook een Kinderombudsman kennen. Ze heeft aan de minister van Binnenlandse Zaken en de staatssecretaris van Digitale Zaken gevraagd: werk dat nou eens uit. Daar ligt nog niks. Op dat punt zou ik zo graag wat stappen verder zetten. Is NSC bereid om met mij te kijken wat we kunnen doen om die kinderautoriteit persoonsgegevens echt een duw in de rug te geven zodat het gaat vliegen?

Mevrouw **Palmen** (NSC):

In de eerste plaats mijn waardering voor en complimenten aan mevrouw Bikker. Ik vind mevrouw Bikker altijd heel scherp en heel doordacht in haar standpunten. Ook deze zorg over kinderen en hun gegevens kan ik me heel goed voorstellen. Maar ik ben geen regeringslid. Wij kunnen alleen maar aangeven waar onze zorg zit en dat we graag zien dat de minister hier stappen in zet. Dat wil ik zeker ondersteunen. Maar om te weten wat de uitkomst daar precies van is, zullen we even moeten afwachten waar de minister mee komt.

De voorzitter:

Mevrouw Bikker heeft nog één interruptie en die reserveert ze. Dank voor uw inbreng, mevrouw Palmen. Dan gaat nu mevrouw Wingelaar spreken, ook namens Nieuw Sociaal Contract. Zij gaat haar maidenspeech houden. Daarbij is de afspraak dat de betrokkene niet wordt geïnterrupteerd. Daarna gaan we kort schorsen om mevrouw Wingelaar te feliciteren met vast een succesvolle maidenspeech. Ik wens haar daarmee alle succes. Gaat uw gang.

Mevrouw **Wingelaar** (NSC):

Dank u wel, voorzitter. "Ik ga nooit de politiek in." Dat was altijd mijn credo. Ik volgde de lokale politiek op de voet, maar de bestuurscultuur in de gemeente waar ik woon was tot tien jaar geleden heel erg slecht. Mijn leven liep op rolletjes, dus ik had weinig reden om me druk te maken over die politiek.

Totdat ik in 2012 op 38-jarige leeftijd de diagnose borstkanker kreeg. Mijn leven en dat van mijn gezin, met een kleuter van net nog geen 4 jaar, stond in één keer op z'n kop. In de periode van behandelingen kwam ik in contact met veel lotgenoten. Het was schokkend om te zien hoe zij net als ik tegen zaken aanliepen waar ik van tevoren geen weet van had. Er waren vrouwen die in financiële problemen raakten door extra zorgkosten. Anderen verloren hun kinderopvangtoeslag, omdat ze door ziekte niet meer konden werken. Weer anderen gingen emotioneel kapot omdat hun partner niet of moeilijk met de ziekte om kon gaan en vertrok.

Ik nam in de afgelopen jaren afscheid van heel wat lotgenoten. En ja, borstkanker is goed te behandelen, maar desondanks overlijden er nog steeds ruim 3.000 vrouwen per jaar aan deze ziekte. Voor mij persoonlijk volgde een lange periode van behandeling, waarbij er veel misging. Het duurde bijna drie jaar voordat ik weer op de been was. Laat me duidelijk zijn: ik heb gewoon heel veel geluk gehad. Kanker is namelijk geen strijd. Een strijd suggereert dat je gelijke kansen hebt en je het kunt overwinnen als je maar hard genoeg vecht. Maar dat is niet waar. Er zijn zo veel dappere vrouwen die vechten als leeuwinen met de hoop hun

kinderen groot te zien worden, overleden.

Deze ervaringen tijdens mijn ziekte hebben mij ertoe aangezet om de politiek in te gaan. Ik vond het onacceptabel dat jonge gezinnen met een zieke ouder in mijn gemeente bijna geen ondersteuning kregen. Toen ik wethouder werd, was een van mijn eerste acties het invoeren van een sociaal-medische indicatie. Dit zorgde ervoor dat gezinnen die hun kinderopvangtoeslag kwijtraakten omdat een ouder ziek was en zijn of haar baan verloor, weer financiële lucht kregen. Dit gaf gezinnen niet alleen financiële ruimte, maar ook de broodnodige ondersteuning. En het bewijst dat je ook echt iets kunt veranderen in de politiek.

Dat brengt mij meteen bij het onderwerp van vandaag. Gemeenten staan dagelijks voor taken die directe impact hebben op hun inwoners. Of het nu gaat om huishoudelijke hulp, trapliften voor mensen met een beperking, tijdelijke ondersteuning van jongeren die het moeilijk hebben op school of verkeersaanpassingen in je straat: gemeenten regelen het allemaal. Onlangs bleek uit een rondetafelgesprek nogmaals hoe gepassioneerd bestuurders zich inzetten voor hun inwoners.

Nieuw Sociaal Contract wil de bestuurlijke verhoudingen herstellen. We willen geen pleisters plakken, maar duurzame oplossingen vinden. Te lang zijn we van incident naar incident gegaan zonder de onderliggende problemen aan te pakken. Gemeenten, provincies en waterschappen vormen het fundament van onze democratie. Dit fundament biedt een uitstekende mogelijkheid om burgers en organisaties te betrekken bij lokale en regionale kwesties.

Om Nederland weer optimaal als gedecentraliseerde eenheidsstaat te laten functioneren, stelt Nieuw Sociaal Contract een aantal fundamentele oplossingsrichtingen voor.

Ten eerste: de herziening van de begrotingsregel. De huidige norm van structureel en reëel evenwicht zoals opgenomen in de Gemeentewet is te beperkt. Wat ons betreft moeten meer kengetallen aan deze norm worden toegevoegd. De minister heeft aangegeven dat er vanaf 2025 mogelijkheden zijn om bij een omvangrijke reservepositie onder voorwaarden een structurele last te dekken. Ik verzoek de minister om inzicht te geven in het aantal gemeenten dat gebruik gaat maken van deze oplossing zodra dat bekend is.

Ten tweede: duidelijkheid over gemeentelijke taken. Het is cruciaal dat gemeenten duidelijk in beeld hebben welke taken zij hebben, wie bepaalt hoe deze ingevuld moeten worden en hoe zij daarvoor op een consistente manier gecompenseerd worden. Nieuw Sociaal Contract pleit voor meer beleidsvrijheid. Dat doet recht aan een gedecentraliseerde eenheidsstaat. Het overhevelen van specifieke uitkeringen naar het Gemeentefonds is een voorbeeld van hoe gemeenten zelf keuzes kunnen maken en minder uitvoeringslasten dragen. Dit moet wel heel goed uitgewerkt worden wil het functioneren.

Ten derde: de verbetering van de informatiestroom. Een goede informatiestroom tussen het Rijk en decentrale overheden is essentieel. Onvoldoende informatie leidt tot een gebrekkig inzicht in de middelen die nodig zijn voor gemeenten. Een goede informatiestroom zal aan de basis moeten staan van het herstel van de disbalans. Artikel 2 van de Financiële-verhoudingswet verplicht overigens om een wijziging in de taakstelling van decentrale overheden gepaard te laten gaan met een gedegen financieel overzicht. Een jaarlijkse monitor kan helpen om te bepalen hoe het staat met de verhouding tussen taken en middelen. Op dit moment is het voor Kamerleden erg moeilijk om een goed beeld te krijgen van de financiën en taken van de gemeenten. Ik overweeg om in de tweede termijn hierover een motie in te dienen.

Ten vierde: verankering in de Grondwet. Het vierde en meest omvattende voorstel is om helder in de Grondwet vast te leggen dat Nederland een gedecentraliseerde eenheidsstaat

is. Ook het decentralisatiebeginsel moet hierin worden opgenomen, zodat taken en bevoegdheden bij de meest nabije overheid worden belegd. Dit betekent dat gemeenten de beleidsvrijheid en financiële middelen krijgen die zij nodig hebben om hun taken uit te voeren. Het verankeren van deze principes in de Grondwet verplicht de wetgever om goed te beargumenteren waarom voor een centrale of decentrale uitvoering van taken wordt gekozen. Hierbij moet ook aandacht zijn voor goede randvoorwaarden en voor de bestuurlijke en financiële verhoudingen. Ik hoor graag een reflectie van de minister op dit voorstel.

Voorzitter. Dan heb ik nog een aantal losse vragen voor deze minister.

Gelet op de zorg over de interbestuurlijke verhoudingen, die de minister ook kent, vraag ik haar welke stappen zij al op dit moment neemt om de situatie te verbeteren. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat gemeenten en andere medeoverheden eerder betrokken worden bij het wetgevingsproces? Dat is ook belangrijk voor het versterken van de informatiepositie van de Tweede Kamer.

Hoe kijkt de minister aan tegen de risicoverdeling tussen medeoverheden en het Rijk zoals opgenomen in het regeerakkoord? Hoe draagt deze risicoverdeling bij aan het herstel van de interbestuurlijke verhoudingen?

Ik sluit af, voorzitter. Een gedecentraliseerde eenheidsstaat kan niet functioneren zonder de maximale inzet van gemeenten, provincies, waterschappen en het Rijk. We moeten ons fundament koesteren, want het stelt ons in staat om op verschillende bestuursniveaus in te spelen op specifieke wensen en behoeften van onze burgers. De inzet die daarvoor nodig is, zal ik bieden vanuit mijn rol als Tweede Kamerlid. Dichtbij de burger staan in de hulp die zij nodig hebben, is namelijk mijn drijfveer. Dat is waarom ik hier sta.

Dank u wel, voorzitter.

(Applaus)

De **voorzitter**:

Van harte gefeliciteerd, mevrouw Wingelaar. U was openhartig, helder en indringend en er waren mooie, warme woorden over uw lotgenoten. We zijn blij dat u het geluk heeft gehad en hier in ons midden bent. Wilt u even hier plaatsnemen? Dan krijgt u de felicitaties van uw collega's.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**:

Ik wil graag verder met de behandeling van de begroting voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De heer Van Nispen gaat nu het woord voeren, en hij doet dat namens de Socialistische Partij.

De heer **Van Nispen** (SP):

Dank u wel, voorzitter. Ik dacht al even dat de NSC-fractie massaal was toegestroomd om naar mijn verhaal te komen luisteren over goed bestuur, democratie en een sterkere rechtsstaat, maar dat was natuurlijk vanwege de hele mooie maidenspeech van mevrouw Wingelaar. Ik wil haar daar van harte mee feliciteren, met dit heel mooie persoonlijke verhaal, maar ook een zeer inhoudelijk verhaal, zeer bevlogen en gepassioneerd. We hadden vorige week al een debat, en toen mocht ik u wel interrumpen. Het is goed bevallen. Maar de verwachtingen zijn hoog. Nogmaals, mijn welgemeende felicitaties!

Voorzitter. Met te veel mensen gaat het in Nederland niet goed. Omdat ze in buurten wonen

met veel problemen, en voorzieningen zijn wegbezuinigd door politici. Of omdat ze keihard door de overheid in de problemen zijn gebracht; denk aan de mensen in Groningen of de ouders in het toeslagenschandaal. En het antwoord op deze sociale verschraling en drama's is inderdaad: goed bestuur, meer democratie en zeggenschap en versterking van de rechtsstaat. Maar van mij geen applaus voor mooie woorden; ik wil daden zien. Gaat deze minister bijvoorbeeld haar rug recht houden in de discussie met minister Faber over het uitroepen van de asielcrisis en het omzeilen van het parlement?

Ik ga deze minister aan haar beloftes houden voor het bestuur, grondrechten en democratie. En met niks minder nemen wij genoeg. Van de SP kunt u eigen voorstellen verwachten, zoals bijvoorbeeld voor het referendum. Door meer zeggenschap te geven aan mensen vergroten we het vertrouwen in de politiek. Trots kondig ik hierbij dan ook aan dat wij een volgende stap hebben gezet in de daarvoor noodzakelijke grondwetswijziging, een initiatief van de SP. Ik hoop dat we snel hierover het debat kunnen voeren. Ik vraag aan de minister of zij de voorbereiding van de uitvoeringswet ter hand wil gaan nemen.

We hebben een betrouwbare overheid nodig, die er echt voor mensen is. Te vaak nog worden mensen in de wacht gezet, krijgen ze geen persoon te spreken of zijn ze aangewezen op digitale loketten. Daar moeten we echt vanaf. De overheid moet er weer zijn voor iedereen, met altijd oog voor mensen, en een menselijk gezicht. Komt er echt een forse hervorming van de Algemene wet bestuursrecht, waarin de mens centraal staat bij al het handelen van de overheid, met de bepaling dat overheidshandelen niet mag leiden tot onevenredige benadeling en onevenredige gevolgen voor mensen? Gaat de minister ook zorgen dat er een recht komt op persoonlijk contact met overheden en uitvoeringsorganisaties? Wanneer kunnen we dat verwachten? En wat kan de minister vanuit haar rol betekenen om laagdrempeligere voorzieningen voor mensen om hun recht te halen, tot stand te brengen en dit te ondersteunen, bijvoorbeeld in de Huizen van het Recht? Ik zie mooie beloftes in het regeerprogramma, maar hoe ga je dat doen in combinatie met een snoeiharde bezuiniging op ambtenaren? Want raakt dat nou echt alleen maar externen en communicatieadviseurs, en niet de uitvoering? En nog zorgelijker: hoe ga je realiseren wat je belooft, als je tegelijkertijd keihard bezuinigt op gemeentes? Je kunt een betrouwbare en bereikbare overheid beloven, bijvoorbeeld in buurthuizen en bibliotheken, maar dat gaat niet als je die net hebt wegbezuinigd. Ziet de minister dat haar bezuinigingen deze ambities in de weg staan?

Die bezuinigingen op de gemeentes zijn onaanvaardbaar. Het financiële ravijn van de gemeentes wordt een ramp voor veel mensen: minder zorg, meer armoede, minder sport en cultuur; en minder voorzieningen: het zwembad gesloten, de kinderboerderij dicht et cetera. Met dank aan deze minister en met dank aan de coalitiepartijen. Wat doet dit nou met het vertrouwen in de overheid? Wij hebben een amendement ingediend: volgend jaar 1 miljard euro extra naar gemeentes. Dat is heel hard nodig. Geen taken zonder knaken.

In onze rechtsstaat verdienen klokkenluiders bescherming. Er is veel gebeurd, onder andere ook door mijn partij en haar inzet in het verleden, maar we zijn er nog niet. Daarom doe ik vandaag drie voorstellen. Een betere bescherming van melders vereist dat het Huis voor Klokkenluiders tanden krijgt, dus een handhavende en sanctionerende bevoegdheid. Wanneer treedt het amendement-Leijten, waarmee het huis sancties op kan leggen, in werking? Twee: geef het huis een centrale rol voor het ontvangen van meldingen, dus inclusief de bevoegdheid om informatie op te vragen bij andere autoriteiten en toezichthouders. En drie: zorg voor een veilige situatie voor de melder en regel dat, net als bij advocaten, een telefoontje naar het huis niet afgeluisterd kan worden.

Ten slotte, jullie salaris als Kamerleden en bewindspersonen. De SP vindt de kloof tussen politici en mensen veel te groot. Als je de eer hebt het volk te mogen vertegenwoordigen, dan hoef je niet meer dan drie keer zoveel te verdienen als de mensen die je

vertegenwoordigt. Want terwijl het gemiddelde salaris in ons land €44.000 is, krijgt een minister meer dan twee ton en een Kamerlid €141.000 per jaar. Ik herhaal: €141.000 per jaar. Ik heb mijn loonstrook meegenomen: meer dan €10.000 in een maand. Een SP'er, zeg ik er even bij, ontvangt dat gelukkig niet. 41% hiervan mag ik houden. Dat is ongeveer net zoveel als een leraar op een middelbare school verdient. En terecht. De rest draag ik trots af. Dat is onze solidariteitsregeling. Ik zeg dat, omdat zo'n solidariteitsregeling helpt. Dat helpt, want dit salaris is echt te hoog. Met dit salaris van meer dan €10.000 in de maand vervreemd je je van heel veel gewone mensen. Daarom stelt de SP vandaag als eerste stap een verlaging van 10% van de salarissen van Kamerleden en bewindspersonen voor. Dat is een eerste stap om die kloof tussen mensen en politici te verkleinen. Wij zullen daarvoor in tweede termijn een voorstel indienen.

Dank u wel.

De voorzitter:

Hartelijk dank voor uw inbreng. Dan is nu het woord aan mevrouw Van der Plas, die het woord gaat voeren namens BBB. Gaat uw gang.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, burgers in Nederland en ook speciaal de mensen die in de regio's van Nederland wonen, vandaag behandelt de Kamer de begroting van Binnenlandse Zaken voor het jaar 2025. Hier valt ook herstel Groningen onder, maar dat is zo'n belangrijk onderwerp dat dat in een apart debat zal worden behandeld. Vandaar dat ik mij in dit debat ga richten op andere dingen die onder Binnenlandse Zaken vallen. Mijn focus zal daarbij dus liggen op de regio.

Voorzitter. Voor deze minister is het rapport Elke regio telt! leidend. De regio's, het platteland, is het fundament van de BBB. Het is dé reden dat wij onze partij hebben opgericht. Dat is volgende maand, 1 november, vijf jaar geleden. Sinds onze komst in de Kamer is er nog nooit zo veel aandacht geweest voor de regio's. Wij zagen al jaren dat de leefbaarheid van dorpen, platteland en gemeenschappen onder druk staat.

Voorzitter. Het rapport Elke regio telt! was echt keihard en weet echt de kern van het probleem te benoemen. De landelijke overheid raakte haar voelsprietten in de regio kwijt. Ook zegt het rapport dat de Haagse overheidsregels vaak nadelig uitpakken voor grensregio's. Men kan door het oerwoud aan regels niet meer concurreren met concurrenten over de grens. Ook investeert de rijksoverheid wel vaak in kerngebieden in de regio, maar de aanname dat daarmee de kleinere dorpen daaromheen daar ook van profiteren, lijkt niet te kloppen.

Daarom heb ik de volgende vragen aan de minister. Wat gaat de minister doen om de gebroken voelsprietten in de regio's weer te repareren? Is zij bereid om in gesprek te gaan met de regiogemeenten? Met welke burgers en organisaties in de regio's heeft de minister sinds haar aantreden al gesproken om de kloof tussen Den Haag en platteland te dichten? Is de minister het met mij eens dat alleen praten met plattelandsgemeenten niet genoeg is, omdat inwoners de afgelopen jaren heel erg teleurgesteld zijn geraakt? Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat de afgehaakten weer aanhaken? Is het mogelijk om bij aanbestedingen van het Rijk meer te laten meewegen dat projecten in de plattelandsgebieden een echte impuls kunnen zien en dat dat ook wat waard is?

Voorzitter. Haags beleid wordt hier gemaakt, hier in deze Kamer, maar ook in de ministeries om ons heen. Maar hoe gaan we ervoor zorgen dat Haags beleid beter aansluit op de wensen en de omstandigheden in de regio's? Zijn rijksambtenaren wel voldoende bekend met de verschillende regio's en met de verschillen tussen die regio's? Hoe maken zij echt deel uit van de samenleving in de regio's? Ambtenaren zouden in elke afweging moeten

meewegen wat de gevolgen van beleid zijn voor de verschillende regio's. Hoe werkt dat in de praktijk, vraag ik de minister.

Voorzitter. Ik heb ook een voorstel. Wat vindt deze minister van het voorstel om bijvoorbeeld minimaal twee keer per jaar te vergaderen buiten Den Haag? Dan kunnen wij bijvoorbeeld in overleg met een regiogemeente vragen om een lege raadszaal. Dan hebben we dus geen hoge kosten, zoals het hele verhuiscircus van Brussel naar Straatsburg, maar zo brengen we de politiek wel naar de mensen toe. Is het bijvoorbeeld een idee dat in ieder geval Tweede Kamercommissies die vaak vergaderen over zaken die de regio rechtstreeks raken — denk aan Binnenlandse Zaken, Infrastructuur en Waterstaat, en Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, LVVN — minimaal twee keer per jaar in een regio vergaderen? Of is het een idee dat er twaalf keer per jaar, dus minimaal één keer per maand, vergaderd wordt in een provincie? Ik doe hierbij ook een oproep aan alle regiogemeenten die meeluisteren met dit debat en dit een goed idee vinden om hierover mee te denken. Kan de minister bijvoorbeeld samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de P10, de grootste plattelandsgemeenten in Nederland, de M50, de middelgrote gemeenten tussen de 30.000 en 80.000 inwoners, of de K80, de kleine gemeenten tot 25.000 inwoners, praten over de mogelijkheden? Kan zij verkennen of hier behoefte aan is, wat dit eventueel zou kosten, wat hiervoor nodig is en hoe we dit kunnen organiseren?

Voorzitter, tot slot. Ik ga het toch hebben over de maandag volledig uit de hand gelopen demonstratie van pro-Palestijnen, onder wie een deel Hamasaanhangers. Hoe kijkt de minister ertegen aan dat Joodse burgers die met een vlag van hun thuisland, Israël, op straat liepen, fysiek werden aangevallen en werden toegekrijst door hysterische mannen en vrouwen? Hoe kijkt de minister ertegen aan dat hierbij mensen gewond raakten, zoals de Joodse vrouw die aan een aanval een pijnlijke knie en een gebroken nagel overhield? Hoe kijkt de minister ertegen aan dat een oudere man door meerdere demonstranten krijsend werd aangevallen omdat hij een vlag in zijn hand had? Hoe kijkt de minister ertegen aan dat een Israëliische vlag werd besmeurd met nepbloed? Hoe kijkt de minister ertegen aan dat Joodse burgers de opdracht kregen om hun vlaggen met de davidster op te bergen als zij naar huis gingen, in hun tas te stoppen, omdat het te gevaarlijk was om ermee over straat te lopen? Hoezo was er geen gegronde vrees voor wanordelijkheden? Hoezo werd er gezegd dat Joodse burgers en medestanders van de Joodse gemeenschap ongehinderd konden herdenken?

Voorzitter. Waarom werd er überhaupt gesproken van een "tegendemonstratie" door pro-Palestijnse demonstranten? Welke tegendemonstratie? Er was op de Dam helemaal geen demonstratie van Joden en medestanders van de Joodse gemeenschap. Er was een herdenking gaande. Waarom mocht er tijdens de 7 oktoberherdenking op de Dam een demonstratie zijn van krijsende en schreeuwende mannen en vrouwen met gezichtsbedekking, Hamaspamfletten en andere Hamasuitingen op gehoorafstand, terwijl er tijdens de herdenking van 4 en 5 mei wél voor werd gezorgd dat dit soort krijsende Jodenhaat op grote afstand bleef? In het handboek voor demonstraties in Amsterdam staat dat groepen voor zover mogelijk elkaar moeten kunnen zien en horen. Kúnnen, niet moeten. Hoe kijkt de minister ertegen aan dat een groep zogenaamde tegendemonstranten uit was op verstoring van de herdenking? Onder de Wet openbare manifestaties had er dus voor gekozen kunnen worden om de pro-Hamasdemonstranten niet in de buurt van de herdenking plaats te laten hebben.

Voorzitter. Het recht op demonstratie is een groot goed. Het recht van Joden om veilig te zijn, is dat ook. Dat recht is hun op 7 oktober in Amsterdam ontnomen.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank voor uw inbreng. Er is nog een interruptie van de heer Van Nispen.

De heer Van Nispen (SP):

Niet hierover, maar over het ravijnjaar voor de gemeenten. Ik hoop mevrouw Van der Plas denk ik absoluut niet uit te leggen hoe desastreus die bezuinigingen zijn, niet voor de wethouders en de raadsleden, want die redden zich wel, maar voor de mensen in de dorpen en de steden. Ik heb er bij BBB iets meer vertrouwen in dan bij de PVV dat er nog iets mogelijk is om die sociale kaalslag te voorkomen, want die willen we niet met elkaar. Ik wil mevrouw Van der Plas er niet mee overvallen, dus ik zeg het nu alvast: wij overwegen om in tweede termijn een motie in te dienen om het ravijnjaar te dempen, vooral de ergste jaren. Dat zijn 2026 en 2027. In die jaren vallen er gaten van 2,3 miljard euro per jaar. Daarvoor willen we gebruikmaken van de onderuitputting, die ook dit jaar heel groot was. Die bedroeg ongeveer 8 miljard. Dat is geld dat niet is uitgegeven, bijvoorbeeld omdat het personeel er niet was. Die onderuitputting wordt ook verwacht in de volgende jaren en die is zelfs al geraamd in de begroting. Het Centraal Planbureau zegt: die is eigenlijk te laag geraamd; we verwachten dat de onderuitputting nog veel groter is. Dat is incidenteel geld om incidenteel twee keer de kloof van 2,3 miljard, het ravijnjaar, te dempen. Sorry voor de lange interruptie, voorzitter. Ik wil mevrouw Van der Plas nu niet vragen om ja of nee te zeggen, want dit is iets om over na te denken. Ik wil haar vragen of dit serieus overwogen kan worden, of wij samen kunnen optrekken om de ergste nood en de sociale kaalslag voor heel veel mensen in de gemeentes te voorkomen.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Dat ravijnjaar is natuurlijk niet door ons bedacht; laat ik dat vooropstellen. Dat ravijnjaar is door het vorige kabinet bedacht. Wij hebben in de formatieonderhandelingen gewoon geen mogelijkheden gezien om die korting te voorkomen. Ik ben het met de heer Van Nispen eens dat de ramingen structureel te laag zijn, zoals het CPB zegt. Ze zijn eigenlijk altijd te laag, te hard en te streng; uiteindelijk blijkt dat er dan wel geld over is. Wij hebben al eerder aangegeven — volgens mij heeft mijn collega Henk Vermeer dat ook gezegd bij de Algemene Financiële Beschouwingen, in debat met de heer Van Nispen — dat die ramingen altijd te laag zijn. Hoe kan dat verbeterd worden? Als we straks bij de Voorjaarsnota aankomen, moeten we kijken hoe de situatie op dat moment is en moeten we ervoor zorgen dat de wens om iets te doen voor de gemeenten hoger op het lijstje komt te staan. Ik kan nu geen antwoord geven op een vraag over moties of amendementen die worden ingediend. Zoals u weet, bekijken wij alles altijd goed en doordacht. Ik geef er wel de winstwaarschuwing bij dat een dekking, dus de manier waarop iets betaald wordt, voor alle vier de coalitiepartijen acceptabel moet zijn. Maar wij kijken daar altijd serieus naar. Ik deel zeker de zorgen van de heer Van Nispen hierover.

De heer Van Nispen (SP):

Dat waardeer ik. Ik begrijp ook de opmerking van mevrouw Van der Plas, die zei: "we" hebben dat ravijnjaar niet bedacht. Daarmee doelt ze op de vier onderhandelende coalitiepartijen. Ik heb dat ravijnjaar ook niet bedacht, maar we hebben er hier wel mee te maken. Laten we samen kijken of we met elkaar een oplossing kunnen vinden om de sociale kaalslag, die de minister overigens natuurlijk ook niet wil, te voorkomen. Als we niks doen, gaat die namelijk wel door. Ik waardeer de ruimte die mevrouw Van der Plas ziet.

Maar ik ben nog wel een beetje bezorgd over het volgende. Als wij een voorstel doen waarvan mevrouw Van der Plas met haar fractie en haar financieel woordvoerder zegt "dat is best interessant; daar is over te praten, want die onderuitputting is misschien inderdaad te verwachten", is het dan werkelijk zo dat als bijvoorbeeld de VVD-fractie dat anders ziet, het dan alsnog niet doorgaat? Moet die dekking nou echt voor alle vier de coalitiepartijen uitonderhandeld en acceptabel zijn voordat een van de vier partijen het voorstel kan steunen?

De voorzitter:

Dit was de laatste interruptie van de heer Van Nispen.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Ik zal het even iets beter duiden. Wij hebben afgesproken dat het hoofdlijnenakkoord leidend is voor ons. Als er zaken buiten het hoofdlijnenakkoord omgaan, kunnen die niet; dat hebben we met z'n vieren afgesproken. Anders hoef je ook geen hoofdlijnenakkoord te sluiten, als iedereen vervolgens gaat lopen freewheelen. Als het gaat om vrije kwesties, dus zaken die niet in het hoofdlijnenakkoord zitten, of als er een acceptabele dekking te vinden is, gaan we daar natuurlijk naar kijken. De heer Van Nispen moet het dus niet zo opvatten dat alles al helemaal aan de voorkant dichtgetimmerd is, maar wij vinden het belangrijk — dat geldt in ieder geval voor mij en voor BBB — dat we ons houden aan het hoofdlijnenakkoord. Daar hebben alle vier de partijen hun handtekening onder gezet. Soms zijn de dingen die erin staan niet zo leuk, maar wij zijn wel goed voor ons woord. Bij ons geldt: afspraak is afspraak. Zo gaan we daarmee om.

De voorzitter:

Dank voor uw inbreng en de beantwoording van de interrupties. De heer Van Baarle gaat nu het woord voeren. Dat doet hij namens de fractie van DENK. Gaat uw gang.

De heer Van Baarle (DENK):

We zijn getuige van een extreemrechtse mars door de instituties, waar deze minister van Binnenlandse Zaken aan meewerkt. We moeten het blijkbaar allemaal maar normaal gaan vinden dat coalitiepartijen om het ontslag of de deportatie van een burgemeester vragen, de publieke omroep onder controle willen stellen omdat daar iets onwelgevalligs over Israël wordt gezegd, de Europese Unie willen bezetten van binnenuit, een staatsdeelneming beschuldigen van het faciliteren van antisemitisme, journalisten aanvallen omdat ze hun werk doen of het parlement buitenspel willen zetten om maar vluchtelingen te kunnen weren. Ziet deze minister niet in dat zij onderdeel is van een politieke samenwerking die de rechtsstaat stukje bij beetje ondermijnt? De minister, die in het verleden de rechtsstaat moest dienen als rechter, zit nu ook naast mensen die volstrekt racistische en discriminatoire denkbeelden hebben. Minister Faber riep: de Koran verbieden, moskeeën dicht; weg met die Islam! Staatssecretaris Jansen ...

De voorzitter:

Meneer Van Baarle?

De heer Van Baarle (DENK):

Ja?

De voorzitter:

Ik vind niet dat u leden van het kabinet racistisch kunt noemen. Dat impliceert u namelijk. Ik verzoek u dat terug te nemen.

De heer Van Baarle (DENK):

Voorzitter, u legt mij woorden in de mond die ik volgens mij niet uitgesproken heb. Ik heb gezegd: racistische en discriminatoire denkbeelden. Maar wanneer u mij die woorden wilt toebedelen, wil ik ze ook best voor mijn rekening nemen. Ik heb er totaal geen moeite mee om mensen die zichzelf racistisch uiten ook racist te noemen. Maar ik heb die woorden niet gebruikt, voorzitter.

De voorzitter:

Ik kan niet onmiddellijk terugkijken in de Handelingen, maar het kwam wel zo op mij over en ik vind niet dat dat kan. Ik houd u nu goed in de gaten.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Ik vind dat ik het beestje een naam mag geven, voorzitter.

De **voorzitter**:

Ja, maar u mag bewindslieden, die hier in dit huis te gast zijn, niet beledigen.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Ik heb gezegd dat deze minister naast mensen zit die racistische, volstrekt racistische en discriminatoire denkbeelden hebben.

De **voorzitter**:

Ja. En dat vind ik dus wel beledigend, want dat impliceert dat het gaat over andere bewindslieden.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Als je het niet meer racistisch mag noemen als de omvolkingstheorie verspreid wordt, als je ...

De **voorzitter**:

Dat is niet wat u doet.

De heer **Van Baarle** (DENK):

... het verbieden van de Koran niet meer discriminerend mag noemen ...

De **voorzitter**:

Dat is niet wat u doet. Meneer Van Baarle! U spreekt zich uit over mensen die naast de minister zitten.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Dat klopt.

De **voorzitter**:

Ja. En ik wil als voorzitter niet toestaan dat u op deze manier kwalificaties bezigt over bewindslieden die hier te gast zijn. Ik verzoek u dus om daarvan af te zien.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Nou, voorzitter, dan hebben we toch een probleem. Ik vind namelijk dat het bij mijn volksvertegenwoordigende taak hoort dat als er in dit kabinet ministers zitten die zich dusdanig uiten, ik dat mag benoemen als we een minister hebben die gaat over de rechtsstaat en discriminatiebestrijding. Als ik dat niet mag benoemen, dan kan ik mijn volksvertegenwoordigende taak niet uitvoeren.

De **voorzitter**:

U mag bepaalde opvattingen van een kwalificatie voorzien, maar u moet niet personen van kwalificaties voorzien. Dat tast de waardigheid van de Kamer aan. In het Reglement van Orde staat ook duidelijk dat er niet beledigd mag worden in de Kamer. Daar moet u dus echt de grens trekken.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Nou, voorzitter, ik heb het gehad over racistische en discriminatoire denkbeelden. Mag ik de omvolkingstheorie niet meer een racistisch denkbeeld noemen?

De **voorzitter**:

Dat mag u.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dat heb ik gezegd, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dat mag u, maar niet over personen.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Als ik dit niet meer mag zeggen, dan kan ik net zo goed mijn spullen inpakken en weggaan. Als dit mij onmogelijk wordt gemaakt, snap ik het ook niet meer.

De **voorzitter**:
U luistert niet naar wat ik zeg, meneer Van Baarle. U mag denkbeelden van een kwalificatie voorzien, maar personen niet. Nu gaat u verder met uw betoog. Als u die kwalificaties aan personen plakt, dan zal ik ingrijpen.

De heer Van Baarle vervolgt zijn betoog.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Feitelijk is het zo dat minister Keijzer stelde dat antisemitisme bijna onderdeel is van de islamitische cultuur. Dat is een feitelijke uiting die zij heeft gedaan. Feitelijk heeft minister Klever gezegd dat asielzoekers tbc, hepatitis, polio, cholera, tyfus en andere exotische ziektes zouden meenemen. Feitelijk heeft minister Agema gezegd dat vrouwen met een hoofddoek pas echt vrij zouden zijn als ze die hoofddoek zouden afdoen.

Ik vraag aan deze minister hoe zij dit kan accepteren van alle leden van het kabinet die, nu of in het verleden, dit soort uitingen hebben gedaan. Schaamt zij zich niet dat zij tussen mensen zit die dit soort uitingen hebben gedaan? Stukje bij beetje zorgt dit kabinet voor de normalisering van het gedachtegoed van Wilders. Elke keer weer kan er iets verschrikkelijks getweet worden vanuit dat vak, en het kabinet en deze coalitie staan erbij en kijken ernaar. Dat is een middelvinger naar al die minderheden in het land die bedreigd worden door extreemrechts.

Deze minister is nota bene de coördinerend minister discriminatiebestrijding. Los van hoe geloofwaardig dat is in dit kabinet, wil DENK uiteraard weten van deze minister hoe zij deze rol voor zich ziet. Hoe gaat zij coördineren op discriminatiebestrijding? Welke tastbare stappen kunnen wij van haar verwachten die anders zijn dan die van haar voorgangers? Welke doelen stelt zij zich? Erkent zij met de staatscommissie dat racisme en discriminatie diepgewortelde problemen zijn met een institutioneel karakter? Kan de minister mij helder uiteenzetten of er extra middelen beschikbaar zijn voor discriminatiebestrijding de komende kabinetsperiode, omdat er ook incidentele middelen wegvallen? Hoeveel geld is er ook structureel de komende jaren?

In het regeerakkoord staat dat er een nationaal programma met een meerjarenagenda moet worden opgesteld om discriminatie aan te pakken. Kan de minister al aangeven welke uitgangspunten zij in dit plan wil gaan hanteren en hoe dit plan tot stand zal moeten gaan komen? Liggen we ook op schema met dit plan? Kan de minister toezeggen dat hier ook concrete doelen en streefcijfers in gaan komen, zoals twee aangenomen DENK-moties van haar vragen?

Cruciaal voor DENK in de aanpak van discriminatie is de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme. Die is tot eind 2025 verlengd. DENK pleit voor een permanente coördinator met doorzettingsmacht en voldoende middelen om echt een verschil te kunnen maken. Deelt de minister dit? Wij overwegen samen met collega's op dit punt een motie.

Als overheid moeten we te allen tijde het goede voorbeeld geven door niet samen te werken

met discriminerende bedrijven. Kan de minister ervoor zorgen dat dit verplicht als ontbindende voorwaarde zal worden opgenomen in alle contracten die de overheid aangaat? Ook op dit punt overwegen wij een motie.

DENK vindt ook dat er meer maatregelen genomen moeten worden voor de aanpak van discriminatie in de strafrechtketen. Wat vindt de minister van het idee om gespecialiseerde gelijkebehandelingsrechters in het leven te roepen? Ook op dit punt overwegen wij een motie. Kan de minister ook toezeggen dat er absoluut niet bezuinigd gaat worden op de bestrijding van discriminatie, dus geen bezuiniging op de gespecialiseerde officieren van justitie, geen bezuiniging op het Team Arbeidsdiscriminatie bij de Inspectie SZW en geen bezuiniging op de gespecialiseerde discriminatierechercheurs? Graag een heldere reactie.

De fractie van DENK heeft twee amendementen ingediend. Een voor een publiekscampagne om de meldingsbereidheid te vergroten en een ander over een nationaal coördinator moslimdiscriminatiebestrijding. Wij zien de reactie van de minister graag tegemoet.

Als hoeder van de Grondwet is het de taak van de minister van Binnenlandse Zaken om discriminerende wetten en plannen te schrappen. Wat vindt de minister in dit kader van het gedeeltelijk verbod op gezichtsbedekkende kleding, in de volksmond ook wel het nikabverbod genoemd? Uit de evaluatie blijkt zeer duidelijk dat deze wet het leven van vrouwen alleen maar moeilijker maakt. Is de minister bereid om op basis van deze evaluatie deze wet zo snel mogelijk in te trekken? In het regeerprogramma moeten we ook lezen dat er regels opgesteld gaan worden voor de versterkte gebedsoproep. Lees natuurlijk de islamitische gebedsoproep. Die gebedsoproep is geen bedreiging. Het is een grondrecht en een religieuze uiting voor meer dan 1 miljoen Nederlandse moslims. Waarom wil de Nederlandse regering deze gebedsoproep aan banden leggen? Welk probleem gaat de regering hiermee oplossen? Waarom moet dit? Wie heeft hierom gevraagd? Op welke manier wil de regering dit gaan doen? Druist dit niet overduidelijk in tegen de vrijheid van religie?

Dan het slavernijverleden. Het vorige kabinet zei hierover: excuses zijn geen punt, maar een komma. Hoe wil deze minister deze komma invullen? Je kunt geen rechtvaardige toekomst bouwen zonder verantwoordelijkheid te nemen voor de fouten, de smerige fouten, uit het verleden. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat we structureel investeren in de erkenning en verwerking van dit verleden, nadat het incidentele budget hiervoor is opgebraakt?

Tot slot moet mij wat van het hart over hoe er gesproken wordt over al die mensen die in de afgelopen dagen de straat op zijn gegaan om op te staan voor een vrij Palestina. Hoe al die mensen in dit huis door politieke partijen versleten worden voor antisemit of terreuraanhanger, terwijl die mensen zien dat er een genocide plaatsvindt in Gaza en daar hun emoties over willen uiten en daartegen willen opstaan. Ik vind het schandalig dat deze mensen zo worden weggezet. Ik vind het ook hypocriet als ik zie dat de NSC, BBB en de VVD op dit moment staan voor de bestrijding van antisemitisme, terwijl ze in een coalitie zitten met een politieke partij die van discriminatie haar handelsmerk heeft gemaakt. Deze partij wil de vrijheid van godsdienst voor Nederlanders buiten werking stellen. Deze partij roept op tot het hebben van minder mensen van een bepaalde bevolkingsgroep in Nederland. Als precies de partijen die samenwerken met de PVV, die openlijk bevolkingsgroepen discrimineert, nu een pleidooi houden voor de bestrijding van discriminatie, dan is dat volstrekt, maar dan ook volstrekt ongeloofwaardig. Als deze politieke partijen dat zouden menen, dan zouden ze niet samenwerken met een extreemrechtse partij.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

De PVV moet zich maar zelf daartegen verdedigen. Wat ik kan zeggen is dat wij als BBB ons eigen beleid hebben. De heer Van Baarle kent ons verkiezingsprogramma en daar staat helemaal niets extreemrechts of racistisch in. Ik wil er ook even op reageren dat wij

zogenaamd zouden zeggen dat al die mensen die maandag hebben staan demonstreren, allemaal antisemieten zijn. Dat heb ik nadrukkelijk niet gezegd in mijn toespraak net. Ik heb nadrukkelijk gezegd: een pro-Palestijnse demonstratie, waarvan een groep pro-Hamas is. Dat heb ik expliciet erbij gezegd. Er zijn namelijk heel veel mensen die zich gewoon zorgen maken over wat er in Gaza gebeurt, over de bombardementen, over het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Ik maak altijd het onderscheid tussen Hamasaanhangers, Hezbollahaanhangers, Iranaanhangers en gewoon mensen in Nederland die zich daar zorgen over maken en ergens gaan zitten om te demonstreren. Dat laat onverlet dat ik het volstrekt ongepast vond om dat op 7 oktober te doen. Op 4 en 5 mei — dat heb ik ook aangehaald — hebben wij er ook voor gezorgd dat dit niet gebeurt. Een herdenking moet gewoon in alle rust en stilte kunnen plaatsvinden. Dat wilde ik even rechtzetten, want ik heb nadrukkelijk niet gezegd dat al die mensen antisemiet zijn, maar er lopen wel antisemieten tussen.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Mevrouw Van der Plas kan het natuurlijk hebben over de eigen standpunten van de BBB, maar de BBB normaliseert het gedachtegoed van Geert Wilders door in deze coalitie te zitten en heeft mensen in het zadel geholpen die de omvolkingstheorie hebben verspreid, die de koran willen verbieden, die moskeeën willen sluiten. Mevrouw Van der Plas zet daarmee de bijl aan onze rechtsstaat en heeft in deze coalitie eigenlijk een minderheidsgroep in Nederland voor de bus gegooid. Dat vind ik zeer schandalig. Binnen deze coalitie is de NS beschuldigd van het faciliteren van antisemitisme. Dat is gewoon gezegd. Mevrouw Van der Plas zei het inderdaad: op 7 oktober opstaan voor de gelijke rechten van Palestijnen, dat doe je niet, je moet je mond houden. Voorzitter, ik vind dat al die mensen die willen opstaan voor de gelijke rechten van Palestijnen en dat op een waardige manier doen, het recht hebben om dat te doen. Mevrouw Van der Plas kan niet tegen mensen zeggen dat ze dan maar hun mond moeten houden, terwijl er een genocide plaatsvindt in Gaza. Wij laten ons niet de mond snoeren en al die mensen in het land laten zich ook niet de mond snoeren als zij gebruikmaken van hun recht.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik heb ook niet gezegd dat mensen hun mond moesten houden. Ik heb gezegd: blij thuis; blij gewoon op 7 oktober thuis. Ik heb een oproep gedaan om het op die dag niet te doen. Om de Joodse gemeenschap en mensen in Nederland die de Joodse gemeenschap en de Joden steunen, de gelegenheid te geven om op 7 oktober te herdenken. Ik heb een oproep gedaan. Ik heb nergens gezegd: het moet verboden worden. Ik heb nergens gezegd: ze moeten allemaal hun mond dichthouden. Ik heb een oproep gedaan. Dan hebben we het over de vrijheid van meningsuiting, een grondwettelijk recht. Die mening mag ik gewoon geven. De heer Van Baarle mag zijn mening geven. Daar heb ik helemaal niets op aan te merken. Maar als hij z'n mening geeft, moet hij wel de juiste bewoordingen gebruiken. Ik heb een oproep gedaan met de hashtag #StayHomeNow, relaterend aan Bring Them Home Now. Die oproep doe ik nu ook nog een keer. Breng ze thuis, de gijzelaars die nu nog vastzitten in de tunnels van Hamas.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Als mevrouw Van der Plas tegen alle mensen voor wie 7 oktober ook staat voor het begin van de verschrikkelijke genocide in Gaza zegt "Blijf thuis. Je mag jezelf niet uiten. Je moet dus eigenlijk je mond houden. Je moet dat niet doen", dan zegt mevrouw Van der Plas dus tegen al die mensen dat ze geen gebruik mogen maken van hun recht om te staan voor het stoppen van de genocide en een vrij Palestina. Ik zeg dat de politieke partijen in dit huis, met name aan de rechterkant, eraan moeten wennen dat het in Nederland niet zo werkt dat deze politieke partijen mensen in het land de mond kunnen snoeren en kunnen bepalen wat een welgevallige en wat een onwelgevallige mening is. Zo werkt het niet in de Nederlandse democratie.

De heer **Erkens** (VVD):

Ik ga de vraag heel simpel stellen. Volgens mij vroegen mevrouw Van der Plas en mijn partijleider: er zijn 365 dagen per jaar, dus is het nodig dat er op de dag dat de slachtoffers van 7 oktober herdacht worden op dezelfde plek ook tegendemonstraties plaatsvinden? Ik vraag de heer Van Baarle: vindt u het gepast dat er pogingen zijn gedaan om de herdenking van de Joodse gemeenschap in Amsterdam te verstoren? Vindt u dat gepast?

De heer **Van Baarle** (DENK):

Ik vind dat herdenken en omgaan met elkaar in dit land altijd in alle waardigheid dienen te gebeuren. Alleen, ik vind dit punt van de VVD toch wel zo stuitend. De partijleider van de VVD heeft gewoon letterlijk gezegd dat de NS antisemitisme zou faciliteren. Zij heeft gewoon een staatsdeelneming met nota bene zo'n pijnlijk oorlogsverleden in Nederland voor de bus gegooid en gesteld dat de NS antisemitisme zou faciliteren omdat er mensen demonstreren op stations. Wat is dat nou voor waardigheid? Hoe is dat zorgen voor verbinding? Als de heer Erkens mij deze vraag durft te stellen, dan zou ik hem toch wel even serieus willen oproepen om afstand te nemen van de woorden van zijn eigen partijleider, die hiermee alleen maar nodeloos groepen uit elkaar aan het rijten is en groepen mensen in de samenleving zonder enige grond wegzet als antisemieten.

De heer **Erkens** (VVD):

Ik stel een heel simpele vraag. Ik snap dat de heer Van Baarle die niet wil beantwoorden. Ik vroeg of u het gepast vindt dat een herdenking van de Joodse gemeenschap verstoord wordt op 7 oktober. Dat is een heel simpele ja-nee-vraag. Die kunt u volgens mij ook gewoon beantwoorden zonder allemaal jij-bakken. Ik heb daar nog geen antwoord op gekregen en dat krijg ik graag wel.

De heer **Van Baarle** (DENK):

Ik heb gezegd dat ik vind dat wij in deze samenleving in alle waardigheid met elkaar om moeten gaan. Daartoe roep ik iedereen altijd op, op elk moment. We hebben dit debat ook gevoerd rondom de dodenherdenking. Toen heb ik opgeroepen tot inlevingsvermogen en wederzijds respect voor elkaars gevoelens. Daar sta ik voor en daar sta ik op elk moment voor. Ik constateer dat er in dit huis en deze samenleving totaal geen oog is voor de mensen die keihard geraakt worden door het feit dat er op dit moment een genocide plaatsvindt in Gaza. Er is geen oog voor de Palestijnse gemeenschap, die op dit moment emoties, pijn en verdriet, voelt omdat hun familie wordt afgeslacht. Ik vind het harteloos om tegen die mensen te zeggen: uit jezelf maar niet; je mag niks zeggen en je bent een antisemiet als je de straat op gaat. Daar komt het namelijk op neer. Dat zouden alle politieke partijen hier zichzelf ook moeten aanrekenen op het moment dat ze oproepen tot waardigheid. Dat doen deze politieke partijen niet. Dat zegt wat over de intenties.

De **voorzitter**:

Dank voor uw inbreng. De heer Flach gaat nu spreken namens de SGP. Gaat uw gang.

De heer **Flach** (SGP):

Voorzitter. Onze parlementaire democratie staat als een huis, het huis van Thorbecke. Er zijn veel redenen te noemen waarom de parlementaire democratie ondanks alle trubbels die er zijn zo sterk is in Nederland. Ik noem er twee.

Ik heb twintig jaar op de stevige begane grond van dit huis gewerkt, waarvan ruim dertien jaar als wethouder. Die eerste overheid, die zo dicht bij de burger werkt en in de haarvaten van de samenleving functioneert, vormt een heel stevige basis. Het balkon van de regio is een stevig muuranker. Laten we extra zuinig zijn op die lokale overheid.

De tweede verklaring is onze consequent doorgevoerde evenredige vertegenwoordiging, gekoppeld aan een lage kiesdrempel. Iedere kiezer is vertegenwoordigd en dat is goed voor

de democratische legitimiteit. Het is het tegenovergestelde van het "the winner takes it all"-model in de VS en is de basis onder ons poldermodel: iedereen gematigd blij. Daar moeten we dus zuinig op zijn. Het is daarom best bijzonder dat de regering een nieuw kiesstelsel wil. De kiezer is niet ontevreden. Integendeel, de tevredenheid is juist behoorlijk groot. Gemeenten vragen om praktische maatregelen om de uitvoerbaarheid van het stelsel te blijven garanderen in plaats van om een nieuw stelsel. Wat is de reactie van de minister op die hartenkreet van gemeenten? Gaat deze fikse herziening werkelijk opleveren wat de regering hoopt?

De SGP ziet op voorhand een aantal risico's. Ik wijs op de verplichting van artikel 53 van de Grondwet dat ons kiesstelsel als grondslag de evenredige vertegenwoordiging heeft. De uitwerking van de plannen kan ertoe leiden dat dit uitgangspunt in de knel komt. Is dit uitdrukkelijk een toetssteen voor de minister? De SGP wacht de verdere keuzes van het kabinet over het kiesstelsel hierover graag af, maar op twee punten is het wat ons betreft nu al zaak om richting mee te geven.

Allereerst is dat de rol die de kiesdeler kan vervullen. Als we zo veel mogelijk recht willen blijven doen aan de opdracht om evenredige vertegenwoordiging te garanderen, kan het niet zo zijn dat we bij de toekenning van vereffeningszetels ook nog eens een kiesdrempel gaan invoeren. Het ligt voor de hand om daarbij de gewone kiesdeler vast te houden en niet onnodig veel wijzigingen door te voeren. Neemt dat de minister dat mee als lijn in haar uitwerking?

Een tweede punt is gericht op de mogelijkheid van lijstverbindingen bij de verkiezingen. De regering beoogt de wens van de kiezer duidelijker te laten doorklinken door invoering van het nieuwe systeem. Het systeem van lijstverbindingen draagt daar bij uitstek aan bij. De kiezer weet dan immers op voorhand aan welke partij zijn stem, na de partij van de eerste voorkeur, ten goede komt, in plaats van dat die bij restzetels op een heel andere plek terecht komt. Wil de minister deze mogelijkheid betrekken bij de ontwikkeling van de plannen?

Dan de regio, voorzitter. Het kabinet schrijft in het regeerprogramma dat elke regio in Nederland telt. Dat is mooi, want elke regio heeft ook specifieke uitdagingen. Die zijn in Flevoland echt anders dan in Zeeland of in Rivierenland. Helaas voegt het regeerprogramma de daad echter niet bij het woord, want het kabinet gaat alleen aan de slag met regio's die aan de randen van ons land liggen. Die regio's verdienen natuurlijk zeker ondersteuning, maar er liggen echt nog veel meer regio's tussen de Randstad en de rand van het land. De SGP doet een dringend beroep op de minister om alle regio's die langjarige plannen willen maken, een kans te geven.

Dan de financiële positie van gemeenten. Daar hebben we het al veel over gehad, maar de SGP vraagt opnieuw aandacht voor de financiële positie van gemeenten. Het is onbevredigend dat bij specifieke uitkeringen een percentage voor besparing is gekozen dat, zelfs volgens de Raad voor het Openbaar Bestuur, niet realistisch is en dat zelfs niet is onderbouwd. De minister gaat de specifieke uitkeringen beoordelen aan de hand van een kader. Wordt daarbij ook getoetst in hoeverre de korting realistisch is, vraag ik de minister.

De tweede problematiek is de ontwikkeling van de hoogte van het Gemeentefonds. De SGP vindt het niet eerlijk dat gemeenten jaarlijks honderden miljoenen mislopen omdat de prognoses van de inflatie niet kloppen. Die ramingen moeten realistischer. Wat gaat de minister hieraan doen?

In het kader van de gemeentefinanciën vraagt de SGP ook aandacht voor herindelingen. Door de financiële druk op gemeenten kan vanaf 2026 weer opnieuw de discussie gaan spelen dat gemeenten zouden moeten gaan fuseren. Het argument van bestuurskracht van gemeenten wordt dan van stal gehaald, terwijl de oorzaak eigenlijk ligt in de ontoereikende

financiering door het Rijk. Vanuit het perspectief van de democratische legitimiteit is dit een slechte zaak. Kan de minister bevestigen dat toenemende financiële druk niet tot een druk op herindelingen mag leiden? En kan zij bovendien toezeggen dat het kabinet de huidige lijn doorzet dat herindelingen in beginsel niet doorgaan als niet alle betrokken gemeenten daarmee instemmen?

Tot slot wil ik het hebben over de ondersteuning van onze volksvertegenwoordigers en bestuurders op die begane grond van het huis van Thorbecke. Het functioneren van volksvertegenwoordigers is ook op lokaal en provinciaal niveau van groot belang voor de gemeenschap. Het is bijvoorbeeld van groot belang dat bij ingewikkelde projecten en wetgeving voldoende raadsleden en statenleden met ervaring betrokken zijn. Daarover bestaan in de afgelopen jaren zorgen. In veel provincies hebben nog maar minder dan 20% van de Statenleden meer dan vier jaar ervaring. Dat is nog veel meer dan hier, zou je kunnen zeggen, maar dat is toch wel heel dun. Vergelijkbare problemen spelen ook bij wethouders. Bij veel partijen blijkt het steeds lastiger te worden om daarvoor goede mensen te vinden. De druk om te stoppen lijkt ook groter te zijn geworden. Wat wil de minister hieraan doen?

De voorzitter:

Hartelijk dank voor uw inbreng. O, een ogenblik nog. De laatste interruptie van de heer Erkens, geloof ik. Er wordt instemmend geknikt bij de Griffie hier, dus dat klopt.

De heer Erkens (VVD):

Er werd enthousiast geknikt toen u zei dat dit mijn laatste interruptie was; dat snap ik, voorzitter.

De voorzitter:

Ja, dus nog één vraag.

De heer Erkens (VVD):

Eén vraag, over die lokale bestuurders en politici. We zien inderdaad dat het vak minder aantrekkelijk wordt voor veel mensen, zoals de heer Flach zei. Is hij het ook eens met de VVD dat het voor mensen die bijvoorbeeld raadslid zijn, meer mogelijk gemaakt moet worden om het te kunnen combineren met een drukke voltijdbaan? We zien dat vergaderingen nu ook meer overdag plaatsvinden. Dat is vaak moeilijk te combineren voor mensen natuurlijk.

De heer Flach (SGP):

Ja, dat is een beetje een discussie waarbij het ervan afhangt vanaf welke kant je het bekijkt. De raadsvergoedingen zijn in de afgelopen jaren fors omhooggegaan. Die zijn eigenlijk bedoeld om niet vijf dagen maar vier dagen te kunnen werken en om bijvoorbeeld een dag extra te kunnen besteden aan het politieke werk. Ik denk eerlijk gezegd dat dat ook echt nodig is. Als je dit werk echt serieus wil doen, dan kun je het bijna niet helemaal naast een fulltimebaan doen en dan zal je er ook echt tijd voor moeten inruimen. Dat is precies het probleem. Die vergoeding is dus één punt, maar ook andere vormen van ondersteuning vormen een probleem. Bij wethouders zie je een ander probleem. Vaak wordt er een beroep gedaan op mensen die al een aardige maatschappelijke carrière achter de rug hebben en heel veel moeite hebben om daar dan een aantal jaar uit te stappen om als wethouder te kunnen gaan werken. Bij de overheid heb je dan terugkeergaranties. We moeten verkennen wat nog meer mogelijk is om mensen te interesseren voor dit prachtige ambt.

De voorzitter:

Dank, nogmaals. Mevrouw Bikker gaat nu spreken namens de ChristenUnie. Gaat uw gang.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Dank u wel. Allereerst natuurlijk mijn felicitaties aan de collega.

Voorzitter. De dichter van het Bijbelboek Spreuken wist het al: een koning die het recht handhaaft, houdt zijn land in stand. In al die millennia is er niet zo heel veel veranderd. Nog altijd begint de tirannie daar waar het recht ophoudt. Nog altijd hebben burgers bescherming nodig tegen een tirannieke overheid. Daarom is het zo waardevol dat de overheid gebonden is aan het recht en niet willekeurig kan handelen. Daarom is het zo belangrijk dat wij allen, ook hier, opkomen voor onze rechtsstaat. Die rechtsstaat is geen blok beton. De rechtsstaat is als zand; voor je het weet sijpelt het tussen je vingers door en ben je het kwijt. De voorbeelden daarvan zijn niet eens zo ver weg te vinden, in Oost-Europa al. Het is dus zaak om waakzaam te zijn. Want ondanks een rechtsstaatverklaring zien we dat dit kabinet en de coalitiepartijen niet ophouden met dat zand door de vingers te laten gaan. Daarmee wordt de rechtsstaat uitgehold.

Ik wil de minister daarom ook vragen om uitgebreid te reflecteren op de staat van de rechtsstaat in Nederland. Hoe stelt de minister zich bovendien op als andere bewindspersonen aan de fundamenteën van de rechtsstaat morrelen en zonder blikken of blozen noodrecht inzetten, discriminatoire uitspraken herhalen of de vrijheid van onderwijs willen beperken? Ik vraag haar daarbij in het bijzonder naar de botsing van de sociale grondrechten zoals volkshuisvesting, werkgelegenheid en bestaanszekerheid, als daarop gehamerd wordt, met de klassieke grondrechten, zoals de vrijheid van meningsuiting, vereniging en godsdienst, of het discriminatieverbod. Hoe neemt deze minister burgemeesters in bescherming die soms onmogelijke besluiten moeten nemen, bijvoorbeeld rondom het demonstratierecht, en vervolgens online bij de voeten worden afgezaagd?

Voorzitter. Terwijl het dak van ons rechtsstatelijke huis lekt, is de minister druk met luxe verbouwplannen: een serre eraan zetten, terwijl eigenlijk het huis op orde moet zijn. Het aangekondigde kiesstelsel en constitutioneel hof zijn voor onze fractie op dit moment niet anders te typeren. Wat mij daarbij de meeste zorgen baart, is het gekozen tempo. Al in 2025 moet de grondwetswijziging bij de Kamer worden ingediend. Het kan niet anders dan dat deze haastige spoed gaat leiden tot brokken. Hoe borgt de minister dat de wet kwaliteit niet zal lijden onder de snelheid? Is het schrappen van artikel 120 van de Grondwet niet een eenvoudige tussenstap die de voorkeur zou kunnen verdienen? Een regionalisering van ons stelsel zet de evenredige vertegenwoordiging onder druk. Bovendien kent ons huidige stelsel al kieskringen. Die mogelijkheid wordt alleen nog nauwelijks benut. Moeten we niet eerst eens grondig onderzoeken hoe het huidige systeem met kieskringen beter gebruikt kan worden?

Voorzitter. Afgelopen zomer is de Nederlandse uitvoering van het VN-verdrag voor personen met een handicap beoordeeld. Daaruit blijkt dat er nog veel werk aan de winkel is om gehandicapten volwaardig mee te laten doen in de samenleving. Wat is de reactie van de minister op deze bevindingen? Hoe gaat zij zich inspannen om de geconstateerde rechtsongelijkheid tussen gemeenten en de leemtes in wet- en regelgeving verder weg te werken?

Voorzitter. In zijn handelen zet het kabinet niet alleen de rechtsstaat, maar ook de regio's op de tocht. De verhoudingen met de medeoverheden staan onder hoogspanning door het aankomende ravijnjaar van 2,4 miljard en de asielchaos die gecreëerd wordt. Beseft de minister dat deze bezuiniging grote gevolgen gaat hebben voor welzijnswerk, bibliotheken en groenonderhoud in gemeenten, of dat inwoners een forse lastenverzwaring tegemoet kunnen zien? Heeft zij in beeld wat de gevolgen zijn van deze bezuiniging? Komt de minister binnen het kabinet als verantwoordelijke voor de gemeenten voor hen op? Hoe spant zij zich in om de asielchaos te bestrijden?

Voorzitter, ik rond af. Minister, kies voor het recht, kies voor de regio. Dank u wel.

De voorzitter:

Hartelijk dank voor uw inbreng. Mevrouw Koekkoek gaat nu spreken namens de fractie van Volt. Gaat uw gang.

Mevrouw Koekkoek (Volt):

Dank, voorzitter. Ook van mijn kant felicitaties aan collega Wingelaar voor haar mooie maidenspeech.

Voorzitter. Volt heeft de afgelopen jaren veel opgetrokken met de leider van NSC als het gaat om een transparante overheid. Het verbaast ons dan ook niet dat we dit debat voeren met een NSC-minister. We hebben hoge verwachtingen van deze minister.

Voor Volt blijft de inzet gelijk. We willen dat de GRECO-aanbevelingen voor Nederland worden geïmplementeerd. Hoe sneller hoe beter, maar het invoeren van een lobbyregister zou een goed begin zijn. Uit recent onderzoek van de Open State Foundation bleek dat vrijwel geen enkele bewindspersoon zich houdt aan de afspraken omtrent openbaarheid van de agenda's. In antwoorden aan collega's Chakor en Sneller liet de minister weten dat het de eigen verantwoordelijkheid is van alle ministers. Maar we zien dat het tot nu toe nog niet zo lekker gaat, zal ik maar zeggen, terwijl het goed mogelijk is. Volt is een kleine fractie, maar ook wij hebben onze agenda's transparant gemaakt, en volgens mij collega Sneller ook. Het is haalbaar en er bestaan hele concrete instrumenten voor. Gaat de minister zich dan ook inzetten om het bijhouden makkelijker te maken voor haar collega's, bijvoorbeeld door de introductie van digitale middelen, automatisering of andere technische oplossingen? Ik overweeg hierover een motie in te dienen. Het is namelijk belangrijk om te weten wie toegang heeft tot de macht. Daarom diende Volt ook een motie in om een lobbyparagraaf toe te voegen aan het regeerakkoord. Als ik daarnaar kijk, verbaast het me dat een aantal belangrijke partijen niet in die lobbyparagraaf staan. Denk aan de Raad voor de rechtspraak en de Raad voor het Openbaar Bestuur. Even ter vergelijking: er is wel gesproken met Maurice de Hond. Niets ten nadele van Maurice de Hond, maar kan de minister toelichten waarom er niet met deze raden gesproken is? Want juist als het gaat over ideeën voor goed bestuur en een sterke rechtsstaat, lijken deze raden me essentieel.

Het laatste over dit punt. Over het versterken van democratie en goed bestuur is veel onduidelijk. Er wordt geld vrijgemaakt, maar het is onduidelijk waar het aan uitgegeven wordt. Het is daardoor onmogelijk voor ons als Kamer om te zien of het geld doelmatig besteed wordt. Dat zegt ook de Algemene Rekenkamer. Kan de minister toelichten welke doelen ze wil bereiken en hoeveel geld daarvoor gereserveerd is?

Voorzitter. De minister van Binnenlandse Zaken is de hoeder van onze democratie en onze rechtsstaat. Ja, dat zou het hele kabinet moeten zijn. Maar op het moment dat NSC in zee ging met de PVV, wisten zij dat het onrustige wateren zouden worden. Vooralsnog lijkt het er niet op dat deze minister die wilde zee weet te temmen. Ik wil dit zo concreet mogelijk maken. Vorige maand kwam naar buiten dat ambtenaren van Binnenlandse Zaken sterk adviseerden tegen de activering van de artikelen 110 en 111 van de Vreemdelingenwet. Ik wil aan de minister vragen waarom het dan niet is gelukt om de doorgang te blokkeren. Kan de minister aangeven wanneer zij ingrijpt? Zou zij in een kabinet blijven waarin ongegronde wettelijke maatregelen worden genomen? De adviezen van de ambtenaren van BZK kennende, hoe reflecteert deze minister dan op de uitspraken over de asielcrisis van premier Schoof gisteren in de Eerste Kamer dat er niet gewerkt wordt aan een plan B en dat het uiteindelijk wel of niet inroepen van het noodrecht een kwestie is van de politiek, ongeacht de adviezen? Vindt deze minister ook dat we die adviezen in principe terzijde mogen schuiven? Is ook het advies van de Raad van State een dergelijk advies?

Voorzitter. Ik had ook iets willen zeggen over de aanval van de PVV op burgemeester Halsema, maar dat heb ik net al kunnen doen. Daarom het volgende. Het is verontrustend en eng om te ervaren hoe de PVV een totaal gebrek aan respect en ontzag heeft voor onze instituties, hoe zij met onze burgemeesters omgaat, hoe zij met collega's in de Kamer omgaat en hoe zij met de Grondwet omgaat. Je kan hier geen zinnig debat over houden. Het zijn stukjes rood vlees. Dat besef ik. Tegelijkertijd moeten wij in de Kamer niet normaal maken wat niet normaal is en moeten we ons blijven uitspreken. Deze vraag wil ik ook aan de minister stellen. Zij heeft een bijzondere verantwoordelijkheid als hoeder van de Grondwet. Op welke manier en met welke kracht normeert zij wanneer dit soort zaken spelen in kabinet, Kamer en maatschappij?

Voorzitter. Ik ben zo kritisch omdat dit een concreet voorbeeld is van het uithollen van de democratie en de rechtsstaat. Er is een stappenplan om democratieën omver te werpen. Er worden momenteel grote stappen gezet: het aanvallen van instituties, media, wetenschap en gemarginaliseerde groepen. Ik roep deze minister op om erop toe te zien dat dit stopt. Diezelfde oproep — ik had er net een interruptiedebat over met collega Palmen — doe ik richting deze Kamer. Ook wij hebben een rol hierin te vervullen.

Voorzitter. Een ander onderwerp waar ik mij zorgen over maak, is de aanpak van discriminatiebestrijding. Ik zal gelet op de tijd even iets korter door de vragen hierover heen gaan. In de antwoorden op mijn vragen over institutioneel racisme verwijst het kabinet naar veel onderzoek en externe partijen die de minister ondersteunen bij het bestrijden van discriminatie en racisme. Dat is goed, maar ik zou ook wel graag willen weten wat de minister nu al doet. En heel specifiek: hoe gaan de minister en staatssecretaris ervoor zorgen dat het makkelijk wordt voor mensen om te zien dat er gebruikgemaakt is van algoritmen en/of AI, kunstmatige intelligentie? Is het een idee om informatie daarover verplicht onderdeel te maken van de motivering van besluiten?

Kortheidshalve sluit ik me aan bij de vragen van collega's over de positie van de nationaal coördinator. Ook ik vind dat die een veel meer structurele positie zou moeten hebben. Ik wil de minister ook vragen op welke manier zij nu al de nationaal coördinator betreft bij haar besluiten.

Dank, voorzitter.

De voorzitter:

Hartelijk dank. Tot slot van de eerste termijn van de zijde van de Kamer is het woord aan de heer Eerdmans. Hij voert het woord namens de fractie van JA21.

De heer Eerdmans (JA21):

Voorzitter, dank je wel, met veel genoegen. Goedemiddag. Ik heb een aantal zaken die ik graag onder de aandacht wil brengen. De afgelopen vijf jaar groeide het aantal rijksambtenaren van 127.000 naar 156.000. Het kabinet wil het mes zetten in de ambtenarij. Ik denk dat dit terecht is. Gelukkig zijn de uitvoeringsdiensten, zoals de Belastingdienst/Toeslagen, Groningen, FIOD en inspecties, daarvan uitgezonderd. Maar belangrijker dan kwantiteit is de kwaliteit van de ambtenaren. Interessant is dat wij in Nederland niet het spoils system kennen zoals in Amerika. Wij hebben het fenomeen van de loyale ambtenaar. Welk kabinet er ook zit, ambtenaren worden geacht het beleid van hun bazen uit te voeren, of zij nou voor een GroenLinksminister werken of voor een van de PVV. Arnon Grunberg zei op 15 september bij Buitenhof dat hoge ambtenaren hem gemeld hadden: "Wanneer dit kabinet er komt, zullen we zo veel mogelijk zand in de machine gooien". Nou weten we ook dat er direct na de verkiezingen diverse sessies zijn gehouden op departementen om te reflecteren op de verkiezingsuitslag. Ik heb daar toen vragen over gesteld. Uit de antwoorden en de aantekeningen bleek dat de ambtenaren bezorgd waren

over het kabinet, maar gelukkig niet obstructief. Gelukkig maar, want ik denk dat we weigerambtenaren kunnen missen als kiespijn. Zoals de koning het zei: wie niet voor PVV-bewindslieden wil werken, kan een andere baan gaan zoeken. Uit een peiling van Ipsos I&O bleek overigens dat 3% van de ambtenaren overweegt om ontslag te nemen. Dit zou dus betekenen dat 97% loyaal is aan dit kabinet. Dat klinkt positief, maar wat vindt de minister nou van ambtenaren die mee protesteren en blokkeren met Extinction of voor de deur van Buitenlandse Zaken gaan zitten om te pleiten voor een staakt-het-vuren in Gaza of politieagenten die weigeren Joodse objecten of manifestaties te bewaken? Wat vindt de minister daarvan?

Voorzitter. Ik wil niet alleen maar loyale ambtenaren. Ik wil graag ambtenaren die er vol voor gaan, die meedenken, die creatief zijn, die ministers oplossingen aandragen, die van oude paden durven af te wijken. Dat zou ik ook zeggen als hier een SP-minister zou zitten. Dit betekent overigens niet dat ambtenaren niet kritisch mogen zijn, want je hebt niks aan jaknikkers. Maar toen die gelakte stukken openbaar werden gemaakt bij de APB, zag ik wel heel erg veel tegendenken: het kan niet, het bestaat niet, het mag niet.

Voorzitter. Het kabinet lijkt niet echt veel gas terug te nemen op het diversiteits- en inclusiebeleid binnen de rijksdienst. Sterker nog, alle doelstellingen blijven overeind. In 2026 móét het Rijk 45% tot 55% vrouwen in de topfuncties hebben bij ministeries. In 2026 móét 12% van het rijks personeel als achtergrond een herkomstland buiten Europa hebben. Verder wordt er gewerkt aan hoe competenties voor een veilig en inclusief werkklimaat onderdeel kunnen worden van functieprofielen van leidinggevendenden. Daarvoor wordt voor 2025 bijna een miljoen euro gereserveerd. Waarom kijkt het kabinet naar gender of naar culturele achtergrond bij het aannemen of promoveren van personeel, en niet puur naar kwaliteit? Waarom wordt er nog steeds drieënhalve ton uitgegeven aan allerlei diversiteits- en inclusietrainingen, -cursussen en -colleges op departementen?

Voorzitter. In 2022 maakte het kabinet excuses voor het Nederlandse slavernijverleden. RTL Nieuws meldde in maart dat er vier claims voor herstelbetalingen waren ingediend. Hoeveel claims zijn er inmiddels binnen en om welke bedragen gaat het?

Voorzitter. Het vertrouwen in de politiek is gestegen, maar nog steeds bedroevend laag. Eigenlijk is het superbedroevend. Bijna de helft van de Nederlanders vindt dat de overheid onvoldoende naar burgers luistert. Bijna 60% vindt dat de politiek onvoldoende opkomt voor mensen zoals zij. Dat zegt het Sociaal en Cultureel Planbureau. Wat daarbij, denk ik, niet helpt, is dat we hele grote beloftes maken en dat we daarna niet leveren of kunnen leveren. Dan heb ik het natuurlijk over dingen als het eigen risico, het ziekenhuis in Heerlen en de UNRWA, om maar eens wat te noemen. Over de noodwet hebben we het natuurlijk heel veel gehad. Dat was volgens de minister allemaal juridisch dichtgetikt, maar dat bleek toch allemaal wat te voorbarig. We hadden niks op papier. Kortom — Arjen Lubach zei het al — grote bek, realitycheck. Besturen is wat anders dan campagne voeren. Misschien kan het kabinet daar een reflectie op geven.

Voorzitter. Er gebeurt momenteel heel veel in de wereld. Dat heeft gevolgen voor de stabiliteit in ons land. Er is een reële kans op een aanslag in Nederland; sinds december vorig jaar is het dreigingsniveau helaas weer op niveau 4. Ook digitale dreigingen nemen toe. Dat hebben we natuurlijk gezien bij de recente hack bij de politie door een statelijke actor. De AIVD wordt eigenlijk met de dag belangrijker voor de Nederlandse veiligheid. Het vorige kabinet investeerde daar in 2024 72 miljoen in. Dat bedrag loopt op tot bijna 90 miljoen in 2027. De aanleiding hiervan was om de verloren slagkracht te herstellen. Mijn vraag hierover is de volgende. Dreigingen nemen toe en de middelen ook, maar is dat voldoende? Met andere woorden: heeft de AIVD misschien zelf de wens om nog meer middelen te ontvangen? Is dat zo? Daar wil ik graag een reactie op.

Hoe staat het met de uitvoering van de motie "red het luchtalarm"? We horen het luchtalarm nog elke eerste maandag van de maand, maar ik heb niets meer gehoord over deze motie, die hier heel breed is aangenomen. En in het kader van de toenemende Jodenhaat: hoe staat het nou met de motie om van 25 april een landelijke dag tegen antisemitisme te maken? Heel graag een vervolg daarop.

Een andere grote belasting voor ... Mevrouw Van der Plas heeft het daar al over gehad; dat kon ik meepakken. Ik zat overigens hiervoor in een Justitiedebat. Ze heeft het gehad over de verschrikkelijke zaken op 7 oktober met de Palestijnse demonstranten. De steeds verdergaande demonstraties zijn momenteel natuurlijk een grote belasting voor de binnenlandse veiligheid. We hebben het over het blokkeren van universiteiten. We hebben het over het Havenbedrijf, Eindhoven Airport, Zeesluis IJmuiden en het Rijksmuseum. We hebben het over allemaal dingen. We hebben het over 15.000 agenten die worden ingezet bij de A12 voor onze vrienden van Extinction. 100 agenten zijn alleen al met de A12 bijna fulltime bezig. Dat is onvoorstelbaar. Ik heb al meerdere keren gepleit voor directe maatregelen. JA21 zegt: scherp artikel 2 van de Wet openbare manifestaties aan, richt een wasstraat in voor grote groepen demonstranten die zich niet houden aan onze regels en verbied gezichtsbedekkende kleding bij de demo's.

Voorzitter. Steevast verwijst de minister dan naar een WODC-onderzoek. Dat loopt; dat weet ik. Dat wordt ergens in 2025 verwacht. Maar er moet natuurlijk wel wat gebeuren, liever voor die tijd. Ik ben namelijk bang dat het straks 2026 of 2027 is en dat we nog steeds zitten te wachten. Is er nu dus al niet een gegronde reden — een van de redenen zou een hele brede Kamermeerderheid kunnen zijn — om alvast voor het einde van dit jaar maatregelen te treffen rond het aanscherpen van de Wet openbare manifestaties?

Voorzitter, daar laat ik het bij. Heel veel dank en tot straks.

De voorzitter:

Dank u wel voor uw inbreng. Dat is het einde van de eerste termijn van de zijde van de Kamer. Morgenmiddag vervolgen wij met het antwoord in de eerste termijn van de regering en daarna de tweede termijn.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

We gaan nu heel kort schorsen. Straks is er een tweeminutendebat over de JBZ-Raad Asiel & Migratie. Volgens mij stemmen we direct daarna. Daarna is de begrotingsbehandeling Algemene Zaken.

De vergadering wordt van 16.05 uur tot 16.13 uur geschorst.